Lönebildnings rapporten

2024

KONJUNKTUR INSTITUTET KI

Lönebildningsrapporten 2024

KONJUNKTURINSTITUTET
FLEMINGGATAN 7, STOCKHOLM
REGISTRATOR@KONJ.SE, WWW.KONJ.SE

ISSN 0023-3463 DNR: 2024-408

Konjunkturinstitutet är en statlig myndighet under Finansdepartementet. Vi gör prognoser som används som beslutsunderlag för den ekonomiska politiken i Sverige. Vi analyserar också den ekonomiska utvecklingen samt bedriver tillämpad forskning inom nationalekonomi.

I Konjunkturbarometern publicerar vi varje månad statistik över företagens och hushållens syn på den ekonomiska utvecklingen. Undersökningar liknande Konjunkturbarometern görs i alla EU-länder.

Rapporten Konjunkturläget är främst en prognos för svensk och internationell ekonomi, men innehåller också djupare analyser av aktuella makroekonomiska frågor. Konjunkturläget publiceras fyra gånger per år. The Swedish Economy är den engelska översättningen av delar av rapporten.

I Lönebildningsrapporten analyserar vi de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebildningen.

I Hållbarhetsrapporten analyserar vi den långsiktiga hållbarheten i de offentliga finanserna.

Den årliga rapporten Miljö, ekonomi och politik är en översyn och analys av miljöpolitiken ur ett samhällsekonomiskt perspektiv.

Vi publicerar också resultat av utredningar, uppdrag och forskning i serierna

Specialstudier, KI-kommentarer, Working paper, PM och som remissvar.

Du kan ladda ner samtliga rapporter från vår webbplats, www.konj.se. Den senaste statistiken och prognoserna hittar du under www.konj.se/statistik.

Förord

Regeringen har gett Konjunkturinstitutet uppdraget att framställa rapporter om de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebildningen (Förordning (2007:759) med instruktion för Konjunkturinstitutet). Syftet med rapporterna är att tillhandahålla ett faktaunderlag till arbetsmarknadens parter och Medlingsinstitutet.

Arbetet med årets rapport har letts av enhetschef Hanna Ågren.

Stockholm den 22 oktober 2024

Albin Kainelainen
Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning 5

Utfallet av senaste industriavtalet och löneutvecklingen 11

Produktivitetsutvecklingen i Sverige 17
- Det finns ett samband mellan produktivitet och reallöner 17
- Den långsiktiga produktivitetsutvecklingen bedöms bli 1,6 procent per år 19
- Produktivitet efter pandemin 31

Vilken utveckling av förädlingsvärdepriset är förenlig med inflationsmålet på lång sikt? 36
- Vad är förädlingsvärdepriset och varför är det viktigt för lönebildningen? 36
- Beräkningar med en input-output-modell 37
- Kalkyler med alternativa antaganden 40
- Jämförelse med tidigare beräkningar 41
- Prognos och scenario för förädlingsvärdeprisets utveckling 2024–2027 42

Lönsamheten i näringslivet 51
- Hur beräknas de olika lönsamhetmåtten? 51
- Vinstandelen är hög i näringslivet som helhet 55
- Företagens rörelsemarginaler sjönk 2023 56
- Vad kan förklara skillnaderna i utvecklingen av vinstandelen och rörelsemarginalen? 57
- Låg lönsamhet enligt många företag 58
- Nödvändigt med tillräcklig kapitalavkastning på sikt 59
- Lönsamheten varierar mellan branscher 61

Svensk arbetsmarknad i ett internationellt perspektiv 67
- Statistiken ger en motstridig bild av svensk arbetsmarknad relativt andra länder 67
- Sysselsättningsgraden har ökat och arbetslösheten har minskat över tid 70
- Betydande skillnader i sammansättningen av utrikes födda mellan länder 73
- Den svenska arbetsmarknaden kännetecknas av högkvalificerade jobb 77

Referenser 83

RUTOR

Avtalsrörelsen 2023 13

Sambandet mellan arbetskostnader, produktivitet och förädlingsvärdepris 39

Räkneexempel: Ett litet bageri 53

Stora revideringar av vinstandelen 56

Ny SCB-statistik på rörelsemarginaler 57

Inget tydligt samband mellan arbetskraftsdeltagandet och arbetslöshetens nivå i EU 68

Flera faktorer förklarar skillnad i arbetsmarknadsutfall mellan inrikes och utrikes födda 72

FÖRDJUPNINGAR

Näringslivets struktur och efterfrågan på arbetskraft 80

Sammanfattning

Svensk ekonomi befinner sig i en lågkonjunktur. De senaste årens höga inflation har gröpt ur löntagarnas reallöner kraftigt, som nu ligger på samma nivå som 2015. Samtidigt som konjunkturen har försämrats har inflationen fallit tillbaka och ligger nu under Riksbankens inflationsmål. Konjunkturinstitutets bedömning är att konjunkturen återhämtar sig gradvis under 2025 och 2026. Löneökningstakten bestäms i hög grad av produktivitetsutvecklingen som bedöms stiga på sikt, men den genomsnittliga produktivitetstillväxten har sedan finanskrisen legat på en lägre nivå. Samtidigt som reallönerna har fallit har näringslivets lönsamhet varit relativt hög. Utvecklingen skiljer sig dock åt mellan olika delar i näringslivet och olika mått på lönsamhet ger en splittrad bild. Lågkonjunkturen har även fått återverkningar på arbetsmarknaden och arbetslösheten har stigit. Arbetslösheten är koncentrerad till specifika grupper och ligger på en hög nivå även i ett internationellt perspektiv. Arbetsmarknadens parter behöver väga in dessa och andra faktorer när de ska komma överens om en lämplig löneökningstakt i den stundande avtalsrörelsen.

Minskande reallöner och höjda räntor har dämpat hushållens konsumtion, vilket tillsammans med minskade investeringar och en svag internationell efterfrågan, har lett in Sverige i en lågkonjunktur. Arbetslösheten har stigit och uppgick det tredje kvartalet 2024 till 8,5 procent. Samtidigt har inflationen fallit tillbaka och ligger nu under Riksbankens inflationsmål. Konjunkturinstitutets bedömning är att en försiktig konjunkturåterhämtning inleds under slutet av 2024, men att lågkonjunkturen består under 2025 och 2026.

Syftet med Konjunkturinstitutets Lönebildningsrapport är att redovisa samhällsekonomiska förutsättningar för lönebildningen. I detta kapitel sammanfattas årets rapport.

HÖG INFLATION HAR GRÖPT UR REALLÖNERNA I SVERIGE OCH OMVÄRLDEN

Genom ökande reallöner för arbetstagarna skapas förutsättningar för ökad konsumtion och välfärd. I kapitel 1 ges en beskrivning av reallöneutvecklingen i Sverige.

Reallönerna har ökat trendmässigt sedan mitten på 1990-talet, även om ökningstakten tidvis har saktat in. Reallönerna har dock minskat kraftigt de senaste åren på grund av den höga inflationen som tog fart från slutet av 2021 (se diagram 1). Det sänkte reallönerna till samma nivå som 2013. Under 2024 har löneökningstakten i det svenska näringslivet dock stigit samtidigt som inflationen minskat och reallönerna har börjat återhämta sig.

Inflationen har varit hög även internationellt, vilket har lett till fallande reallöner i många andra länder. De svenska

Diagram 1 Reallön

Index 1995=100, månadsvärden

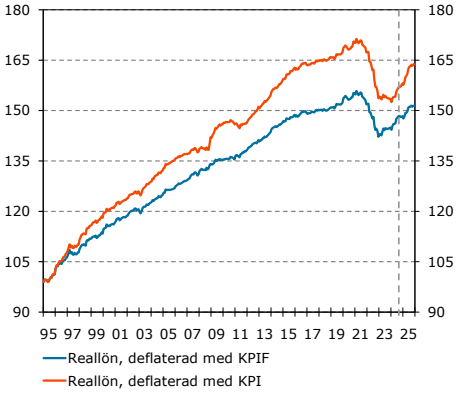

Källor: Medlingsinstitutet, SCB och Konjunkturinstitutet.

reallönerna har emellertid de senaste åren minskat mer än reallönerna i omvärlden. Under perioden från fjärde kvartalet 2021 till första kvartalet 2024 minskade reallönerna inom näringslivet med 7,6 procent i Sverige, medan de i EA20-länderna minskade med 6,2 procent mätt i egen valuta. Den svagare reallöneutvecklingen i Sverige kan delvis förklaras av snabbare och högre löneökningar i länder med kortare och mer decentraliserade avtal. Men den förklaras också av en starkare utveckling av arbetsmarknaden i flera länder, exempelvis i södra Europa där en snabbt stigande efterfrågan inom besöksnäringen tillsammans med arbetskraftsbrist pressat upp lönerna. Därtill kommer att lagstadgade minimumlöner har ökat på flera håll i Europa, antingen till följd av automatisk prisindexering eller efter diskretionära politiska beslut. Detta bedöms ha haft ett större genomslag på den samlade löneutvecklingen i dessa länder än vanligt.

Sett i ett längre historiskt perspektiv är dock bilden den motsatta och reallönerna har då ökat mer i Sverige än i omvärlden. Reallönerna i näringslivet har sedan 2001 ökat med 22 procent i Sverige, medan de har ökat med 11 procent i EA20-länderna. Den relativt höga ökningstakten i svenska reallöner internationellt sett kan främst förklaras av en högre produktivitetstillväxt i Sverige jämfört med andra länder.

PRODUKTIVITETEN ÄR AVGÖRANDE FÖR REALLÖNEUTVECKLINGEN PÅ LÅNG SIKT

Produktivitetsutvecklingen i näringslivet är en avgörande faktor för hur snabbt de reala lönerna kan öka på sikt. Det finns ett nära samband mellan reallöneutvecklingen och tillväxten i arbetsproduktiviteten. Högre löner och arbetskostnader möjliggörs av att förädlingsvärdet som produceras per arbetad timme ökar. Den ökande arbetsproduktiviteten tillåter en gradvis förbättring av löntagarnas reallöner och konsumtionsmöjligheter. I kapitel 2 analyseras utvecklingen i arbetsproduktiviteten i Sverige.

Under perioden 1993–2019 ökade såväl reallöner som produktivitet, men produktiviteteten något mer (se diagram 2). Reallön definieras vanligtvis som nominell lön per timme justerad med KPIF. Ett för företagen mer relevant mått för reallön är dock producentreallön i näringslivet, där den nominella lönen i stället justeras med förädlingsvärdepriset. Detta mått reflekterar bättre företagens reala kostnad för löner. När detta mått för reallön används i jämförelsen blir utvecklingen över perioden 1993–2019 mer samstämmig (se diagram 2). Under perioden 2020–2023 divergerade dock utvecklingen för reallöner och produktivitet. Produktiviteten ökade kraftigt 2020–2021 främst till följd av att pandemin påverkade produktionsstrukturen i näringslivet, medan reallönerna minskade 2022–2023 i spåren av den höga inflationen. För hela perioden 1993 till 2023 ökade produktiviteten med i genomsnitt 2 procent per år, medan producentreallönen ökade med 1,5 procent per år.

Diagram 2 Produktivitet och reallön i näringslivet

Index 2015=100

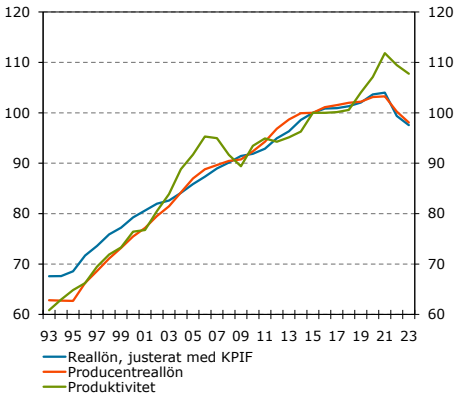

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Det bör noteras att det är trenden i produktivitetsutvecklingen som är mest relevant för den reala lönetillväxten, inte produktivitetsutvecklingen enskilda år. Att produktiviteten och reallönerna inte följer varandra exakt år för år beror exempelvis på konjunkturen, internationella konkurrens- och bytesförhållanden samt att löner är trögrörliga. Det är därmed inte givet att reallönerna stiger i exakt samma takt som produktiviteten.

Sambandet mellan reallöner och produktivitet är starkt även internationellt (se diagram 3). I de flesta EU-länder har reallönerna mellan 2000 och 2023 ökat i linje med produktiviteten, och ligger därmed nära diagonalen i diagrammet.

Diagram 3 Reallöner (KPI) och produktivitet

Procentuell förändring 2000-2023, korrelationskoefficient: 0,76

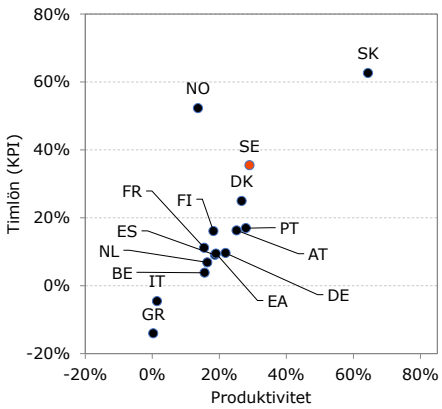

Anm. Statistik ej fullständig för Slovakien (2000–2003) och Belgien (2023). Irland är en outlier och har exkluderats.

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

PRODUKTIVITETEN BEDÖMS ÖKA MED 1,6 PROCENT PER ÅR PÅ LÅNG SIKT

Ökad produktivitet skapar ökade möjligheter för konsumtion och välfärd. Den faktiska produktivitetstillväxten i näringslivet har historiskt fluktuerat kraftigt, inte minst sedan finanskrisen (se diagram 4). Under 2020–2021 ökade produktiviteten, framför allt på grund av korttidsarbete under pandemin. Sedan 2022 har produktiviteten däremot minskat, främst på grund av en gradvis återgång till produktionsstrukturen innan pandemin.

Konjunkturinstitutet gör bedömningen att produktivitetstillväxten i näringslivet på lång sikt, när svensk ekonomi antas befinna sig i konjunkturell balans, kommer att uppgå till 1,6 procent per år. Det är baserat på en historisk genomsnittlig tillväxt på 1,9 procent per år från 1980 till 2023. Denna justeras ner med en negativ sammansättningseffekt, eftersom branscher med lägre produktivitetstillväxt, som tjänstesektorn och vård- och omsorgsbranschen, utgör en större del av näringslivet framöver än de i genomsnitt gjorde åren 1980–2023. Bedömningen av den potentiella produktivitetstillväxten på sikt är osäker både när det gäller tillväxttakt och från när denna tillväxttakt uppnås. Det är dock viktigt att notera att produktivitetstillväxten i de flesta industrialiserade länderna, inklusive Sverige, har varit låg sedan finanskrisen och att något tydligt skifte uppåt ännu inte har observerats. I Sverige ökade produktiviteten i näringslivet i genomsnitt med 1 procent per år 2009–2023.

Diagram 4 Produktivitetstillväxt i näringslivet

Procentuell förändring

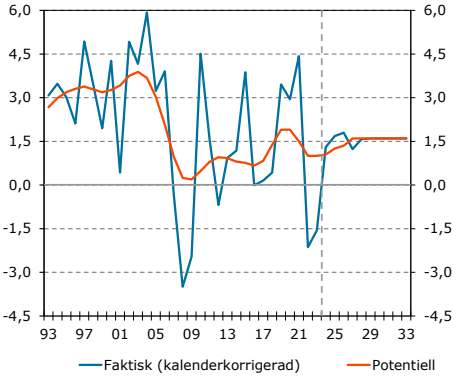

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

EN ÖKNING AV FÖRÄDLINGSVÄRDEPRISET MED 1,9 PROCENT ÄR FÖRENLIG MED INFLATIONSMÅLET

Inflationsmålet, målet om 2 procents årlig ökning i KPIF, är en central styråra för lönebildningen. Som tidigare nämnts är det dock förädlingsvärdepriset som är det mest relevanta måttet i analyser av sambandet mellan produktivitet och reallön, snarare än KPIF. I kapitel 3 analyseras vilket förädlingspris som är förenligt med inflationsmålet.

Förädlingsvärdepriset mäter priset på det mervärde som skapas i näringslivet, till skillnad från KPIF som mäter priset på de varor och tjänster som hushållen konsumerar. KPIF och förädlingsvärdepriset följer ofta varandra över tid, men skillnaderna

kan ibland vara stora (se diagram 5). Skillnaderna mellan de två priserna beror bland annat på att sammansättningen av de varor och tjänster som svenska hushåll konsumerar skiljer sig från sammansättningen av varor och tjänster som näringslivet producerar. I genomsnitt har KPIF ökat 0,3 procentenheter snabbare än förädlingsvärdepriset under perioden 2000 till 2023. Under senare år har skillnaden dock minskat.

Enligt Konjunkturinstitutets analyser är en ökning av förädlingsvärdepriset i näringslivet med 1,9 procent på lång sikt förenlig med inflationsmålet, det vill säga en ökning av KPIF med 2 procent. Att förädlingsvärdepriset ökar aningen långsammare än KPIF beror framför allt på skillnader i produktivitetsutvecklingen mellan konsumentnära branscher och övriga branscher i svensk ekonomi, exempelvis exportindustrin. En högre produktivitetsutveckling i branscher som inte i första hand producerar för svenska konsumenter innebär att förädlingsvärdepriset ökar något långsammare än KPIF.

Diagram 5 KPIF och förädlingsvärdepris i näringslivet

Procentuell förändring

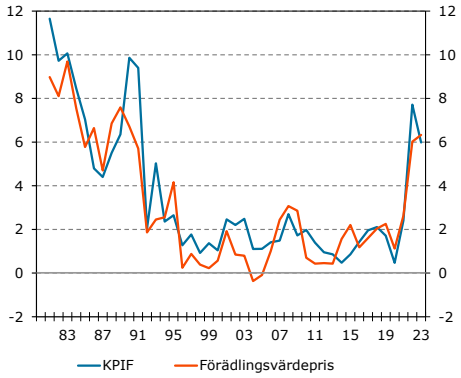

Anm. Värden för KPIF före 1987 har länkats av Konjunkturinstitutet.
Källa: SCB.

Diagram 6 Vinstandel i näringslivet

Procent av förädlingsvärdet

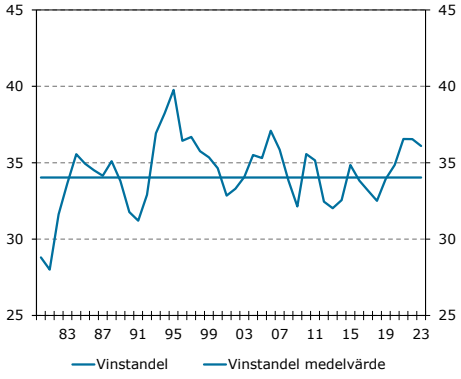

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

SPLITTRAD BILD AV FÖRETAGENS LÖNSAMHET

Lönsamheten i näringslivet är viktig för lönebildningen. När lönsamheten i företagen är hög finns det större utrymme för löneökningar jämfört med om den är låg. Lönsamhet kan mätas på olika sätt och bilden av lönsamheten i det svenska näringslivet är inte entydig. I kapitel 4 analyseras lönsamheten i näringslivet.

Fördelningen av det mervärde som skapas i företagen, förädlingsvärdet, mellan produktionsfaktorerna arbete och kapital är, sett över en längre tidsperiod, relativt stabil (se diagram 6). Vinstandelen fluktuerar dock och kan under längre perioder ligga såväl under som över sitt historiska medelvärde. Under de senaste åren har vinstandelen legat över sitt historiska medelvärde, och även om en viss nedgång har skett under senare tid ligger den fortsatt på en hög nivå. Den höga vinstandelen drivs inte av en enskild bransch, utan vinstandelen är hög i många branscher. Driftsöverskottet, som vinstandelen baseras på, täcker inte bara vinster till kapitalägarna utan även andra kostnader som finansieringskostnader och kapitalförslitning. Med stigande räntor har kostnaden för kapital ökat för många företag. Kostnaderna för kapitalförslitningen har också stigit på grund av ökade priser på realkapital, vilket gör att det blir dyrare att ersätta utslitet kapital. Det har bidragit till att vinstandelen ökat och ligger på en hög nivå. Därtill kommer att företagen i exportintensiva branscher har gynnats av höga världsmarknadspriser och en svag växelkurs.

Rörelsemarginalen, som är driftsöverskottet som andel av rörelseintäkterna, steg kraftigt under 2021 men sjönk under 2022, och har sedan 2023 legat under det historiska medelvärdet (se diagram 7). En viktig förklaring till de fallande rörelsemarginalerna är att kostnaderna för företagens insatsvaror har stigit snabbt. Det har inneburit att insatsvarukostnaderna utgör en större andel av bruttoproduktionsvärdet. Andelen har därmed stigit och

Diagram 7 Rörelsemarginal i näringslivet

Procent av omsättningen, säsongsrensade kvartalsvärden respektive årsvärden

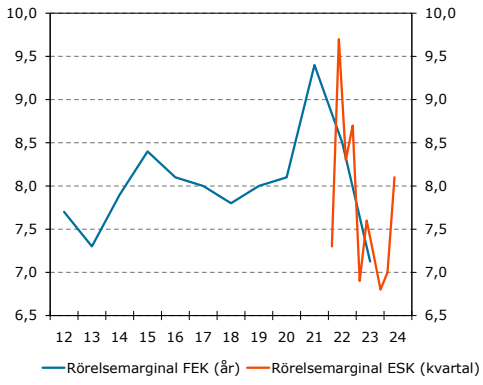

Anm. Utfall för 2022 och 2023 i årsserien (FEK) baseras på kvartalsserien i ESK.
Källa: SCB.

drivit ner rörelsemarginalerna (se diagram 8). Det bedöms vara en förväntad utveckling givet den kostnadschock som drabbat den svenska och globala ekonomin.

En fallande rörelsemarginal kan vara förenlig med en stigande vinstandel. En möjlig förklaring till att vinstandelen har varit förhöjd de senaste åren är att företagen, trots de dramatiska kostnadsökningarna, strävat efter att i möjligaste mån bibehålla sina rörelsemarginaler. Men det har likväl resulterat i minskande rörelsemarginaler.

Lägre rörelsemarginaler speglas även i företagens egen bedömning av sin lönsamhet. Enligt Konjunkturinstitutets konjunkturbarometer har företagen sedan början av 2022 ansett att lönsamheten varit lägre än tidigare, trots att vinstandelen fortsatt stiga. Troligen ser företagen rörelsemarginalen som en närmare indikator på deras lönsamhet än vinstandelen, trots att vinstandelen har en närmare koppling till avkastningen på det produktiva kapitalet. Lönsamhetsomdömena började falla redan 2022, tidigare än rörelsemarginalen, och även om det skett en viss stabilisering de senaste kvartalen, ligger nivån fortfarande under det historiska genomsnittet.

Diagram 8 Insatsvarukostnad som andel av bruttoproduktionen

Procent

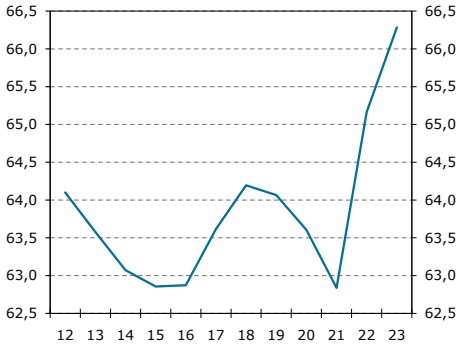

Anm. 2012–2021: FEK, 2022–2023: ESK, helårsvärden, 2024.
Källa: SCB.

LÅNGSIKTIG ÖKNING AV NOMINELLA LÖNER MED 3,5 PROCENT

Som tidigare nämnts finns det ett nära, om än inte strikt, samband mellan producentreallönen och produktiviteten på lång sikt. Det har även implikationer för de nominella lönerna på lång sikt, alltså löner mätt i kronor. De nominella lönerna kan då, vid oförändrad löneandel, öka långsiktigt med summan av arbetsproduktivitetstillväxten och ökningen av näringslivets förädlingsvärdepris. Givet Konjunkturinstitutets bedömning av den långsiktiga produktivitetsutvecklingen och förädlingsvärdepriset skulle en nominell löneökningstakt motsvarande 3,5 procent vara förenlig med inflationsmålet. Det är även Konjunkturinstitutets bedömning av löneökningstakten när svensk ekonomi befinner sig i konjunkturell balans, nedan benämnd den långsiktiga löneökningstakten. Den faktiska löneökningstakten kan bli såväl högre som lägre än den långsiktiga löneökningstakten enskilda år, beroende på exempelvis konjunkturutvecklingen och ekonomiska störningar som inträffar. Det finns betydande osäkerhet kring denna löneökningstakt, framför allt då bedömningen av den långsiktiga produktivitetstillväxten är mycket osäker.

Det är viktigt att betona att den långsiktiga löneökningstakten inte ska tolkas som en rekommendation från Konjunkturinstitutet om lämplig löneökningstakt under nästa avtalsperiod. Utöver osäkerheten som beskrivs ovan påverkas förutsättningarna för lönebildningen även av ett flertal andra faktorer som också bör tas hänsyn till. Bland annat har vinstläget, enligt vissa mått, varit historiskt sett högt senaste åren, samtidigt som produktivitetstillväxten under de senaste 15 åren varit relativt låg. Dessutom är arbetslösheten hög i ett internationellt perspektiv. Den av

parterna önskade löneökningstakten på kort sikt kan därmed vara såväl lägre som högre än den av Konjunkturinstitutet beräknade långsiktiga löneökningstakten.

HÖG ARBETSLÖSHET BLAND UTRIKES FÖDDA OCH INDIVIDER MED KORT UTBILDNING I JÄMFÖRELSE MED ANDRA LÄNDER

Lönebildningen bör även beakta utvecklingen på arbetsmarknaden. En lönebildning som tar hänsyn till de långsiktiga förändringarna i utbud och efterfrågan på arbetskraft, kan bidra till att minska den strukturella arbetslösheten och bristen på arbetskraft. I kapitel 5 jämförs den svenska arbetsmarknaden med andra europeiska länder.

Sverige har, precis som flera andra länder i norra Europa, en hög sysselsättningsgrad i åldersgruppen 20–64 år (se diagram 9). År 2023 låg Sveriges sysselsättningsgrad på en av de högsta nivåerna inom EU. Den höga sysselsättningen är en följd av att en stor andel av befolkningen deltar i arbetskraften, vilket även det är högt i internationell jämförelse. Samtidigt är arbetslösheten i Sverige relativt hög jämfört med andra europeiska länder (se diagram 10). En viktig förklaring till detta är den högre arbetslösheten bland utrikes födda och individer med kort utbildning i Sverige.

Under de senaste tio åren har sysselsättningsgraden i Sverige, liksom i andra europeiska länder, ökat. För svensk del har ökningen varit särskilt stor bland utrikes födda (se diagram 11). Däremot har arbetslöshetens utveckling de senaste tio åren inte varit lika tydligt nedåtgående i Sverige som i jämförelseländerna. Utvecklingen i Sverige förklaras framför allt av en ihållande hög arbetslöshet i grupper med kortare utbildning och utrikes födda. I flera andra europeiska länder har arbetslösheten bland dessa grupper minskat mer påtagligt.

Diagram 9 Sysselsättningsgrad 20–64 år, 2023

Procent av befolkningen

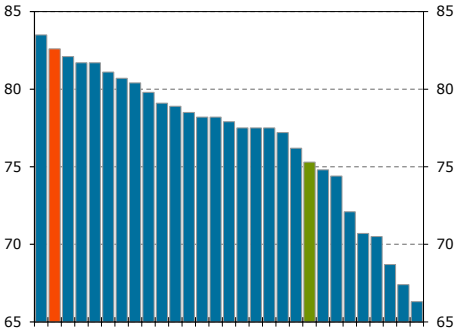

Anm. Sverige i rött, medelvärde för EU i grönt.
Källa: Eurostat.

Diagram 10 Arbetslöshet 20–64 år, 2023

Procent av arbetskraften

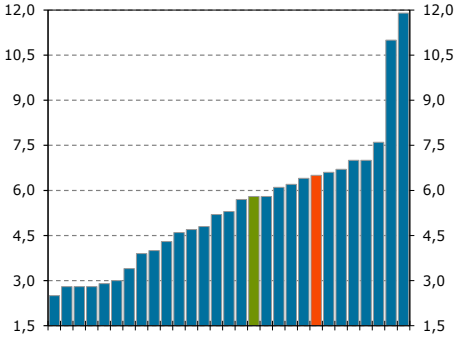

Anm. Sverige i rött, medelvärde för EU i grönt.
Källa: Eurostat.

Diagram 11 Sysselsättningsgrad utrikes födda, 16–64 år

Procent av befolkningen

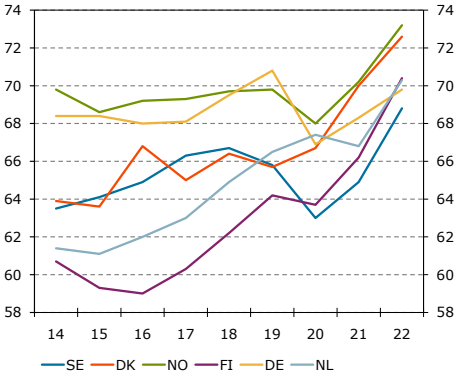

Källa: OECD.

Utfallet av senaste industriavtalet och löneutvecklingen

Svenska reallöner minskade kraftigt till följd av den höga inflationen från senare delen av 2021 och var som lägst nere på 2013 års nivå. Med nya avtal på plats växlade löneökningstakten upp under 2023, och reallönerna har sedan dess börjat återhämta sig. Löneökningstakten var dock högre i många andra länder under perioden av hög inflation och svenska reallöner tappade därmed mark gentemot reallönerna i omvärlden. Sett ur ett längre perspektiv (2001-2024) är situationen dock den omvända och förklaras i huvudsak av en högre produktivitetstillväxt.

Detta kapitel presenterar en jämförelse mellan löneutvecklingen i Sverige, euroområdet och andra viktiga handelspartners till Sverige. När avtalsrörelsen 2023 inleddes hade den föregåtts av en avtalsperiod[1] där svenska reallöner[2] utvecklades svagare än i omvärlden (se tabell 1).[3] Den svaga reallöneutvecklingen bidrog tillsammans med den höga inflationen, åtstramande penningpolitiken och prognosticerade lågkonjunkturen till en utmanande makroekonomisk bild för parterna att förhålla sig till när förhandlingar om ett nytt märke inom industrin inleddes under 2022 (se grårutan ”Avtalsrörelsen 2024”).

Tabell 1 Löner i näringslivet

Procentuell förändring, nivå, 2020Q4–2023Q1

	Sverige	Viktiga handelspartners	Euroområdet
Nominell lön	6,4	8,3	7,9
Reallön	-8,0	-6,8	-6,9

Anm. Löner enl. Labor Cost Index lönemått *wag*. Näringslivet avser branscher med NACE kod B-S. Reallön är beräknad med HIKP för samtliga länder bortsett USA och Storbritannien, där KPI har använts.

Källor: Macrobond, Eurostat, BLS, ONS och Konjunkturinstitutet.

Diagram 12 Prisutvecklingen i Sverige och omvärlden enligt HIKP

Index 2020 kvartal 4=100

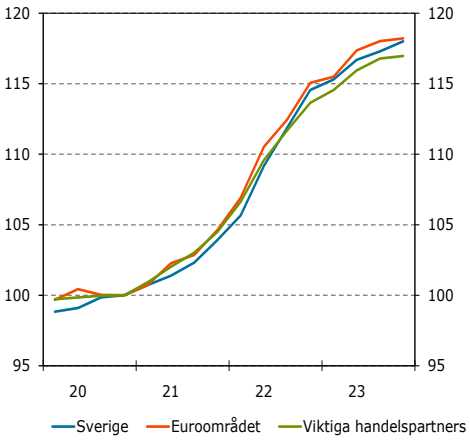

Anm. Prisnivå enligt KPI för viktiga handelspartners.

Källa: Konjunkturinstitutet.

[1] Eftersom industrins märke gällde från 1 november 2020, definieras här den förra avtalsperioden som den period som sträckte sig från och med första kvartalet 2021 till och med första kvartalet 2023.

[2] Här definierad som den genomsnittliga löneökningen i näringslivet enligt Eurostats lönemått i Labor Cost Index, deflaterad med HIKP.

[3] I syfte att jämföra hur svenska reallöner utvecklats gentemot omvärlden används här KIX-vikter för att väga ihop löne- och inflationsutvecklingen i olika länder. Kortfattat indikerar ett lands KIX-vikt hur viktig handelspartner landet är för Sverige. Till följd av att längre tidsserier inte är tillgängliga eller jämförbara för samtliga länder med ett KIX-index har urvalet begränsats till KIX-6 exkl. Japan. Se bilagan till detta kapitel för en lista över vilka länder som ingår, samt respektive lands vikt 2024.

FLERA MÖJLIGA ORSAKER TILL ATT SVENSKA LÖNER ÖKAT I LÅNGSAMMARE TAKT

I Sverige och euroområdet var prisutvecklingen[4] likartad från och med första kvartalet 2021 till och med första kvartalet 2023, det vill säga under den period som 2020 års avtal inom industrin gällde (se diagram 12). Däremot skiljde sig den nominella löneökningstakten åt mellan länder (se tabell 1). Det finns flera möjliga orsaker till att så var fallet.[5]

Till att börja med verkar det bland länder i Europa ha funnits ett visst kortsiktigt samband mellan graden av central samordning och löneutvecklingens respons på inflationsuppgången och den ekonomiska återhämtningen efter pandemins första år. I länder med kortare avtal eller mer decentraliserad lönebildning var responsen snabbare än i exempelvis Sverige där lönebildningen är förhållandevis centraliserad och ett tvåårigt avtal fanns på plats (Medlingsinstitutet 2023a). Det betyder inte att lönerna i Sverige var opåverkade av den makroekonomiska utvecklingen. På de flesta håll på svensk arbetsmarknad finns det en frihet att anpassa löneläget till lokala efterfrågeförhållanden vilket också skedde i Sverige under återhämtningen efter pandemin. År 2022 var löneglidningen i Sverige, det vill säga löneökningarna utöver vad som avtalats centralt, på den högsta nivån sedan tidigt 2000-tal (se diagram 13).

En ytterligare faktor av betydelse är skillnader i konjunkturen mellan länder. ECB (2023) menar att en starkare efterfrågan och stramare arbetsmarknad kan förklara varför löneökningstakten i USA översteg den i euroområdet under 2021 och första halvan av 2022. Vakansgraden indikerar att efterfrågan på arbetskraft i Sverige i mångt och mycket utvecklades i linje med den i euroområdet 2021 och 2022 (se diagram 14). Däremot förefaller den uppdämda efterfrågan på kontaktnära tjänster under 2021, men särskilt 2022, ha gett ett större genomslag på tjänstektorns löneökningstakt i euroområdet än i Sverige (se diagram 15).

Vidare har lagstadgade minimilöner höjts på flera håll i Europa sedan 2021 till följd av automatiska indexjusteringar (till exempel Luxemburg och Belgien) och/eller diskretionära beslut (till exempel Tyskland och Nederländerna) (se diagram 16). Ökningarna i lagstadgade minimilöner har generellt sett varit större än den genomsnittliga löneutvecklingen i respektive land och därför bidragit till en mer sammanpressad lönestruktur i den nedre delen av lönefördelningen (Europeiska Kommissionen 2023). Minimilöneökningarna har dessutom varit så pass stora att de bedöms ha fått ett genomslag på den genomsnittliga löneutvecklingen i euroområdet (ECB 2022).

Diagram 13 Timlön i hela ekonomin

Procentuell förändring

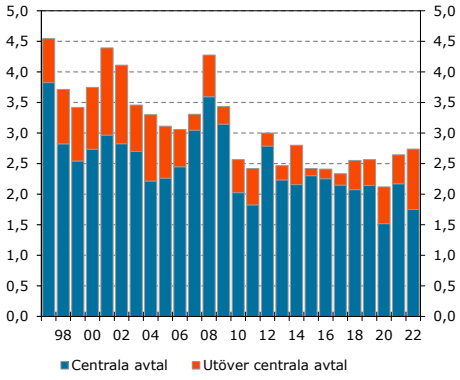

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Diagram 14 Vakansgrad i näringslivet, Sverige och omvärlden

Index 2019=100, säsongsrensad nivå

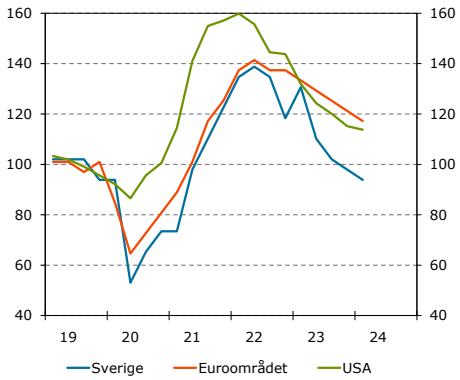

Anm. Vakansgraden definieras som antalet vakanser delat med summan av vakanser och pågående anställningar.

Källor: Eurostat, BLS och Konjunkturinstitutet.

Diagram 15 Timlön i tjänstesektorn, Sverige och omvärlden

Nivå, index 2020 kvartal 4=100, säsongsrensade kvartalsvärden

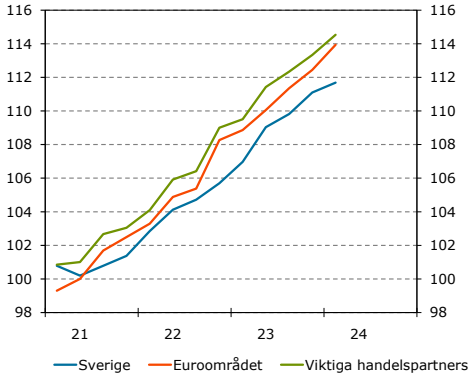

Anm. Med tjänstesektorn avses branscher med NACE-kod G-N.

Källor: Eurostat, Macrobond och Konjunkturinstitutet.

[4] För en längre diskussion se Konjunkturinstitutets specialstudie *Internationell jämförelse av prisutvecklingen i olika produktgrupper (2023).*

[5] Orsakerna som listas i detta kapitel följer Medlingsinstitutets analys i *Löneläget oktober* 2023.

Avtalsrörelsen 2023

Den 31 oktober 2022 presenterade Facken inom industrin sina krav till arbetsgivarsidan. Utgångspunkten för kraven var ett ettårigt avtal med löneökningar på 4,4 procent, en fortsatt höjning av avsättningen till deltids- och flexpension, samt en särskild satsning på lägstalöner.

Arbetsgivarsidan valde för första gången sedan industriavtalet kom på plats att presentera ett siffersatt motkrav. I likhet med arbetstagarsidan var utgångspunkten ett ettårigt avtal, men med löneökningar på 2,0 procent samt en engångsutbetalning på 3 000 kronor. Det motsvarade, enligt Konjunkturinstitutets beräkningar, en löneökning på ca 2,7 procent i näringslivet.

Den 31 mars 2023 presenterade Teknikföretagen och Facken inom industrin ett tvåårigt kostnadsmärke på 7,4 procent. Av dessa avsåg 7 procentenheter löneökningar och 0,4 procentenheter avsättningar till deltids- och flexpension. Avtalsprofilen är framtung, med en kostnadsökning på 4,1 procent första året och 3,3 procent andra året (varav 0,2 procent per år avser pensionsavsättningar). Det är den högsta avtalade arbetskostnadsökningen sedan Industriavtalet introducerades 1997. Hur kostnadsökningarna fördelas på löneökningar respektive andra avsättningar, såsom till exempel pensionsavsättningar, skiljer sig åt mellan olika branscher och avtal. Industrimärket har verkat normerande och implementerats i övriga större centrala avtal.

Diagram 16 Ökning av minimilöner bland länder i euroområdet med lagstadgad minimilön

Förändring, nivå, jan 2021 – jan 2023

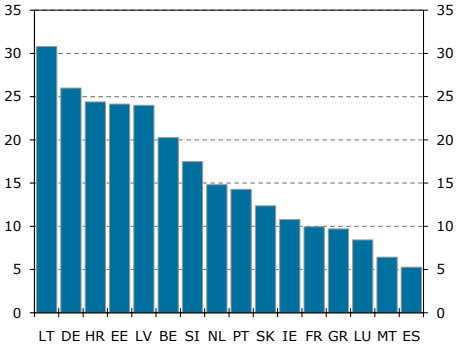

Källa: Eurostat.

LÖNEÖKNINGSTAKTEN TOG FART UNDER 2023

Med nya centrala avtal på plats har löneökningstakten i näringslivet växlat upp. I inledningen av 2023 var årstakten för löneökningarna ca 3 procent. Sedan halvårsskiftet 2023 har årstakten legat strax över 4 procent. För helåret 2023 var löneökningstakten i Sverige dock lägre än i euroområdet och bland viktiga handelspartners (se diagram 17).

Summeras utvecklingen sedan första kvartalet 2021, då de avtal som slöts under den förra avtalsperioden gav avtryck på arbetsmarknaden, har svenska reallöner minskat något mer än reallönerna i omvärlden (se tabell 2). Det gäller för näringslivet som helhet, men även för löneutvecklingen i tillverkningsindustrin och tjänstesektorn.[6]

Diagram 17 Timlön i näringslivet, Sverige och omvärlden

Årlig procentuell förändring, säsongsrensade kvartalsvärden

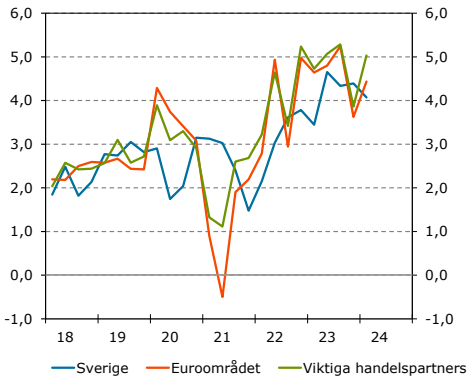

Källor: Eurostat, Macrobond och Konjunkturinstitutet.

[6] Slutsatsen gäller även för hela den senaste tioårsperioden.

Tabell 2 Lön

Procentuell förändring, nivå, 2020q4–2024q1

	Realt			Nominellt
	Näringslivet	**Tillverkning**	**Tjänster**	**Näringslivet**
Sverige	-6,8	-6,3	-6,0	10,7
Euroområdet	-5,2	-6,1	-4,1	12,7
Viktiga handelspartners	-4,8	-5,1	-4,0	13,7
Grekland	0,1	-4,5	10,8	14,7
Belgien	-1,8	-0,8	-1,7	17,6
Storbritannien	-1,9	-4,1	-1,6	19,8
Portugal	-2,1	-1,0	-5,6	14,2
USA	-2,3	-3,4	-2,1	16,4
Slovakien	-2,8	-1,3	-2,9	26,1
Irland	-3,5	-2,4	-3,5	14,0
Finland	-4,0	-4,3	-4,5	10,0
Österrike	-4,5	-3,3	-4,0	17,0
Norge	-4,5	-6,9	-4,7	13,6
Franrike	-4,9	-4,5	-4,5	10,1
Nederländerna	-5,3	-4,1	-4,6	14,2
Danmark	-5,4	-4,1	-4,9	8,9
Spanien	-5,7	-5,2	-3,9	11,2
Tyskland	-6,2	-7,6	-3,3	13,8
Italien	-10,1	-8,7	-12,8	6,3

Anm. Löner enl. Labor Cost Index lönemått wag. Näringslivet avser branscher med NACE kod B-S. Tillverkning avser branschen med NACE-kod C. Tjänster avser branscher med NACE-kod G-N.

Reallön är beräknad med HIKP för samtliga länder bortsett USA och Storbritannien, där KPI har använts.

Källor: Macrobond, Eurostat, BLS, ONS och Konjunkturinstitutet.

TILLVÄXTEN I SVENSKA REALLÖNER UTMÄRKER SIG PÅ UPPSIDAN I ETT LÄNGRE PERSPEKTIV

I ett längre perspektiv, sedan tidigt 2000-tal, har de svenska reallönerna ökat mer än i merparten av de länder som listas i tabell 3. Tidigare analyser visar att reallöneutvecklingen i Sverige tog fart i mitten av 1990-talet, efter två decennier av svag reallöneutveckling relativt jämförbara länder (Medlingsinstitutet 2023b).

Tabell 3 Reallön

Procentuell förändring, nivå, 2001Q1–2024Q1

Sverige	22,1
Euroområdet	11,2
Viktiga handelspartners	14,6
Slovakien	86,5
Norge	51,7
Finland	22,6
Österrike	21,2
Danmark	15,1
Storbritannien	13,8
Tyskland	12,4
Franrike	12,0
Nederländerna	8,7
Spanien	8,3
USA	7,4
Belgien	7,2
Portugal	2,9
Italien	0,2
Grekland	-4,9

Anm. Löner enl. Labor Cost Index lönemått wag. Med näringslivet avses här sektor B-N och inte B-S som i tabell 1 och 2. Orsaken är att längre tidsserier är tillgängliga för den sistnämnda sektorsindelningen. För svensk del skedde ett tidseriebrott 2008. Tidsseriebrottet har länkats med hjälp av Medlingsinstitutet indexerade serier för timlönen i näringslivet.

Reallön är beräknad med HIKP för samtliga länder bortsett USA och Storbritannien, där KPI har använts.

Källor: Macrobond, Eurostat, BLS, ONS och Konjunkturinstitutet.

Den huvudsakliga förklaringen till att reallönerna ökat mer i Sverige än i många andra länder i Europa de senaste 20 åren är att produktivitetstillväxten under denna period varit högre i Sverige. Över längre tidsperioder finns det ett tydligt samband mellan produktivitetsutvecklingen och reallöneutvecklingen[7]. I diagram 18 och diagram 19 visas reallöneutvecklingen och produktivitetsutvecklingen på BNP-nivå.[8]

Diagram 18 Reallöner (KPI) och produktivitet

Procentuell förändring 2000-2023, korrelationskoefficient: 0,76

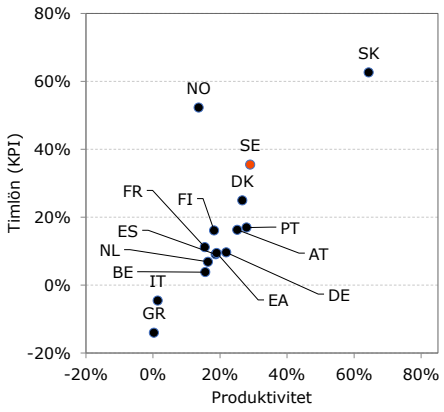

Anm. Statistik ej fullständig för Slovakien (2000—2003) och Belgien (2023). Irland är en outlier och har exkluderats.

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 19 Reallöner (BNP) och produktivitet

Procentuell förändring 2000—2023, korrelationskoefficent: 0,95

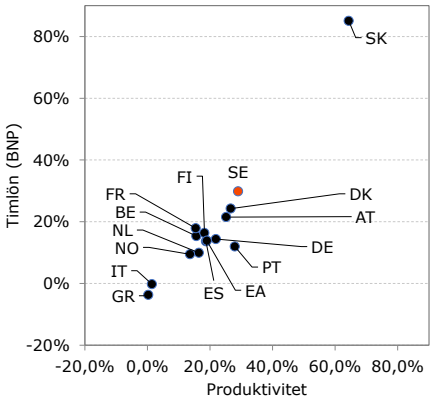

Anm. Statistik ej fullständig för Slovakien (2000—2003) och Belgien (2023). Irland är en outlier och har exkluderats

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

[7] Mer specifikt den reala arbetskostnadsutvecklingen.

[8] Det saknas internationellt jämförbara statistik över näringslivets produktion och arbetskostnad, samt prisutvecklingen på näringslivets produktion. I stället används nationalräkenskaper för hela ekonomin.

Bilaga – KIX-vikter 2024

Tabell 4 Justerade KIX-vikter, 2024.

	KIX-vikt
Tyskland	0,244
USA	0,125
Nederländerna	0,099
Norge	0,070
Frankrike	0,067
Italien	0,064
Danmark	0,060
Finland	0,060
Belgien	0,060
Storbritannien	0,058
Spanien	0,036
Österrike	0,020
Irland	0,012
Slovakien	0,011
Portugal	0,009
Grekland	0,004

Källor: Riksbanken och Konjunkturinstitutet.

Produktivitetsutvecklingen i Sverige

Produktivitetsutvecklingen är avgörande för löneökningstakten. Enligt Konjunkturinstitutet bedöms den potentiella produktivitetstillväxten i näringslivet på lång sikt bli 1,6 procent per år. Potentiell produktivitetstillväxt definieras som den produktivitetstillväxt som skulle råda om ekonomin var i konjunkturell balans. Bedömningen av den potentiella produktivitetstillväxten på sikt baseras på ett historiskt genomsnitt av den faktiska produktivitetstillväxten med avdrag för sammansättningseffekter. Bedömningen präglas av osäkerhet. Viktigt att notera är att den faktiska produktivitetstillväxten i de flesta industrialiserade länder, inklusive Sverige, har varit låg i genomsnitt sedan finanskrisen och något tydligt skifte uppåt har ännu inte observerats.

Det här kapitlet analyserar produktivitetsutvecklingen med fokus på den potentiella tillväxten i näringslivet. På lång sikt är produktivitetstillväxten avgörande för reallöneutvecklingen och i förlängningen det materiella välståndet. Produktivitet diskuteras och analyseras i termer av arbetsproduktivitet, vilket mäts som förädlingsvärdet i fast pris per arbetad timme (se diagram 20).

Kapitlet redogör för Konjunkturinstitutets bedömning av den potentiella produktivitetstillväxten. Eftersom den potentiella produktiviteten inte går att observera är bedömningen osäker, vilket diskuteras särskilt i kapitlet. Vidare är det svårt att avgöra på vilken sikt eventuella produktivitetsvinster kommer att uppstå. I kapitlet finns även en fördjupande diskussion om artificiell intelligens (AI) och dess påverkan på produktiviteten. Kapitlet avslutas med en diskussion rörande långsiktiga produktivitetseffekter av covid-19-pandemin.

Diagram 20 Produktivitet i näringslivet

Kronor per timme, fasta priser respektive procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

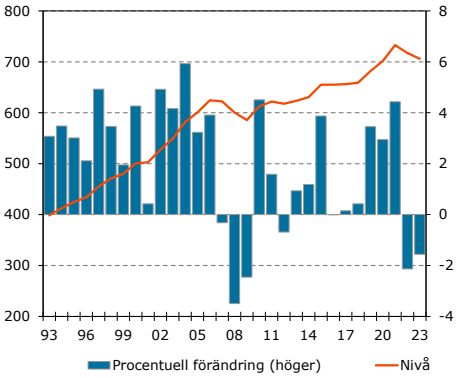

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Det finns ett samband mellan produktivitet och reallöner

En ökad produktivitet innebär att värdet av att anställa ytterligare en arbetstagare ökar. För en given arbetskraftskostnad leder detta till en högre efterfrågan på arbetskraft, vilket i sin tur kan skapa ett lönetryck uppåt. Eftersom löner är trögrörliga är det i normalfallet den potentiella produktivitetsutvecklingen som spelar roll för lönetillväxten och inte den faktiska produktivitetsutvecklingen under ett enskilt år (Konjunkturinstitutet 2018; Gottfries 2019). Potentiell produktivitetstillväxt definieras som den produktivitetstillväxt som skulle komma till stånd om ekonomin vore i konjunkturell balans.

Historiska data visar att produktivitet och reallöner har uppvisat en stark samvariation över tid. I detta avsnitt fokuseras analysen på tidsperioden 1993–2023. Justerat med KPIF-inflationen ökade reallönerna under denna tid i genomsnitt med 1,1 procent

per år, medan produktivitetstillväxten var 2,0 procent per år. Företagens arbetskostnader speglas dock bättre av producentreallönen. Denna reallön, som beräknas med förädlingsvärdepriset (se kapitlet ”Vilken utveckling i förädlingsvärdepriset är förenlig med inflationsmålet på lång sikt?” för en fördjupad diskussion), har stigit med 1,5 procent årligen under samma period, det vill säga något närmare produktivitetens tillväxttakt på 2,0 procent per år (se diagram 21).

Tabell 5 visar tillväxttakter för löner och produktivitet under olika tidsperioder. Under perioden 1993–2007 var reallöneutvecklingen snabb i Sverige (se tabell 5). Detta berodde på att den nominella löneökningstakten i näringslivet var hög samtidigt som inflationen var låg.[9] Producentreallönen ökade med 2,6 procent per år i genomsnitt under perioden, samtidigt som produktivitetstillväxten också var hög på 3,2 procent per år (se tabell 5). Den höga produktivitetstillväxten förklaras främst av en teknologisk utveckling inom branscherna informations- och kommunikationsteknologi kring millennieskiftet.[10]

Diagram 21 Produktivitet och reallön i näringslivet

Index 2015=100

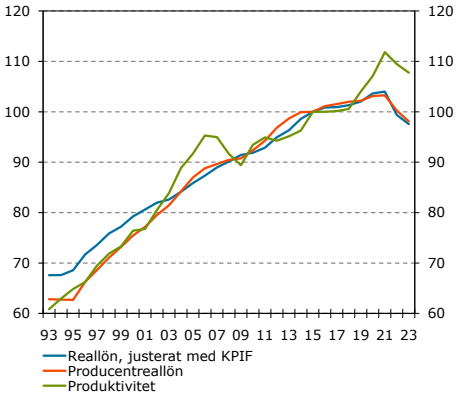

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Tabell 5 Löner och produktivitet

Procentuell förändring, genomsnittlig årstillväxt

	1993 – 2023	1993 – 2007	2008 – 2009	2010 – 2019	2020 – 2021	2022 – 2023
Nominella löner för näringslivet	3,2	3,7	3,6	2,5	2,4	3,5
KPIF	2,0	1,9	2,2	1,4	1,4	6,8
Förädlingsvärdepris	1,7	1,1	3,0	1,3	1,9	6,2
Reallön	1,1	1,7	1,4	1,1	1,0	-3,1
Producentreallön	1,5	2,6	0,6	1,2	0,5	-2,5
Produktivitet	2,0	3,2	-3,0	1,5	3,7	-1,8

Anm. Reallön är beräknad med KPIF och producentreallön är beräknad med förädlingsvärdepriset. Eftersom tabellen visar procentuell förändring avser det första året den procentuella förändringen mellan 1993 och 1994. Kalenderkorrigerade värden för produktivitet.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Produktiviteten minskade under finanskrisen 2008–2009 och har därefter vuxit betydligt långsammare än under perioden 1993–2007.[11] För tidsperioden 2010 till 2019 ökade, i genomsnitt, produktiviteten med 1,5 procent per år samtidigt som producentreallönerna ökade med 1,2 procent per år.

[9] Den låga inflationen var delvis en följd av Riksbankens inflationsmål på 2 procent som började gälla 1995. Vidare slöts industriavtalet 1997 vilket innebar att en mer stabil lönebildningsmodell tog sin början. 1970- och 1980-talen kännetecknades av en lönebildning som gav upphov till aggregerade löne- och prisspiraler, bland annat till följd av återkommande höga löneökningar, makroekonomiska utbudschocker såsom oljeprishöjningar och så kallad ackommodationspolitik i form av återkommande devalveringar och expansiv finanspolitik.

[10] Aritmetiska medelvärden har beräknats och visas i rapportens tabeller. Konjunkturinstitutet har också beräknat geometriska medelvärden som en känslighetsanalys och resultaten avviker i stort sett aldrig på första decimalen.

[11] Se Lönebildningsrapporten från 2021 och 2022 för en beskrivning av produktivitetsutvecklingen från 1990-talet.

Under pandemin 2020–2021 ökade produktiviteten kraftigt med en genomsnittlig tillväxt på 3,7 procent per år. Ett viktigt skäl var att arbetade timmar sjönk till följd av ökad frånvaro, samtidigt som produktionen inte föll i samma utsträckning. En annan anledning var sammansättningseffekter där mindre produktiva branscher, såsom delar av tjänstesektorn, drabbades hårdare än mer kapitalintensiva branscher av pandemin. Korttidspermitteringar under pandemin användes vidare relativt sett mer av mindre produktiva branscher.[12] Korttidspermitteringar innebar också en möjlighet att snabbt och kortsiktigt optimera förhållandet mellan arbete och kapital eftersom ett företag kunde låta vissa arbetare tillfälligt vara hemma från arbetet utan att behöva bära hela kostnaden, vilket kan höja produktiviteten. Producentreallönerna växte dock mer modest med 0,5 procent per år 2020–2021. Under denna tidsperiod var det således en diskrepans mellan produktivitetstillväxten och producentreallöneökningen.

Under perioden 2022–2023 steg KPIF med i genomsnitt 6,8 procent per år och förädlingsvärdespriset steg med i genomsnitt 6,2 procent per år. Produktiviteten sjönk under samma period med 1,8 procent per år i genomsnitt och producentreallönen minskade med 2,5 procent per år till följd av de höga prisökningarna.

Sambandet mellan tillväxt i reallöner och produktivitet är starkt även i andra länder. Korrelationskoefficienten mellan tillväxten i reallöner och produktivitet är 0,99 för OECD som helhet. Nederländerna och Norge uppvisar en något lägre korrelation på lite under 0,9 i jämförelse med Sverige (se diagram 22). Trots att det är korrelationer som redovisas är detta likväl ett tecken på ett starkt empiriskt samband mellan produktivitetstillväxt och reallöneutveckling.

Slutsatsen från tabell 5 är att även om producentreallöner och produktivitet inte följer varandra exakt år för år så observeras en hög samvariation för perioden 1993–2019. Åren 2020–2021 avviker från mönstret där produktivitetsutvecklingen och förädlingsvärdespriset för dessa år skulle implicera, allt annat lika, en högre nominell löneökningstakt. Givet sambandet mellan produktivitetstillväxt och tillväxten i producentreallöner är det rimligt att anta differensen som uppkom under 2020 – 2021 kommer att minska framöver.

Produktivitetens delar

Produktionsfunktionen: $Y = AK^{\alpha}L^{1-\alpha}$

Produktivitet: $\frac{Y}{H} = \frac{AK^{\alpha}L^{1-\alpha}}{H}$

Produktivitetstillväxt:

$$\Delta\ln\left(\frac{Y}{H}\right) = \underbrace{\Delta\ln(A)}_{\text{TFP}} + \underbrace{\alpha\,\Delta\ln\left(\frac{K}{H}\right)}_{\text{Kapital}} + \underbrace{(1-\alpha)\,\Delta\ln\left(\frac{L}{H}\right)}_{\text{Arbetskraftens förmågor}}$$

där Y är förädlingsvärde, H är arbetade timmar, K är kapital och L är kvalitetsjusterade arbetstimmar. Δln motsvarar approximativt procentuell förändring.

Diagram 22 Sambandet mellan produktivitet och reallöner för utvalda länder

Korrelationskoefficient

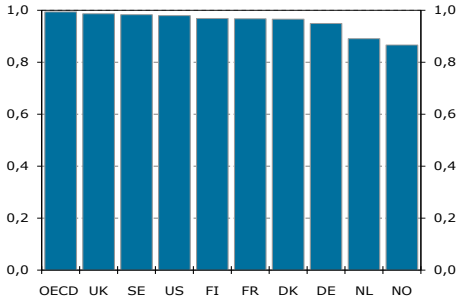

Anm. Korrelationskoefficienterna baseras på data rörande tillväxttakter för åren 1991–2022. Produktivitet definieras som BNP per arbetad timme. Både reallön och produktivitet är beräknade i USD i köpkraftskorrigerade värden (PPP).

Källa: OECD.

Den långsiktiga produktivitetsutvecklingen bedöms bli 1,6 procent per år

Konjunkturinstitutet bedömer att den potentiella produktivitetstillväxten på lång sikt blir 1,6 procent per år i genomsnitt i näringslivet. I detta avsnitt diskuteras hur Konjunkturinstitutet har

[12] Se Lönebildningsrapporten från 2022 för en mer detaljerad diskussion rörande sammansättningseffekter under pandemin.

landat i denna bedömning. För en mer detaljerad beskrivning av Konjunkturinstitutets metod, se grårutan ”Konjunkturinstitutets metod för att bedöma potentiell produktivitet”. Avsnittet inleds med en kort diskussion om vad produktivitet är följt av en redogörelse för den historiska produktivitetsutvecklingen, produktivitetsutvecklingen i närtid och slutligen bedömningen av den potentiella tillväxttakten på lång sikt.

Utifrån en vanlig produktionsfunktion (se marginalruta ”produktivitetens delar”) så kan produktivitet härledas som förädlingsvärde – det vill säga produktion minus värdet för insatsvaror (Y) – per arbetad timme (H). Produktivitetstillväxt beror enligt denna uppställning på kapitalfördjupning (mängden och kvalitén på kapital per arbetad timme, K/H) i ekonomin samt kvalitetsjusterade arbetstimmar (L/H). Det sistnämnda bidrar till produktivitetstillväxt om arbetskraftens förmågor ökar över tid. Dessa förmågor är en funktion av arbetsmarknadens sammansättning, utbildningsväsendet samt hälsa hos arbetstagarna. Förmågor delas i regel in i generella förmågor (oftast mätt som intelligens och social förmåga) samt mer sektorspecifika förmågor (kunskap om hur exempelvis en viss maskin fungerar). Total faktorproduktivitet (TFP) är den återstående delen som fångar den svårmätbara aspekten av produktivitet (förändring i A i produktionsfunktionen). TFP är en alltså restpost och mäter det som inte kan härledas till kapitalstocken eller arbetskraftens förmågor. I regel brukar TFP tolkas som teknologisk utveckling, men det innefattar även institutionella faktorer i ett land. Förutsättningarna för teknologisk utveckling avgörs i hög utsträckning av det övergripande innovationsklimatet.

SOU 2024:29 betonar att det mest centrala för övergripande produktivitetstillväxt är att det ständigt finns ett flöde i ekonomin så att resurser allokeras till effektiva och lönsamma företag. Detta möjliggör en kreativ förstörelse där mindre produktiva företag slås ut. Ett effektivt flöde av resurser till effektiva och lönsamma företag innebär vidare att dessa företag kan vidareutveckla sin verksamhet ytterligare. I Konjunkturrådets rapporter från 2023 och 2024 poängteras vikten av en effektiv strukturomvandling för en gynnsam produktivitetsutveckling (Fredriksson m.fl. 2023 och Persson m.fl. 2024).[13]

Konjunkturinstitutets metod för att bedöma potentiell produktivitet

Produktivitetstillväxten varierar i regel mellan åren till följd av konjunktursvängningar i ekonomin och andra tillfälliga effekter. Konjunkturella variationer i produktiviteten beror bland annat på hur produktionen kortsiktigt förändras när efterfrågan ändras. Vid en vikande efterfrågan drar

[13] Kim och Loayza (2019) undersöker produktivitetstillväxt i en internationell kontext och visar att utveckling i TFP främst förklaras av marknadseffektivitet i form av effektiv resursallokering och små dödviktsförluster.

företagen vanligtvis först ner på produktionen och därefter på antalet arbetade timmar. Det beror på att produktionen i normalfallet anpassas snabbare jämfört med personalstyrkan, bland annat till följd av arbetsrättsliga regler. Vidare övervintrar företag ofta arbetskraft frivilligt under en konjunkturförsvagning; det vill säga att företagen behåller fler anställda än vad de behöver. Detta eftersom det är mer kostsamt att avskeda och därefter nyanställa personal än att låta dem arbeta mindre intensivt med bibehållen lön en period – inte minst med tanke på att det ofta är oklart hur länge nedgången i efterfrågan består. Sammantaget innebär detta att produktiviteten normalt minskar vid en konjunkturförsvagning. När konjunkturen förstärks sker vanligen det omvända.

För att se hur produktivitetstillväxten utvecklas strukturellt behöver konjunkturella variationer rensas bort. Detta resulterar i potentiell produktivitetstillväxt, som är den produktivitetstillväxt som skulle observeras i frånvaro av konjunkturell variation i en given tidsperiod, men givet den faktiska kapitalstocken. Konjunkturinstitutet bedömer den historiska utvecklingen av den potentiella produktivitetstillväxten 1980–2018 genom att rensa bort konjunkturella variationer från den faktiska utvecklingen med hjälp av ett Hodrick Prescott-filter (HP-filter). För åren 2019–2025 bedöms den potentiella produktiviteten med utgångspunkt i den faktiska produktiviteten, men också med hjälp av olika indikatorer (exempelvis kapacitetsutnyttjande och efterfrågeläget i olika branscher, anställningsplaner och bristtal) och modeller över resursutnyttjandet inom företagen. En strukturell VAR-modell (SVAR-modell) används bland annat. Utgångspunkten i modellen är den faktiska produktiviteten, som sedan delas upp i två delar: 1) Strukturella störningar (utbudsstörningar). Detta kan exempelvis vara teknologisk utveckling, vilket bedöms påverka potentiell produktivitet. 2) Cykliska störningar (efterfrågestörningar), vilket är variation i efterfrågan och som inte bedöms påverka potentiell produktivitet. I bedömningen av den potentiella produktiviteten används också Konjunkturinstitutets allmänna jämviktsmodell SELMA.

På längre sikt antas potentiell produktivitet växa i linje med ett historiskt genomsnitt för tillväxten 1980–2023 justerat för förändrad branschsammansättning. Ett genomsnitt över en längre tidsperiod antas bättre fånga olika strukturella chocker som har drabbat ekonomin.

DEN HISTORISKA PRODUKTIVITETSUTVECKLINGEN 1980–2023

Under perioden 1980–2023 var produktivitetstillväxten i hela näringslivet i genomsnitt 1,9 procent per år.[14]

Den faktiska produktivitetsutvecklingen skiljer sig åt mellan olika branscher (se tabell 6). Analysen begränsas precis som i förra avsnittet till 1993 – 2023. Tillväxten var under denna period högst i tillverkningsindustrin. Detta gäller för hela tidsperioden 1993–2023 men även för delperioderna 1993–2007 och 2010–2019. Lägst har produktivitetsutvecklingen 1993–2023 varit i byggindustrin. Under finanskrisen 2008–2009 var produktivitetstillväxten negativ i samtliga branscher och under perioden efter finanskrisen har produktivitetsutvecklingen växlat ner i samtliga branscher.

Tabell 6 Faktisk produktivitetsutveckling

Procentuell förändring, genomsnittlig årstillväxt

Bransch	1993 – 2023	1993 – 2007	2008 – 2009	2010 – 2019	2020 – 2021	2022 – 2023
Totala ekonomin	1,6	2,6	–2,0	1,2	2,2	–1,2
Näringslivet	2,0	3,2	–3,0	1,5	3,7	–1,8
Byggindustrin	0,4	1,8	–4,3	-0,6	0,4	0,5
Tjänstesektorn	1,5	2,1	–1,0	1,4	3,3	–1,7
Parti- och detaljhandeln	2,8	4,6	–1,4	2,4	7,3	–8,1
Tillverkningsindustrin	3,9	6,3	–7,8	3,4	6,1	–0,1

Anm. Genomsnittlig procentuell utveckling. Produktivitet definieras som förädlingsvärdet i fasta priser genom antalet arbetade timmar. Eftersom tabellen visar procentuell förändring avser det första året den procentuella förändringen mellan 1993 och 1994. För den totala ekonomin används icke-kalenderkorrigerade värden medan övriga serier är kalenderkorrigerade. För totala ekonomin avser serien till baspris.

Källa: SCB.

Under pandemin 2020–2021 steg den faktiska produktivitetstillväxten kraftigt till 3,7 procent per år i näringslivet. Produktivitetstillväxten var hög i parti- och detaljhandeln under de åren, men den var även hög i tillverkningsindustrin. Under 2022–2023 uppvisar samtliga branscher negativa eller låga tillväxttal.

[14] Andra mått på produktivitet såsom förädlingsvärde per sysselsatt eller BNP per arbetad timme har haft liknande utveckling över tid. En jämförelse av förädlingsvärde per arbetad timme och förädlingsvärde per sysselsatt för perioden 1993–2023 i näringslivet visar att produktiviteten utvecklats nästan identiskt för de båda måtten. Den största skillnaden kan observeras under pandemin då arbetade timmar sjönk kraftigt vilket höll uppe förädlingsvärdet per arbetad timme medan förädlingsvärdet per sysselsatt sjönk.

Produktiviteten för den totala ekonomin är lägre än för näringslivet (se tabell 6). Detta beror på att den offentliga sektorn har haft en betydligt lägre produktivitetstillväxt än näringslivet.[15]

Bedömningen av den potentiella produktiviteten för den historiska tidsperioden följer nivån för den faktiska produktiviteten, men rensat för konjunkturella variationer (se diagram 23). Det innebär att den potentiella produktiviteten växte snabbare under perioden 1993–2007 än vad den gjorde under perioden 2010–2019 efter finanskrisen (se diagram 24 och tabell 7). Den potentiella tillväxttakten bedöms vara förhöjd under pandemin 2020–2021 i jämförelse med tillväxttakten 2010–2019till följd av främst sammansättningseffekter där mindre produktiva branscher som inte kunde upprätthålla sin verksamhet bidrog till att höja den potentiella produktivitetstillväxten 2020–2021 (se tabell 7).

Diagram 23 Faktisk och potentiell produktivitet i näringslivet

Kronor per timme, fasta priser, kvartalsvärden

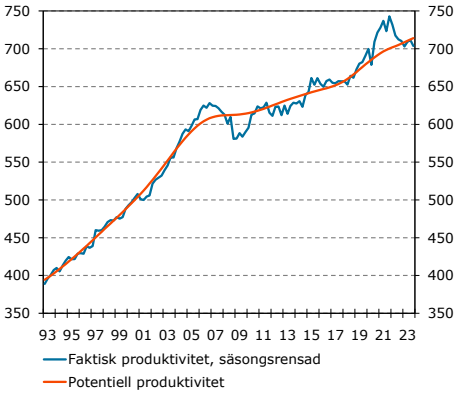

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Tabell 7 Potentiell produktivitetsutveckling

Procentuell förändring, genomsnittlig årstillväxt

	1993 – 2023	1993 – 2007	2008 – 2009	2010 – 2019	2020 – 2021	2022 – 2023
Totala ekonomin	1,6	2,6	0,5	0,7	1,0	0,8
Näringslivet	2,0	3,1	0,2	0,9	1,7	1,0

Anm. Eftersom tabellen visar procentuell förändring avser det första året den procentuella förändringen mellan 1993 och 1994.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 24 Faktisk och potentiell produktivitet i näringslivet

Procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

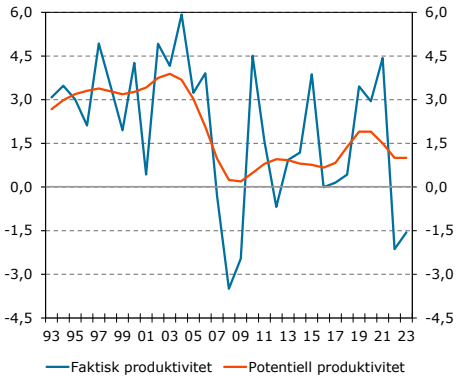

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Tillväxtbokföring för historisk produktivitetstillväxt

Det finns olika sätt att mäta hur kapitalstocken, förbättrade förmågor hos arbetskraften och TFP har bidragit till produktivitetstillväxten historiskt. En metod är så kallad tillväxtbokföring. Utgångspunkten är den neoklassiska tillväxtmodellen där produktivitetstillväxten delas upp i en del som beror på ökad insats av kapital per arbetad timme, en del som beror på förbättrade förmågor hos arbetskraften samt en restpost som fångar total faktorproduktivitet (TFP). Ju mer detaljerade beräkningarna är i termer av till exempel olika typer av kapitalslag och olika kategorier av arbetskraft, desto mindre tenderar tillväxtbidraget från TFP att bli. I en bilaga till detta kapitel beskrivs detaljerna rörande en sådan tillväxtbokföring och resultaten presenteras i tabell 8. Fullständiga data finns inte tillgängligt för alla år och därför begränsas analysen till åren 2006–2022 Resultaten presenteras i tabell . Den övergripande slutsatsen är att kapitalfördjupningsbidraget har varit störst. Bidraget från TFP har varit betydande, medan bidraget från förbättrade förmågor hos arbetskraften har varit

[15] Efter finanskrisen har produktivitetstillväxten i offentliga myndigheter till och med varit negativ. Till viss del beror det på hur produktionsvärdet för offentliga myndigheter beräknas i nationalräkenskaperna. Mycket kortfattat så är det svårt att mäta produktiviteten i offentlig sektor eftersom tjänsterna som produceras inte säljs till marknadspris. Vidare mäts inte kvalitén för en given tjänst. Det medför att viss produktion estimeras utifrån andra variablers utveckling. Se fördjupning i Konjunkturläget från december 2018 från Konjunkturinstitutet för mer information.

litet över tid. Att kapitalfördjupningsbidraget bidrar mest sett över hela tidsperioden drivs av att det inte föll under finanskrisen. Ser man till perioderna 2010–2019 samt 2020–2021 har bidraget från TFP dominerat.

Tabell 8 Bidrag till produktivitetstillväxten i näringslivet

Bidrag i procentenheter respektive procentuell förändring, genomsnitt per år

	2006 – 2022	2007	2008 – 2009	2010 – 2019	2020 – 2021	2022
Kapitalfördjupning	0,4	-0,5	1,7	0,2	1,1	-0,4
Arbetskraftens förmågor	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
TFP	0,4	0,3	-4,9	1,3	2,1	-1,9
Produktivitetstillväxt	0,9	-0,1	-3,1	1,5	3,3	-2,2

Anm. Procent respektive procentuell förändring approximeras med 100 gånger förändringen i logaritmerade värden, även för produktivitetstillväxten. Detta gör att produktivitetstillväxten i tabell 4 skiljer sig marginellt från andra tabeller. Kalenderkorrigerade värden för arbetade timmar och förädlingsvärdet har använts i beräkningen. Eftersom tabellen visar procentuell förändring avser det första året den procentuella förändringen mellan 2006 och 2007. Data rörande arbetskraftens förmågor kommer från FASIT där sista tillgängliga år är 2022.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

PRODUKTIVITETSUTVECKLINGEN 2024–2025

Den faktiska produktiviteten i näringslivet har haft en svag tillväxt sedan 2022, vilket hör samman med att produktionen gick tillbaka till mer normala förhållanden när medelarbetstiden började öka igen i pandemins slutskede. Dessutom gick Sverige in i en lågkonjunktur vid halvårsskiftet 2023. Produktivitetstillväxten var under 2023 låg främst på grund av en svag efterfrågan vilket ledde till att företagen övervintrade arbetskraft. Den faktiska produktiviteten har utvecklats negativt under sju av de åtta senaste kvartalen och fortsätter att utvecklas svagt under stora delar av 2024.

Konjunkturinstitutet bedömer att lågkonjunkturen bottnar under andra halvan av 2024 och att det under hela 2025 finns lediga resurser inom företagen i form av underutnyttjad arbetskraft. Det möjliggör en starkare utveckling för produktionen utan att arbetade timmar behöver öka i motsvarande takt. Det är i princip bara i näringslivet som utvecklingen växlar upp. I offentlig sektor är produktivitetstillväxten nära noll 2024 och 2025. I näringslivet leds utvecklingen av tillverkningsindustrin. Branschen står väl rustad när efterfrågan kommer tillbaka både sett till investeringar i produktionskapacitet och tillgänglig arbetskraft.

Det är en global trend att produktivitetstillväxten har varit lägre sedan finanskrisen, vilket visas i tabell 9.[16] Den globalt lägre tillväxttakten, med undantag för pandemiåren – som var en

[16] Det är även värt att notera att Sverige har en hög produktivitetstillväxt i jämförelse med de övriga nordiska länderna, samt Storbritannien och USA för hela perioden 1994–2022.

avvikande period med snabb teknisk utveckling – talar för att det finns gemensamma strukturella faktorer som håller tillbaka produktivitetstillväxten. IMF (2024) visar att en lägre tillväxttakt i TFP (se marginalruta ”produktivitetens delar”) är en viktig förklaring till den lägre tillväxttakten globalt sedan finanskrisen. Enligt IMF (2024) har inte arbete och kapital allokerats effektivt inom, och mellan, företag och branscher vilket de anser är en viktig förklaring till den lägre tekniska utvecklingstakten. Det är därför troligt att återhämtningen av produktivitetstillväxten tar tid och att ekonomin därför rör sig långsamt upp mot en högre konjunkturrensad tillväxttakt först på några års sikt.

Konjunkturinstitutet bedömer att den potentiella produktivitetstillväxten i Sverige har varit omkring 1 procent per år sedan finanskrisen med undantag för 2020–2021 (se tabell 7). Detta är i linje med slutsatsen i IMF (2024) att produktivitetstillväxten strukturellt har växlat ner globalt. Till följd av att tillväxttakten har varit lägre under en längre period, så bedöms potentiell produktivitet också fortsatt vara omkring 1 procent i år för att sedan successivt öka de kommande tre åren (se diagram 25).

Tabell 9 Produktivitetstillväxt i hela ekonomin för olika länder

Procentuell förändring, genomsnittlig årstillväxt

	1993 – 2022	1993– 2007	2008– 2009	2010– 2019	2020– 2021	2022
Sverige	1,7	2,5	-1,6	1,2	2,3	0,6
Finland	1,5	2,7	-2,8	0,9	0,6	0,5
Danmark	1,2	1,6	-1,2	1,6	0,6	-1,3
Norge	1,1	2,0	-1,5	0,5	1,2	-0,9
Storbritannien	1,2	2,1	-1,3	0,6	0,6	1,0
USA	1,6	2,0	2,2	0,9	3,0	-1,6
Tyskland	1,1	1,6	-1,5	1,2	0,9	0,5

Anm. Produktivitet för utvalda länder inom OECD. Produktivitet definieras som BNP per arbetad timme, vilket gör att tillväxttakten skiljer sig åt för Sverige i jämförelse med tidigare tabeller. Detta för att möjliggöra jämförelse mellan länder för samma tidsperioder. Eftersom tabellen visar procentuell förändring avser det första året den procentuella förändringen mellan 1993 och 1994. Data från 2023 saknas.

Källor: OECD och Macrobond.

Diagram 25 Potentiell produktivitet

Procentuell förändring

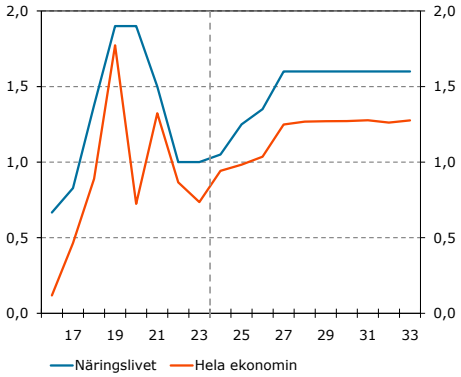

Källa: Konjunkturinstitutet.

PRODUKTIVITETSTILLVÄXT PÅ LÅNG SIKT

På längre sikt bedöms den potentiella produktivitetstillväxten bli 1,6 procent per år (se diagram 25). Bedömningen baseras på den historiska genomsnittliga produktivitetstillväxten per år i näringslivet för hela perioden 1980 till 2023. Denna justeras sedan för en sammansättningseffekt vilket gör att Konjunkturinstitutet landar på 1,6 procent per år. Sammansättningseffekten beräknas med hjälp av förädlingsvärdesvikter från 28 olika branscher med ett genomsnitt för åren 2022 och 2023. Den negativa sammansättningseffekten uppstår på grund av att branscher med lägre produktivitetstillväxt 2022–2023 utgör en större andel av

näringslivet än de gjorde i början av den historiska jämförelseperioden. Exempelvis har tjänstesektorn ökat i storlek relativt tillverkningsindustrin, där tjänstesektorn i genomsnitt har lägre produktivitetstillväxt, vilket sänker den totala produktivitetstillväxten. Likaså innebär en åldrande befolkning att vård- och omsorgsbranschen i näringslivet, med en trendmässigt lägre produktivitetstillväxt, ökar i storlek. Till följd av att offentliga myndigheter uppvisar en produktivitetstillväxt omkring noll ökar potentiell produktivitet i hela ekonomin med 1,3 procent per år på lång sikt (se diagram 25 och tabell 6).

Bedömningen av den potentiella produktivitetstillväxten på sikt är osäker både när det gäller tillväxttakt och när denna tillväxttakt uppnås. Det är på förhand svårt att sia om produktiviteten framöver och vilka innovationer som ger en hög tillväxt och vilka som inte gör det. Därför görs en bedömning med utgångspunkt i historiska data vilket innebär att den långsiktiga produktivitetstillväxten kommer att bero på vilken tidsperiod som bedömningen baseras på (se diagram 26). Som tidigare diskuterats har faktisk produktivitetstillväxt fluktuerat över tid och det har funnits perioder med lägre produktivitetstillväxt (se diagram 26). Att justera det historiska genomsnittet för enbart branschsammansättningseffekter kan därför resultera i en för hög potentiell produktivitetstillväxt i det fall den minskande tillväxttakten beror på mer än en förändrad branschsammansättning. Med det sagt är det Konjunkturinstitutets bedömning att fördelarna överväger nackdelarna med att utgå från en längre tidsperiod 1980–2023. En längre tidsperiod innebär att olika typer av chocker inkorporeras i beräkningen av den potentiella tillväxttakten och sannolikheten är därför större att en mer långsiktig strukturell tillväxttakt fångas.

Diagram 26 Produktivitetstillväxt i näringslivet

Procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

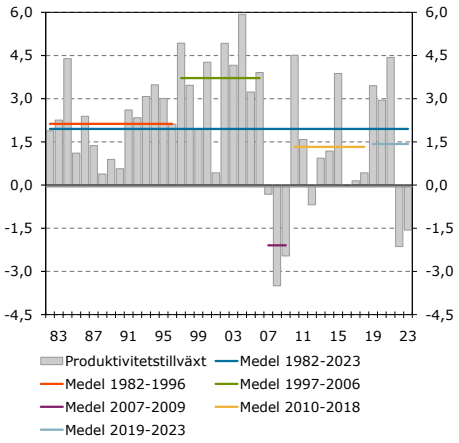

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

När det gäller tidpunkten finns betydande osäkerhet om när den långsiktiga tillväxttakten nås. Konjunkturinstitutet har inte explicit försökt kvantifiera effekterna av kommande teknisk utveckling. Det är svårt att beräkna när – och i vilket grad – den tekniska utvecklingen i framtiden ger utslag i produktivitetstillväxt. En jämförelse kan här göras med tillväxten av informations- och kommunikationsteknologi och dess positiva effekt på produktivitetstillväxten i Sverige 1995–2005. Almerud m.fl. (2015) argumenterar för att det tar tid innan ny teknik kan utnyttjas till fullo då det kräver anpassningar av produktionsprocessen. Detta gällde informations- och kommunikationsteknologin, men det gällde likafullt elektricitetens intåg i fabrikerna under början av 1900-talet.[17] Samma anpassningsprocess kan vara nödvändig i dag vad gäller de teknologiska framsteg som sker i närtid.

En längre diskussion om faktorer som kan påverka produktivitetstillväxten på sikt med fokus på teknologiutvecklingen och omvandlingen till följd av pandemin följer senare i kapitlet. En

[17] Till exempel tog det nästan 20 år efter att internet uppfanns tills vi såg hög produktivitetstillväxt i den ekonomiska statistiken (Economic Report of the President, 2024).

potentiellt systemförändrande teknik är artificiell intelligens (AI), som diskuteras särskilt.

Osäkerheten i bedömningen bekräftas när tidigare bedömningar av den långsiktiga potentiella tillväxttakten från Konjunkturinstitutet jämförs (se diagram 27). Före 2019 gjorde Konjunkturinstitutet bedömningen att den potentiella produktivitetstillväxten på lång sikt var runt 2,0 procent. Under 2024 sänktes den till 1,6 procent delvis till följd av omläggning av nationalräkenskaperna där nya historiska serier för förädlingsvärden publicerades. Under denna period har Konjunkturinstitutet haft samma metod med ett historiskt genomsnitt som korrigeras för sammansättningseffekter.

Diagram 27 Tidigare prognoser på potentiell produktivitetstillväxt

Näringslivet, procentuell förändring

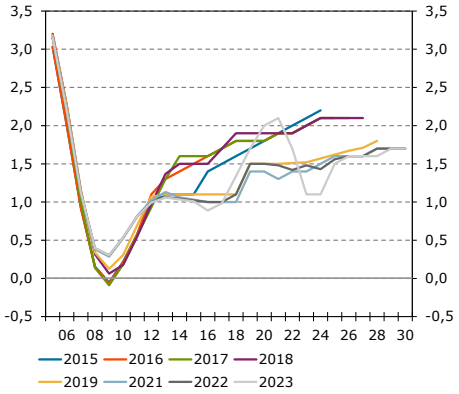

Källa: Konjunkturinstitutet.

Olika bedömares syn på produktivitetsutvecklingen framöver

Enbart ett fåtal prognosinstitut publicerar bedömningar för potentiell produktivitetstillväxt flera år framåt i tiden och hur produktivitetstillväxten definieras varierar mellan prognosmakare. Konjunkturinstitutet definierar produktivitet som förädlingsvärde per arbetad timme, med fokus på näringslivet. Ett urval av andra bedömares produktivitetsprognoser för Sverige samt Konjunkturinstitutets bedömning för motsvarande tidsperioder visas i tabell 10.

Regeringen bedömer att den potentiella produktiviteten i hela ekonomin växer med i genomsnitt 1,0 procent per år 2023–2027, vilket är marginellt högre än Konjunkturinstitutets bedömning att den potentiella produktiviteten för hela ekonomin växer med i genomsnitt 0,9 procent i genomsnitt för samma tidsperiod.

OECD beräknar potentiell produktivitet genom att dividera potentiell BNP med potentiell sysselsättning. Deras prognos för tillväxttakten för hela den svenska ekonomin är 1,1 procent per år 2020–2030, vilket är någon tiondel högre än Konjunkturinstitutets bedömning.

Konjunkturinstitutets bedömning att den potentiella produktiviteten för hela den svenska ekonomin växer med 1,3 procent per år på lång sikt är i stort sett i linje med bedömningar rörande tillväxttakten för USA och Storbritannien. CBO (2023) menar att den amerikanska produktivitetstillväxten blir 1,4 procent per år i genomsnitt för 2023–2033. Bedömningen för den brittiska ekonomin är att den totala produktiviteten blir 1,3 procent per år i genomsnitt 2024–2036 (Office for Budget Responsibility, 2020).

Sammantaget avviker inte Konjunkturinstitutets bedömning märkbart från dessa andra bedömningar av andra aktörer.

Tabell 10 Bedömningar av produktivitetstillväxten i Sverige
Genomsnittlig årlig procentuell utveckling för angiven period

	Variabel	Period	Prognos
Konjunkturinstitutet, september 2024	Potentiell produktivitet i hela ekonomin	2023–2027	0,9
Konjunkturinstitutet, september 2024	Potentiell produktivitet i hela ekonomin	2027-	1,3
Konjunkturinstitutet, september 2024	Potentiell produktivitet i hela ekonomin	2020–2030	1,0
Regeringen, höstbudgeten 2024	Potentiell produktivitet i hela ekonomin	2023–2027	1,0
OECD, december 2023	Potentiell BNP/potentiell sysselsatt	2020–2030	1,1

Källor: Konjunkturinstitutet, Regeringen och OECD.

FAKTORER SOM KAN PÅVERKA PRODUKTIVITETSTILLVÄXT PÅ SIKT: AI OCH GRÖN OMSTÄLLNING

I den allmänna debatten är det ofta ett stort fokus på den teknologiska utvecklingens roll för produktivitetstillväxten. Kommande teknikskiften rör bland annat grön omställning i Sverige och artificiell intelligens (AI).

Vad gäller grön omställning kan effekten bli både positiv och negativ på produktiviteten. En del kapital kan behövas bytas ut mot mer miljövänligt vilket kan leda till både högre och lägre produktivitet, beroende på om omställningen leder till att produktionen blir mer eller mindre kapitalintensiv samt på vad det kapital som investeras i gröna teknologier annars hade använts till. Om omställningen går för fort så att koldioxidintensivt kapital deprecieras innan den likvärdiga gröna teknologin är helt på plats så kommer kapitalstocken att sjunka. Detta skulle ha en negativ effekt på produktiviteten (Parker, 2023). Investeringar i ny teknologi kan även tränga undan andra produktivitetshöjande investeringar. Parker (2023) visar dock att företag som släpper ut mycket koldioxid ökar sina ”gröna” patentansökningar efter införande av miljöpolicys utan att tränga ut andra innovationer. Så även om produktivitetstillväxten initialt *kan* sjunka vid en grön omställning så kan den stiga på längre sikt givet att innovationer i den gröna omställningen sker (Parker, 2023).

Fossilfritt stål är ett exempel på en grön omställning som förväntas bedrivas i industriell skala först kring år 2026 (LKAB, 2024). Exemplet med grönt stål påvisar svårigheterna att kvantifiera effekten på produktiviteten. Å ena sidan kan teknikutveckling och ändrad produktionsstruktur öka produktiviteten.[18] Å andra sidan kan en förändrad produktionsprocess leda till mer ineffektiv produktion med en högre förbrukningsandel.[19]

Framsteg inom AI är svårbedömda, men förväntas sammantaget ge produktivitetsvinster på sikt (se grårutan ”Artificiell

[18] Produktivitetsvinster kan både påverka konsumentöverskottet och producentöverskottet beroende på hur produktpriset påverkas.

[19] Se fördjupningen ”Klimatförändringens och klimatpolitikens effekter på arbetsproduktiviteten” från Konjunkturinstitutets Konjunkturläget i oktober 2019.

intelligens (AI)"). Det finns dock argument för att produktivitetsvinsten kan bli mindre i den korta sikten. Detta är ett generellt mönster vid teknikskiften, nämligen att produktivitetsvinsterna i regel överskattas på den korta sikten, men underskattas på lång sikt.[20] En parallell kan göras till it-bubblan under andra halvan av 1990-talet där så kallade dotcom-bolag värderades mycket högt och förväntades medföra stora produktivitetsvinster. Tekniken var dock inte mogen och många företag gick därför i konkurs. Med det sagt innebar det breda genomslaget för internet och internet-handel ett enormt skifte vilket, sett över en längre tidshorisont, bidrog till högre produktivitetstillväxt.

Artificiell intelligens (AI)

Det pågår omfattande forskning om artificiell intelligens (AI) och kunskapsläget förändras snabbt. Tidigare teknikskiften har främst handlat om att ersätta rutinmässiga och repetitiva arbetsuppgifter med maskiner, datorer och robotar. AI är annorlunda i och med att kreativa och mer avancerade uppgifter kan utföras av AI. Vidare kan AI förväntas förbättras över tid, vilket gör att konsekvenserna blir svåra att överblicka.

AI är ett samlingsbegrepp för olika typer av teknologier. Under de senaste två åren har *generativ* AI i form av tränade modeller lanserats. I praktiken är detta modeller som har tränats på tillgängliga data för att utföra en given uppgift. Det finns en diskussion om möjligheten att utveckla en så kallad artificiell *generell* intelligens (AGI). En AGI skulle kunna innebära ett mycket större teknikskifte än det världen nu upplever med generativ AI. En AGI har möjligheten att själv anpassa sig till nya uppgifter, definiera nya problem och självständigt lära sig i likhet med en människa. Sådan teknologi existerar i dagsläget inte. Debatten om AI och dess eventuella mycket stora påverkan på ekonomin och samhället kretsar delvis kring hur snabbt en AGI kan utvecklas. Bedömningarna varierar stort, men i regel antas framtagandet av en AGI inte ske i närtid och *mycket* stor osäkerhet råder i bedömningarna (se Korinek och Suh (2024) för en diskussion).

Generativ AI har dock möjlighet att höja arbetsproduktiviteten i många branscher här och nu. IMF (2024) bedömer att AI kan öka den globala produktivitetstillväxten med 0,1–0,8 procentenheter per år under de närmsta tio åren. För Storbritannien, som inte är helt olikt Sverige när det kommer till digital infrastruktur och utbildningsnivå, bedöms produktivitetstillväxten höjas med så mycket som 0,9–1,5 procentenheter årligen under de närmsta tio åren. Det är alltså stora produktivitetsvinster som bedöms kunna uppstå, men samtidigt är intervallet rörande ökningen i

[20] Detta fenomen kallas för Amaras lag och myntades av den amerikanska vetenskapsmannen Roy Amara.

produktivitetstillväxt brett. IMF (2024) menar att produktivitetsvinsten inte enbart är en nivåeffekt utan att den påverkar tillväxttakten positivt över tid. Omallokering och utbildning av arbetskraften kan dock krävas för att AI ska kunna brukas fullt ut.

Generativ AI förväntas påverka alla branscher, men främst bank-, teknologi- och hälsobranscher (Chui m.fl. 2023; Stanford University 2023). Chui m.fl. (2023) menar att Chat-GPT – vilket är en generativ AI modell – förväntas öka arbetsproduktivitetstillväxten med 0,1–0,6 procentenheter årligen i den globala ekonomin fram till 2040. Storleken på effekten beror på hur snabbt företag tillskansar sig den nya tekniken och i vilken hastighet arbetsmarknaden anpassar sig.[21]

Ett flertal experimentella studier där forskare har studerat produktivitetsvinster till följd av användandet av generativa AI-modeller har genomförts. Noy och Zhang (2023) studerar effekten i ett experiment där behandlingsgruppen får använda Chat-GPT för att slutföra skrivuppgifter medan kontrollgruppen inte får använda Chat-GPT. De finner att behandlingsgruppens genomsnittliga produktivitet ökar på så vis att tiden att slutföra skrivuppgiften minskar med 40 procent och den bedömda kvaliteten ökar med 18 procent. Noy och Zhang (2023) finner vidare att testpersoner med svag språk- och skrivförmåga gynnas mest av användandet av Chat-GPT. Brynolfsson m.fl. (2023) visar att generativ AI ökar produktiviteten bland företag som jobbar med kundtjänst över telefon, men effekten drivs av att de med mindre erfarenhet ökar sin produktivitet medan de med mer erfarenhet inte påverkas nämnvärt. Att de med sämre förmågor gynnas mer av att använda generativ AI observeras även i Peng m.fl. (2023) där studiedeltagarna fick till uppgift att programmera en http-server. Behandlingsgruppen fick tillgång till GitHub Copilot, vilket är en del av OpenAI-tränade generativa AI-modell, medan kontrollgruppen enbart fick tillgång till internet. Peng m.fl. (2023) fann att behandlingsgruppen slutförde arbetsuppgiften 56 procent snabbare i jämförelse med kontrollgruppen. De med mindre programmeringserfarenhet och de som var äldre gynnades mest av tillgången till GitHub Copilot.

Acemoglu (2024) menar i stället att produktivitetsvinsterna av AI troligtvis överskattas i den allmänna debatten och simulerar en total effekt på TFP på 0,53–0,66 procent på tio års sikt. Acemoglu (2024) argumenterar att framgången i generativ AI hittills har varit stor, men att detta beror på relativ enkel modellträning med god tillgång till träningsdata. Av det skälet kommer AI inte i framtiden leverera kontinuerliga och stora produktivitetsvinster. Detta argument är i linje med de som argumenterar att

[21] Se Almerud m.fl. (2015) för en relaterad diskussion om ikt.

avkastningen av AI är avtagande eftersom mer och mer data behövs för att förbättra de generativa AI modellerna. Detta kräver vidare mer beräkningskraft. Kostnader för att undvika att AI börjar ”hallucinera”, det vill säga att AI-modellen ger påhittad och felaktig information, kan också uppstå till följd av brist på korrekta träningsdata. Acemoglu (2024) betonar även att generativ AI lär ha en negativ effekt på övergripande produktivitet och ekonomisk tillväxt givet att generativ AI även kan användas för hackerrattacker och spridande av desinformation.

Generativ AI kan leda till arbetslöshet och därmed fördelningseffekter om olika grupper drabbas på olika sätt. Fredriksson m.fl. (2023) visar att högutbildade är mindre motståndskraftiga för AI-tekniken jämfört med lågutbildade. Detta skiljer sig från tidigare teknikskiften där högutbildade har klarat sig bättre mot arbetslöshet. En förklaring är att AI-teknologi förväntas ersätta fler tjänstemannajobb än vid tidigare teknologiskiften. AI kan på sikt minska efterfrågan på kognitiv förmåga hos arbetstagarna eftersom AI främst är ett verktyg för abstrakta processer och inte praktiskt och socialt arbete. Detta är i linje med de studier som har visat att generativ AI främst verkar gynna de med svagare kunskaper och svagare generella förmågor. Edin m.fl. (2022) har visat att avkastningen på social förmåga har ökat i jämförelse med kognitiv förmåga på den svenska arbetsmarknaden. Denna utveckling skulle kunna accelerera till följd av AI-utvecklingen.[22]

Produktivitet efter pandemin

Pandemin har sannolikt haft både positiva och negativa bestående effekter på produktiviteten i Sverige. Till exempel har en snabbare digitalisering och nya digitala arbetssätt bidragit positivt till produktiviteten. Samtidigt har distansundervisningen i skolan under pandemin troligtvis varit negativ för humankapitalutvecklingen (arbetskraftens förmågor) och således för produktiviteten på längre sikt. När det gäller de långsiktiga effekterna av distansarbete på innovationer i arbetslivet är effekten oklar.

Rörande arbetskraftens förmågor så bedrev grundskolan i Sverige som regel undervisning på plats medan undervisning på gymnasieskolan ägde rum på distans under pandemin. Samtidigt var förskolor mer restriktiva med när barn fick delta i verksamheten. Hall m.fl. (2022) menar att distansundervisning sammantaget troligtvis har haft en negativ effekt på individers kognitiva utveckling och att individer från socioekonomiskt svaga grupper har drabbats mest. Kognitiv förmåga är på individnivå tillsammans med social förmåga en viktig allmän förmåga enligt den

[22] Se även Deming (2017) för en diskussion om den ökade betydelsen av sociala förmågor på arbetsmarknaden.

nationalekonomiska litteraturen. Denna litteratur lyfter särskilt fram att utbildning i tidig ålder är mer central för utveckling av kognitiv och social förmåga än utbildning senare i livet (se Cunha och Heckman 2007, 2010 för en diskussion), vilket gör att Sverige troligtvis har klarat sig bättre i jämförelse med andra länder i och med att grundskolan bedrev undervisning på plats under pandemin. Samtidigt visar Carlsson m.fl. (2015) med svenska data att undervisningstid på gymnasienivå också har en effekt på kognitiv utveckling i samband med mönstring för svenska män. Det faktum att utbildning på gymnasienivå bedrevs på distans kan därför ha haft en negativ effekt på kognitiv utveckling för de kohorter som gick i gymnasiet under pandemin. Effekten på produktiviteten för Sverige som helhet är dock svårbedömd eftersom dessa kohorter ännu inte har hunnit etablera sig fullt ut på arbetsmarknaden. På lång sikt kan det dock på marginalen sänka produktiviteten.

Gill och Nordström-Skans (2024) visar att Sverige var det land i Europa som hade högst andel arbetstagare som utförde något distansarbete från hemmet under åren 2019–2022. Under pandemin ökade andelen som arbetade hemifrån med 43 procent, vilket är högre än EU-genomsnittet. Ökningen under pandemin är noterbar med tanke på att Sverige hade mindre strikta smittskyddsåtgärder på plats i jämförelse med andra länder (Gill och Nordström-Skans, 2024). Det förefaller också vara så att andelen som arbetar delvis från hemmet inte faller tillbaka till nivån innan pandemin utan förändringen tycks vara delvis permanent. Dock skiljer sig graden av hemarbete kraftigt åt mellan olika branscher (Gill och Nordström-Skans, 2024).

När det gäller effekten av ökad förekomst av distansarbete på produktiviteten är kunskapsläget än så länge begränsat. Det är centralt att man skiljer mellan individuellt uppskattad produktivitet och faktisk produktivitet på företagsnivå. Aksoy m.fl. (2022) studerar arbetstagare i 27 länder inklusive Sverige och finner att en stor majoritet av arbetstagarna ansåg att de blev mer produktiva genom att arbeta på distans och att de blev positivt överraskade över hur mycket mer produktiva de blev. En mekanism kan vara att hemarbete tillåter arbetstagare att fokusera på kärnuppgifter som skapar förädlingsvärde samtidigt som de inte blir störda av andra mer perifera sysslor.[23]

Samtidigt som det förefaller som att självskattad produktivitet ökade under pandemin så svarar fler att hemarbete hämmar kreativitet och innovation (Myndigheten för arbetsmiljökunskap, 2022). Ett antal internationella studier pekar mot faktisk minskad produktivitet vid arbete i hemmet, men som kompenseras genom fler arbetade timmar (se bland annat Felstead och

[23] Kentä (2022) har exempelvis visat att högskole- och universitetssektorn präglas av allt fler högutbildade administratörer över tid. Dessa ägnar sig åt strategiarbete, kommunikation och kvalitetssäkring snarare än att stödja kärnverksamheten. En hypotes skulle kunna vara att hemarbete möjliggör avskärmning från dessa sidoverksamheter.

Reuschke, 2021 för en studie på Storbritannien).[24] Dock visar forskning från USA att närhet till kollegor (jobba på kontoret) ökar långsiktigt humankapital på bekostnad av produktion i närtid. Individer producerade alltså mer netto när de jobbade hemma, men de lär sig inte nya förmågor (Emanuel m.fl 2023).[25]

Konjunkturinstitutet har påvisat positiva branschsammansättningseffekter på produktiviteten från pandemin. Detta berodde delvis på att fastighetsbranschens andel av det totala förädlingsvärdet steg under pandemin (se diagram 28). Fastighetsbranschen har på grund av den höga kapitalintensiteten en högre produktivitet jämfört med näringslivet som helhet (se diagram 29). Även informations- och kommunikationstjänsternas andel av förädlingsvärdet ökade under pandemin (se diagram 28), vilket delvis var en följd av det tekniksprång som skedde under dessa år. Denna bransch har även den haft en högre produktivitetstillväxt under 2020–2021 är näringslivet som helhet (se diagram 29). Under 2020–2021 var produktivitetsnivån i genomsnitt 2 procent högre jämfört med om branschsammansättningen hade varit oförändrad sedan pandemins utbrott.

Konjunkturinstitutet gör bedömningen att dessa branschsammansättningseffekter som uppstod 2020–2021 var temporära. Informations- och kommunikationstjänsternas andel av det totala förädlingsvärdet är fortsatt högt, men det beror sannolikt inte enbart på pandemin i sig, utan på andra strukturella faktorer kopplade till hög internationell efterfrågan och goda produktionsförutsättningar i Sverige.

Sammantaget utgjorde pandemin en händelse som tillfälligt höjde produktivitetstillväxten i Sverige. Antalet arbetade timmar sjönk till följd av ökad sjukfrånvaro och pandemirestriktioner. Pandemins långsiktiga effekt på produktiviteten är dock mångfacetterad och svårbedömd.

Diagram 28 Förädlingsvärde

Procent av näringslivet

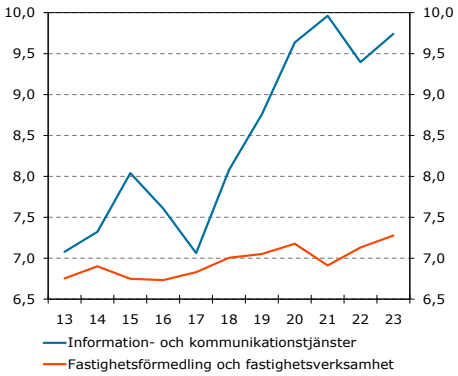

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 29 Produktivitet

Procentuell utveckling

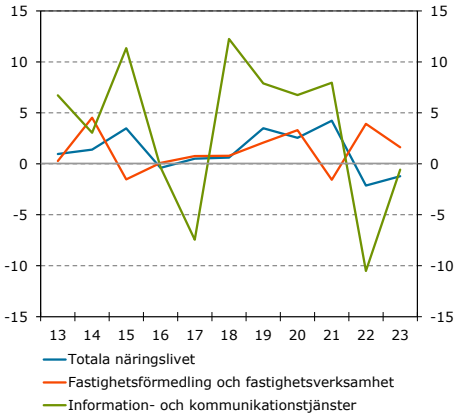

Källa: SCB.

Bilaga – Tillväxtbokföring

I det här avsnittet presenteras en tillväxtbokföring. Utgångspunkten är den neoklassiska tillväxtmodellen där produktivitetstillväxten delas upp i tre delar: ett bidrag från ökat kapital per arbetad timme, ett bidrag från förbättrade förmågor från arbetskraften samt ett bidrag från en restpost (TFP). I denna analys tolkas TFP-restposten som teknologisk utveckling. Data från olika källor används i analysen, där vissa variabler enbart finns tillgängliga från 2007–2022. Därför begränsas analysen till de åren.

[24] Studien visar att ökad självskattad produktivitet prediceras av fler arbetade timmar i hemmet snarare än på primärarbetsplatsen. Minskad produktivitet hör samman med brist på uppgifter, sämre resurser i hemmet samt barn som kräver uppmärksamhet.

[25] Studien analyserar output av dataingenjörer som jobbar på ett amerikanskt Fortune-500 företag.

Kapitalfördjupning definieras som förändringen i flödet av kapitaltjänster som genereras av kapitalstocken per arbetad timme. Kapitalfördjupningen avgörs av näringslivets investeringar i mer kapital samt av kapitalets förslitning. Mer kapitalfördjupning ökar normalt produktionen för en given arbetsinsats och nivå på det tekniska kunnandet vilket leder till att produktiviteten ökar. Flödet av kapitaltjänster kan approximeras med nyttjandekostnaden för den totala stocken av fysiskt realkapital och kapital genererat av forskning och utveckling (FoU-kapital).[26]

För att beräkna bidraget från förbättrade förmågor hos arbetskraften kvalitetsjusteras antalet arbetade timmar med hänsyn till att olika delar av arbetskraften är olika produktiva. Ett annat sätt att uttrycka detta är att olika delar av arbetskraften skapar olika mycket förädlingsvärde per arbetad timme. Utbildningsnivå och relativa löneskillnader hos personer i arbete används för att separera ut bidraget från arbetskraftens förmågor. Detta är ett förenklat antagande. Förmågor handlar egentligen om generella förmågor såsom intelligens och social förmåga samt sektorsspecifikt kunnande, vilket har diskuterats tidigare i kapitlet.[27]

Tillväxt i TFP är den del av produktivitetsförändringen som inte kan förklaras av kapitalfördjupning och förbättringar i arbetskraftens förmågor. Högre TFP innebär att samma mängd och kvalitet av produktionsfaktorer (arbete och kapital) resulterar i mer produktion.

Tabell 11 visar genomsnittlig tillväxttakt av produktivitet och bidrag från kapitalfördjupning, arbetskraftens förmågor och TFP för olika tidsperioder.

En övergripande slutsats är att bidraget från förbättrade förmågor hos arbetskraften har bidragit lite för samtliga delperioder. Av den anledningen är det svårt att förvänta sig att arbetskraftens förmågor i framtiden kommer att driva produktivitetsutvecklingen. Störst har bidraget varit från kapitalfördjupningen, men bidraget var varierat mellan de olika tidsperioderna. Bidraget från TFP har varit högt, med undantag för finanskrisen. Under pandemiåren var bidraget från TFP särskilt förhöjt, vilket hänger samman med den i kapitlet tidigare diskuterade teknikspränget som ägde rum. Framtidiga teknologisk utveckling, exempelvis inom AI, påverkar TFP, vilket innebär att TFP-bidraget till produktivitetstillväxten förblir viktigt även de kommande åren.

---

[26] Nyttjandekostnaden beräknas som den totala kostnaden för kapitalet och bestäms av hur snabbt realkapitalet förslits, prisutvecklingen för realkapitalet, den riskfria räntan och riskpremien. Ju snabbare förslitning, ju högre avkastning på alternativa placeringar och ju svagare prisutveckling på investeringsvaror, desto högre blir nyttjandekostnaden.

[27] För att mäta relativ produktivitet används relativ lön, vilket är ett vanligt mått i litteraturen. Data på medianlön per utbildningsgrupp kommer från FASIT. Data finns tillgänglig från 2006 fram till 2022. Konjunkturinstitutet har klassat gruppen som saknar utbildningsbeskrivning som den gruppen med lägst utbildningsnivå. För åren 2008–2022 används STAR-urvalet, men för 2006–2007 används HEK-urvalet då aktuella variabler saknas i STAR-urvalet för de tidigaste åren. Lön definieras som total lön över ett år för de som arbetar heltid delat med antalet månader som det finns löneuppgift för.

Tabell 11 Bidrag till produktivitetstillväxten i näringslivet

Bidrag i procentenheter respektive procentuell förändring, genomsnitt per år

	2007 – 2022	2007	2008 – 2009	2010 – 2019	2020 – 2021	2022
Kapitalfördjupning	0,4	-0,5	1,7	0,2	1,1	-0,4
Arbetskraftens kvalitet	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
TFP	0,4	0,3	-4,9	1,3	2,1	-1,9
Produktivitetstillväxt	0,8	-0,1	-3,1	1,5	3,3	-2,2

Anm. Procent respektive procentuell förändring approximeras med 100 gånger förändringen i logaritmerade värden, även för produktivitetstillväxten. Detta gör att produktivitetstillväxten i tabell 4 skiljer sig marginellt från andra tabeller. Kalenderkorrigerade värden för arbetade timmar och förädlingsvärdet har använts i beräkningen. Eftersom tabellen visar procentuell förändring avser det första året den procentuella förändringen mellan 2006 och 2007. Data rörande arbetskraftens förmågor kommer från FASIT där sista tillgängliga år är 2022.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Vilken utveckling av förädlingsvärdepriset är förenlig med inflationsmålet på lång sikt?

Utvecklingen av förädlingsvärdepriset är en av de viktigaste faktorerna att ta hänsyn till vid lönebildningen. Syftet med detta kapitel är att beskriva vilken ökning i förädlingsvärdepriset som är förenlig med att KPIF-inflationen uppgår till 2,0 procent, förutsatt att vinstandelar i olika branscher förblir oförändrade och att de historiska skillnaderna i produktivitetstillväxt mellan olika branscher består. Konjunkturinstitutets beräkningar visar att en ökning av förädlingsvärdepriset på 1,9 procent per år är förenligt med en KPIF-inflation på 2,0 procent.

Inflationsmålet, det vill säga målet om 2 procents årlig ökning i KPIF, är en central styråra för lönebildningen. En ofta använd utgångspunkt för löneutvecklingen på lång sikt är att lönerna ska utvecklas i samma takt som summan av produktivitetstillväxten i näringslivet och konsumentprisinflationen. Teoretiskt sett är det dock bättre att utgå ifrån att lönerna långsiktigt utvecklas i samma takt som summan av produktivitetstillväxten i näringslivet och förädlingsvärdeprisets utveckling. KPIF-inflationen mäter den samlade prisutvecklingen för det som konsumenterna köper, vilket inte är samma sak som de priser som företagen får för det som de producerar. Prisutvecklingen för det som företagen skapar speglas i stället av förädlingsvärdepriset.

Vad är förädlingsvärdepriset och varför är det viktigt för lönebildningen?

Förädlingsvärdet i ett företag är värdet av det som produceras minus värdet av insatsförbrukningen. Det är det mervärde som företaget skapar och tillför ekonomin (se förklaringsrutan ”Förädlingsvärde och förädlingsvärdepris”). Förädlingsvärdepriset för näringslivet är ett samlat mått för priset på företagens totala förädlingsvärde. Något förenklat kan man jämställa förädlingsvärdepriset med ett producentpris. Komplexiteten i begreppet förädlingsvärde och förädlingsvärdepris beror på att ett företags produktion ofta blir ett annat företags insatsförbrukning i annan produktion. Förädlingsvärdet avser enbart det mervärde som återstår när denna insatsförbrukning har räknats bort.

Förädlingsvärdet fördelas mellan arbetstagare och kapitalägare. Den andel av förädlingsvärdet som tillfaller dessa grupper brukar benämnas arbetskostnadsandel respektive vinstandel. Förädlingsvärdets utveckling i löpande priser ges av hur både volymen och priset utvecklas. Förädlingsvärdepriset är alltså av central betydelse för hur löner, arbetskostnader, arbetskostnadsandelen och vinstandel utvecklas. Förädlingsvärdeprisets

Förädlingsvärde och förädlingsvärdepris

Förädlingsvärdepriset är ett implicit prisindex för förädlingsvärdet. Utvecklingen i förädlingsvärdepriset erhålls genom att man räknar av prisutvecklingen för insatsprodukterna från priset för den sålda produkten. Ta som exempel ett bageri som säljer bröd. Om priset på vetemjöl stiger samtidigt som brödpriset ligger still så sjunker bageriets förädlingsvärdepris.

utveckling visar hur mycket mer ersättning i form av lön som företagen kan betala vid en oförändrad produktivitet och oförändrad arbetskostnadsandel och vinstandel. Arbetskostnadsandelen förblir (approximativt) konstant om arbetskostnaden per timme stiger i samma takt som summan av produktivitetstillväxten och förädlingsvärdepriset (se härledningen sist i bilagan till detta kapitel).

Näringslivets förädlingsvärdepris utvecklas vanligen inte i samma takt som konsumentpriserna (se diagram 30). En orsak är de skillnader i sammansättningen mellan vad som konsumeras av hushållen i Sverige och vad som produceras i näringslivet.[28] Olika utveckling av import- och exportpriser (bytesförhållandet) kan också ge upphov till skillnader i utvecklingen. Hushållens konsumtion består i jämförelsevis hög grad av sådant som ökar relativt snabbt i pris, till exempel bostadshyror, energi och tjänster, medan näringslivets produktion i högre grad består av varor med relativt svag prisutveckling, till exempel investeringsvaror. Förädlingsvärdeprisets utveckling beror därför delvis på hur produktivitetstillväxten skiljer sig mellan olika branscher. Eftersom produktivitetstillväxten tenderar att vara lägre i konsumentnära branscher så innebär detta att förädlingsvärdepriset i näringslivet normalt utvecklas svagare än konsumentpriserna. Konsumentpriserna påverkas dessutom av ändrade skatter och subventioner och vidare av sådant som inte produceras i näringslivet, till exempel kostnadsposten för egna hem och priser på olika tjänster som tillhandahålls av den offentliga sektorn.

Skillnaden mellan förädlingsvärdeprisets utveckling och KPIF-inflationen var ganska stor under 1990-talet och första halvan av 2000-talet (se diagram 31). Det hänger till stor del ihop med att bytesförhållandet försvagades under samma tid. Efter åren kring finanskrisen 2008–2009 har skillnaden varit betydligt mindre (se diagram 32). Den framtida skillnaden i utvecklingstakten kommer att bero på hur bytesförhållandet utvecklas, eventuella skatteförändringar och hur produktivitetstillväxten i olika branscher kommer att bli. Modellberäkningar kan användas för att illustrera hur förändringar i produktivitetsutvecklingen i olika branscher påverkar den långsiktiga skillnaden i utveckling mellan förädlingsvärdepriset och KPIF. Beräkningarna beskrivs kortfattat nedan och mer utförligt i bilagan till detta kapitel.

Diagram 30 KPIF och förädlingsvärdepris i näringslivet

Procentuell förändring

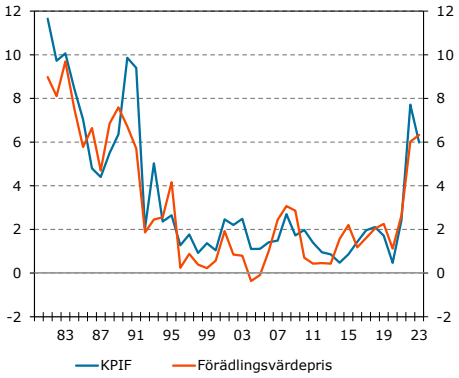

Anm. Värden för KPIF före 1987 har länkats av Konjunkturinstitutet.
Källa: SCB.

Diagram 31 Bytesförhållande och differens mellan förädlingsvärdepriset och KPIF

Procentenheter respektive procentuell förändring

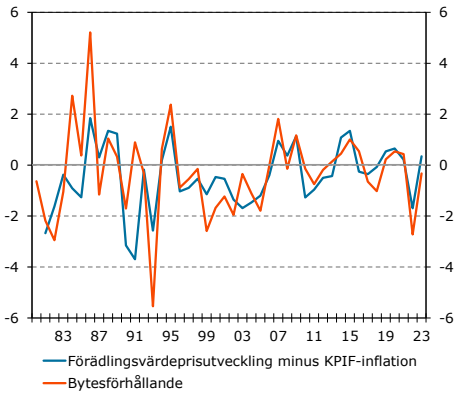

Anm. Differensen avser förädlingsvärdeprisets årliga procentuella utveckling minus KPIF-inflationen. Historiska värden har länkats av Konjunkturinstitutet.
Källa: SCB.

Diagram 32 KPIF och förädlingsvärdepris i näringslivet

Procentuell förändring, 5-års glidande medelvärde

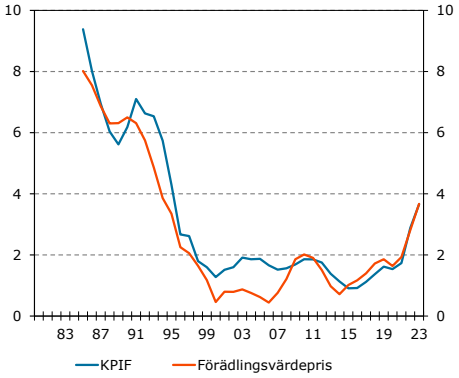

Källa: SCB.

Beräkningar med en input-output-modell

Beräkningarna av den långsiktiga förädlingsvärdeprisutvecklingen görs med hjälp av en input-output-baserad kostnadstrycksmodell (se rutan ”Modellbegrepp” i bilagan). I modellen är det arbetskostnader tillsammans med kapitalkostnader och kostnader för insatsförbrukning som bestämmer produktpriset (se

[28] I en helt sluten ekonomi som bara producerar en enda vara skulle det inte vara någon skillnad mellan förädlingsvärdepriset och konsumentpriset.

marginalutan ”Kostnadsbestämda priser”).[29] I modellen antas vidare att konsumtionskorgen är konstant och att ingen substitution sker.[30] Beräkningarna svarar på frågan om hur snabbt förädlingsvärdepriserna i olika branscher kan öka, givet den rådande ekonomiska strukturen (branschernas relativa storlek, kostnadsstrukturen och konsumtionskorgen, med mera) och givet att KPIF-inflationen ska vara 2,0 procent, i enlighet med Riksbankens inflationsmål. I beräkningarna antas att importerade varor och tjänster har samma prisutveckling som motsvarande svensktillverkade produkter. Växelkursen antas i baskalkylen implicit vara den mekanism som jämnar ut skillnader i prisutvecklingen mellan Sverige och omvärlden. En eventuellt svagare prisutveckling i omvärlden antas alltså ge upphov till en försvagning av den svenska kronan och vice versa.[31] Det innebär att importpriserna omräknade till svenska kronor får samma prisutveckling som de inhemskt producerade varorna. Växelkursen finns dock inte med explicit i modellen.

Eftersom Sveriges exportkorg inte är identisk med Sveriges importkorg kan export- och importpriserna totalt sett öka olika snabbt, det vill säga bytesförhållandet kan ändras, även om prisutvecklingen för varje enskild produkt är likartad. Ett förändrat bytesförhållande påverkar i sin tur förädlingsvärdeprisets utveckling.

Kostnadsbestämda priser

I Konjunkturinstitutets prismodell antas priserna vara kostnadsbestämda. Ta som exempel priset på bröd. Stiger priset på mjöl leder det till att brödpriset också höjs. I det fallet förändras inte förädlingsvärdepriset. Likaså höjs brödpriset om arbetskostnaden stiger. Men då stiger även förädlingsvärdepriset. I modellen antas att prishöjningen på bröd blir exakt så stor att arbetskostnadsandelen och vinstandelen förblir konstant. Det kräver att förädlingsvärdepriset stiger procentuellt sett lika mycket som arbetskostnaderna efter avdrag för eventuell produktivitetstillväxt. I kronor räknat är prishöjningen däremot större än ökningen i arbetskostnaderna, eftersom arbetskostnaderna bara utgör en del av förädlingsvärdet.

RESULTAT

Beräkningarna visar att en årlig ökning av förädlingsvärdepriset i näringslivet med 1,9 procent är förenligt med inflationsmålet. Skillnaden i utveckling mellan KPIF-inflationen och förädlingsvärdepriset är alltså liten. Att förädlingsvärdepriset ökar aningen långsammare än KPIF-inflationen beror delvis på skillnader i sammansättning mellan det som produceras och det som konsumeras i landet.[32] Produktivitetstillväxten har historiskt varit något lägre i branscher vars produkter har förhållandevis hög vikt i konsumtionskorgen. Den relativt låga produktivitetstillväxten innebär att produktpriserna i dessa branscher ökar relativt snabbt. Det innebär i sin tur att förädlingsvärdepriset kommer att öka något långsammare än konsumentpriserna. Historiskt har

[29] Antaganden kring prisutvecklingen på produkter som inte produceras i Sverige beskrivs i bilagan till detta kapitel.

[30] Ekonomins storlek kan öka eller minska, men fördelningen av volymen produkter inom konsumtion, produktion, med mera antas vara oförändrad.

[31] Eftersom växelkursförändringar påverkar alla importpriser ungefär lika mycket så måste det också antas något om hur produktivitetstillväxten skiljer sig mellan branscher i omvärlden. Branschvisa skillnader i produktivitetstillväxt i omvärlden antas implicit motsvara de skillnader som finns i Sverige. Om så inte vore fallet skulle importpriserna på olika produkter kunna stiga mer eller mindre än de svenska produktpriserna. Om Sverige skulle ha högre produktivitetstillväxt än omvärlden i produktionen av vissa varor, men lägre produktivitetstillväxt i produktionen av andra varor, så skulle växelkursförändringar inte kunna utjämna prisskillnaderna mellan inhemsk produktion och import för varje enskild vara.

[32] Det finns även andra anledningar till att förädlingsvärdepriset utvecklas svagare än KPIF, exempelvis att KPIF inkluderar utvecklingen i bostadspriser via det så kallade kapitalstocksindexet. Bostadspriserna tenderar att stiga snabbare än 2 procent per år.

skillnaden mellan förädlingsvärdeprisets utveckling och KPIF-inflationen varit lite större (se diagram 30 och tabell 12).

Resultaten är osäkra av flera skäl. Alla modeller är en approximation av verkligheten. Framför allt så är resultaten beroende av de antaganden som görs i modellen beträffande bland annat avsaknaden av substitution, produktivitetstillväxten i olika branscher och prisutvecklingen för importerade varor och tjänster (se förklaringsrutan ”En statisk kalkyl för prisutvecklingen i konjunkturell balans” i marginalen). Resultaten kan också påverkas av hur branscher aggregeras i modellen, och osäkerhet i det underliggande datamaterialet från nationalräkenskaperna. Det finns också skillnader mellan hur inflationen mäts i verkligheten jämfört med hur den beräknas i modellen.

En statisk kalkyl för prisutveckling i konjunkturell balans

Baskalkylen avser inte någon särskild prognosticerad tidsperiod. Beräkningen är inte menad att spegla den faktiskt förväntade utvecklingen i närtid. Den speglar i stället en hypotetisk ospecificerad tidsperiod när ekonomin befinner sig i konjunkturell balans och produktivitetstillväxten och prisutvecklingen i omvärlden följer vad som antagits i modellen. Modellen fungerar så att ekonomins struktur kan ses som oförändrad över tid.

Tabell 12 Modellresultat, baskalkyl

Procentuell förändring

	Utveckling i baskalkyl	Genomsnitt 2000–2019	Genomsnitt 2000–2023
Förädlingsvärdepris näringsliv	1,9	1,3	1,8
KPIF-inflation	2,0	1,6	2,0
Differens	-0,1	-0,3	-0,3

Anm. Aritmetiska medelvärden.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Sambandet mellan arbetskostnader, produktivitet och förädlingsvärdepris

Arbetskostnadsandelen förblir approximativt oförändrad om utvecklingen i arbetskostnaden per timme (g_{AKT}) är lika med produktivitetstillväxten (g_{PR}) plus förädlingsvärdeprisets (g_{FVP}) utveckling

$$g_{AKT} \approx g_{PR} + g_{FVP}$$

Se bilagan till detta kapitel för en härledning av denna ekvation.[33]

I en förenklad sluten ekonomi som bara producerar en vara är förädlingsvärdeprisets utveckling identisk med inflationen (g_{KPIF}). I sådana fall gäller ekvationen

$$g_{AKT} \approx g_{PR} + g_{KPIF}$$

I en mer realistisk ekonomi kan förädlingsvärdepriset och konsumentpriserna utvecklas olika. Konjunkturinstitutets antagande för den långsiktiga produktiviteten är en tillväxt på 1,6 procent per år. Om man utgår ifrån en ökning i förädlingsvärdepriset på

[33] Detta är en approximation, se härledningen i bilagan till detta kapitel för den exakta formeln.

1,9 procent ger detta alltså en ökning i arbetskostnaden per timme på 3,5 procent per år på lång sikt.

Kalkyler med alternativa antaganden

ANNORLUNDA PRODUKTIVITETSUTVECKLING

För att illustrera hur produktivitetsantaganden påverkar beräkningen visas här alternativa kalkyler med annan antagen produktivitetstillväxt i näringslivets branscher. Fyra alternativkalkyler med högre respektive lägre produktivitetstillväxt visas. I alternativkalkylerna antas produktivitetstillväxten bli 1,0 procent högre respektive lägre i industrin respektive tjänstebranscherna.[34] Samtliga påverkade branschers antagna produktivitet justeras upp eller ned lika mycket.[35] Övriga antaganden i dessa alternativkalkyler är desamma som i baskalkylen. Beräkningarna visar att skillnader i produktivitetstillväxten mellan industri- och tjänstebranscherna inte betyder särskilt mycket för förädlingsvärdeprisets utveckling relativt KPIF-inflationen (se tabell 13).

ANNORLUNDA PRISUTVECKLING PÅ RÅVAROR OCH ENERGI

Prisutvecklingen på råvaror och energi är volatila och betyder mycket för förädlingsvärdepriset. För att illustrera hur känsliga resultaten är för antaganden om prisutvecklingen på råvaror och energi så redovisas även en alternativ kalkyl med en annan prisutveckling än i baskalkylen. Priserna på råolja och andra energimineraler samt el antas i alternativkalkylerna stiga med 3 procentenheter mer respektive mindre per år jämfört med baskalkylen. Notera att detta också innebär att arbetskostnadsandelen i berörda branscher påverkas och inte längre förblir konstant.[36] I baskalkylen stiger priset på råolja med 2,9 procent per år, och producentpriset på el med 2,5 procent per år (råoljepriset antas stiga i samma takt som priset på gruvprodukter, se tabell 15 i bilagan). I den alternativa kalkylen med högre priser är prisökningen således 5,9 respektive 5,5 procent per år. Samtliga övriga antaganden är desamma som i baskalkylen. Med en högre prisutveckling på energi blir förädlingsvärdeprisutvecklingen som är förenlig med inflationsmålet 0,1 procentenheter lägre jämfört med baskalkylen.[37] Eftersom energiprodukterna framför allt avser drivmedel och el så har prisutvecklingen på importerad råolja en stor påverkan på konsumentpriserna i Sverige. Den

[34] Produktivitetstillväxten i industrin i baskalkylen är 2,1 procent och i tjänstebranscherna 0,9 procent.

[35] Justeringen görs additivt. Exempelvis blir produktivitetstillväxten i alternativkalkylerna 2,0 respektive 0,0 procent i en bransch vars produktivitetstillväxt i baskalkylen är 1,0 procent.

[36] Eftersom Sverige inte har någon egen produktion av energimineraler så är det bara arbetskostnadsandelen inom elproduktion som berörs.

[37] Skillnaden mellan de icke-avrundade talen är 0,1 procentenheter.

prisökning som uppstår då importpriserna stiger mer måste balanseras med lägre inhemsk prisutveckling för att inflationsmålet fortfarande ska nås. Därför innebär högre energipriser generellt att förädlingsvärdepriset får en lägre utveckling jämfört med baskalkylen, och vice versa (se tabell 13).

Tabell 13 Modellresultat alternativkalkyler
Årlig procentuell förändring, avser näringslivet

	Förädlingsvärdepris
Baskalkyl	1,9
Högre produktivitet i industrin	1,8
Högre produktivitet i tjänstebranscherna	1,9
Lägre produktivitet i industrin	1,9
Lägre produktivitet i tjänstebranscherna	1,8
Högre energipriser	1,7
Lägre energipriser	2,0

Anm. Industrin avser branscher med SNI-koder B och C. Tjänstebranscher avser branscherna G till T.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Jämförelse med tidigare beräkningar

Beräkningar av förädlingsvärdeprisets långsiktiga utveckling förenlig med inflationsmålet har redovisats i Lönebildningsrapporten ett flertal gånger. Vilka antaganden som har gjorts och vilka branscher som har analyserats har varierat över tid, vilket har påverkat resultaten. Sedan 2011 då denna typ av beräkning först gjordes har antagandet om den långsiktiga produktivitetstillväxten sänkts, medan den beräknade långsiktiga utvecklingen av förädlingsvärdepriset förenlig med inflationsmålet har ökat. I Lönebildningsrapporten 2011 redovisades ett huvudscenario där förädlingsvärdepriset steg med 1,3 procent per år (se tabell 14). Denna siffra avsåg dock inte hela näringslivet; ett antal råvaru- och energirelaterade branscher antogs ha en exogen prisutveckling och ingick inte i beräkningen av totalsiffran för förädlingsvärdepriset. Därför är resultaten från 2011 inte helt jämförbara med resultaten i detta kapitel. I Lönebildningsrapporten 2011 antogs också att den reala växelkursen skulle förstärkas och att bytesförhållandet skulle förbättras. Det antagandet, som inte görs i de aktuella beräkningarna, bidrog med 0,2 procentenheter till förädlingsvärdeprisets utveckling. Om man räknar bort bidraget från förstärkningen av den reala växelkursen så beräknades alltså förädlingsvärdeprisets utveckling bli 1,1 procent. I Lönebildningsrapporten 2015 med avseende på det som där kallades ”på lång sikt” beräknades förädlingsvärdepriset stiga med 1,4 procent utan förstärkning av den reala växelkursen. Även i den rapporten exkluderades vissa råvaruproducerande branscher. I Lönebildningsrapporten 2019 beräknades

förädlingsvärdeprisökningen till 1,8 procent i näringslivet exklusive små- och fritidshus i det som då kallades för baskalkyl. Med andra ord en aningen lägre utveckling jämfört med den som beräknats till detta kapitel.

Tabell 14 Beräkning av långsiktig förädlingsvärdeprisutveckling

Procentuell förändring

Publikation	Benämning av kalkyl	Utveckling i förädlingsvärdepriset
LBR 2011	Huvudscenario 2015–2020 med real växelkursförstärkning	1,3
LBR 2011	Huvudscenario 2015–2020 utan real växelkursförstärkning	1,1
LBR 2015	Lång sikt	1,4
LBR 2019	Baskalkyl	1,8
LBR 2024	Baskalkyl	1,9

Anm. Utvecklingstalen före 2024 avser inte hela näringslivet och är därför inte helt jämförbara.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 33 KPIF och förädlingsvärdepris i näringslivet

Procentuell förändring

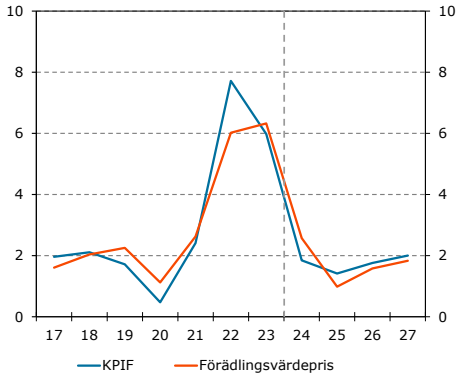

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 34 Investerings- och exportdeflator

Procentuell förändring

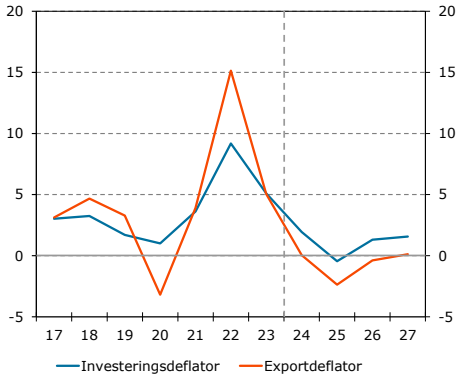

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 35 Bytesförhållande och differens mellan förädlingsvärdepris och KPIF

Procentenheter respektive procentuell förändring

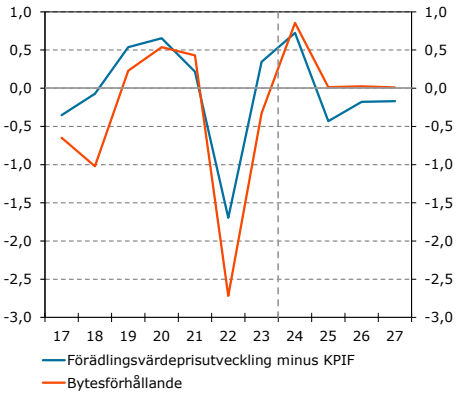

Anm. Differensen avser förädlingsvärdeprisets procentuella utveckling minus KPIF-inflationen.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Prognos och scenario för förädlingsvärdeprisets utveckling 2024–2027

Konjunkturinstitutets senaste prognos publicerades i Konjunkturläget september 2024. Prognosen för de närmast kommande åren beaktar de konjunkturella faktorer som påverkar förädlingsvärdeprisets utveckling, till exempel exportprisutvecklingen. I prognosen stiger förädlingsvärdepriset i näringslivet med 2,6 procent 2024 och 1,0 procent 2025 (se diagram 33). Den svaga utvecklingen 2025 beror på ett lägre kostnadstryck i företagen och en svag utveckling i export- och investeringspriserna (se diagram 34). Den låga ökningen 2025 ska ses i ljuset av de stora uppgångarna i priserna 2022 och 2023. Exportpriserna sjunker 2025 delvis eftersom växelkursen stärks något och som ett resultat av en svag omvärldsefterfrågan. Skillnaden mellan förädlingsvärdeprisets utveckling och KPIF-inflationen är –0,4 procentenheter 2025 trots att bytesförhållandet knappt förändras (se diagram 35). Att förädlingsvärdepriset utvecklas långsammare än konsumentpriserna 2025 beror till stor del på att priserna på investeringsvaror sjunker. Företag som säljer investeringsvaror möter en svagare prisutveckling 2025 än de som säljer till konsument., vilket dämpar förädlingsvärdeprisets utveckling. Konjunkturinstitutets medelfristiga scenarier (då konjunkturella effekter antas klinga av) utgår i stor utsträckning från modellresultat motsvarande de som redovisats i detta kapitel. I det medelfristiga scenariot för år 2026 stiger förädlingsvärdepriset med 1,6 procent, vilket är något mindre än KPIF-inflationen som är 1,8 procent samma år. 2027 stiger KPIF-inflationen till 2,0 procent och förädlingsvärdepriset ökar med 1,8 procent.

Bilaga – Antaganden och detaljerade resultat i input-outputmodellen

Redovisning av antaganden

I detta avsnitt ges en utförlig redovisning av de antaganden som ligger till grund för modellberäkningen i baskalkylen, både vad gäller generella principer och de faktiska utvecklingstal för variabler som ingår i modellen.

KOSTNADSBESTÄMDA PRISER I NÄSTAN ALLA BRANSCHER

Beräkningarna görs för ungefär 40 branscher och produktgrupper, varav samtliga inhemskt producerade produkter antas ha kostnadsbestämda priser.[38] Att priser är kostnadsbestämda innebär tillsammans med antagandet om konstanta arbetskostnadsandelar att arbetskostnadsutvecklingen med avdrag för produktivitetstillväxten tillsammans med kostnadsutvecklingen för insatsförbrukningen avgör produktpriset. Arbetskostnadsandelen i branscher med kostnadsbestämda priser antas förbli oförändrad oavsett hur arbetskostnaden utvecklas. Antagandet innebär att det så kallade förädlingsvärdepriset stiger i samma takt som enhetsarbetskostnaden. Om både enhetsarbetskostnaden och priserna på produkter i insatsförbrukningen ökar med 1 procent så stiger även produktpriset (exklusive skatter och subventioner) med 1 procent. Insatsförbrukningens struktur påverkar beräkningen eftersom olika branscher förbrukar andra branschers produkter. Exempelvis ger en prisuppgång på råolja högre priser på drivmedel, som ger högre transportkostnader, som i sin tur ger högre priser på flertalet varor och tjänster. Det är alltså inte enbart utveckling i enhetsarbetskostnaden i den egna branschen som avgör produktpriset. Insatsförbrukningen i volymer antas vara konstant per producerad enhet och hålls oförändrad i beräkningen. Förbrukningskoefficienterna baseras på data från Statistikmyndigheten SCB (för närvarande från år 2022). Även konsumtionskorgens sammansättning antas vara konstant. I verkligheten påverkas KPIF-inflationen av förändringar i konsumtionskorgen. Det innebär att modellen troligtvis något underskattar vilket kostnadstryck som krävs för att KPIF-inflationen ska bli 2 procent.[39]

Priset på importerade varor och tjänster som även produceras i Sverige antas följa det svenska priset. För det som inte produceras i Sverige antas priserna i stället bestämmas på världsmarknaden. Antaganden om prisutvecklingen för dessa

Modellbegrepp

Input-output baserad prismodell

Input-output modeller beaktar att olika branscher använder andra branschers produkter som insatsvaror. På det viset blir alla produktpriser i ekonomin inbördes beroende av varandra. Produktionsteknologin antas vanligtvis vara av Leontieftyp, vilket innebär att samma proportioner av insatsvaror, kapital och arbete används i produktionen av en produkt, oavsett prisläge. Med andra ord kan företagen inte substituera mellan arbete, kapital och insatsvaror om relationen mellan löner, kapitalkostnader och insatsvarupriser förändras.

Exogena variabler

Exogena variablers värde är förutbestämda och påverkas inte av någon annan variabel i systemet som analyseras. Produktivitetstillväxten är ett exempel på en exogen variabel i beräkningen.

Kostnadsbestämda priser

Att produktionskostnaderna bestämmer priset på en produkt. Efterfrågan har alltså ingen betydelse för prisutvecklingen.

Enhetsarbetskostnad

Enhetsarbetskostnaden mäter arbetskostnaden per producerad förädlingsvärdeenhet. Om arbetskostnaden per arbetad timme stiger lika snabbt som arbetsproduktiviteten så är enhetsarbetskostnaden oförändrad. Om produktiviteten är oförändrad, men arbetskostnaden per arbetad timme stiger med 10 procent så stiger även enhetsarbetskostnaden med 10 procent.

[38] Till skillnad från tidigare beräkningar som redovisats exempelvis 2011 och 2015 så antas samtliga priser på inhemskt producerade varor vara kostnadsbestämda, även de så kallade jordräntebranscherna, som i hög grad är beroende av produktionsfaktorn land i produktionen.

[39] Se SCB (2024) och SCB (2022) för en beskrivning av effekterna av förändringar i konsumtionskorgens sammansättning på inflationen de senaste åren.

importerade produkter anges i tabell 15. Priset på energimineraler (råolja, kol, med mera) antas följa det modellberäknade priset på gruvprodukter, och priset på konsumtion utomlands (vilket i modellberäkningen översätts till utrikesresor i KPI) antas följa det modellberäknade priset på hotell och restaurangtjänster.

Tabell 15 Produktgrupper med exogent antagen prisutveckling

Motsvarande branschkod inom parentes. Årlig procentuell utveckling. Exklusive skatter och subventioner

	Antagande	Prisutveckling i baskalkyl	Genomsnittlig utveckling 2000–2019
Energimineraler (fossilt kol, råolja. B05, B06)	Följer priset på gruvprodukter	2,9	7,2
Konsumtion utomlands (inte en bransch)	Följer priset på hotell och restaurangtjänster	2,8	2,6

Anm. Historiska genomsnitt avser geometriskt medelvärde för importdeflatorerna i nationalräkenskaperna för perioden från 1999 till 2019.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Prisutvecklingen för tjänster inom offentlig förvaltning (SPIN-kod O) följer den beräknade ökningen i arbetskostnaden per timme i modellen. Priserna på offentligt tillhandahållna tjänster som även produceras i näringslivet i viss utsträckning (utbildning, vård, med mera) antas följa priserna på motsvarande tjänst producerad i näringslivet. Utöver dessa produkter görs även antaganden och beräkningar av prisutvecklingen för några särskilda poster i KPIF-indexet som inte beror på kostnadsutvecklingen i landet. Det rör framför allt fastighetsskatten och kapitalstocksindexets utveckling (se tabell 16 och förklaringsrutan ”Kapitalstocksindex i KPIF i marginalen”).[40] Fastighetsskatten antas följa arbetskostnadsutvecklingen på lång sikt. Anledningen är att taket i fastighetsskatten indexeras med inkomstindex, som speglar löneökningstakten. Kapitalstocksindex antas följa priset på fastighetsförvaltning som är den mest närliggande produkten i modellen.

Kapitalstocksindex i KPIF

Konsumentpriset med fast bostadsränta inkluderar en komponent som benämns kapitalstocksindex. Kapitalstocksindex avser att spegla prisutvecklingen för hushållens kapital bundet i bostäder, närmare bestämt hur hushållens genomsnittliga historiska anskaffningspris för bostäder utvecklas över tid. Kapitalstockens prisutveckling mäts approximativt som ett långt glidande medelvärde av den historiska prisutvecklingen på bostäder. En nedgång i bostadspriserna under ett enskilt år ger därför ett långsamt och gradvist genomslag på utvecklingen av kapitalstocksindex i konsumentprisindex.

Med tillgång till historiska priser går det att göra relativt träffsäkra prognoser på utvecklingen i kapitalstocksindex på medellång sikt.

Vikt för kapitalstocksindex

Kapitalstocksindex har samma vikt i KPIF som ränteutgifterna har i KPI. Vikten är approximativt lika med ränteutgifterna samt en beräknad finansieringskostnad för eget kapital bundet i bostäderna, som andel av den totala konsumtionen i löpande priser. Kapitalstocksindexets vikt är alltså starkt beroende av ränteläget. Om Konjunkturinstitutets ränteprognos realiseras kommer kapitalstockindexets vikt i KPIF att stiga från dagens 3,8 procent till över 6 procent. Det är fortfarande lägre än vad vikten var under 1990-talet. Ju högre vikt kapitalstocksindex har, desto högre blir inflationen så länge det glidande medelvärdet av historiska bostadspriser stiger snabbare än övriga konsumentpriser.

[40] För en beskrivning av kapitalstocksindex i KPIF, se SCB (2024b).

Tabell 16 Antaganden om bostadsrelaterade poster i KPI i baskalkylen

Årlig procentuell utveckling respektive procent.

Post i KPI	Antagande	Utveckling i baskalkylen	Antagen vikt i KPI/KPIF
Fastighetsskatt	Följer arbetskostnaden	3,4	0,7
Kapitalstocksindex	Följer priset på fastighetsförvaltning	2,8	6,0

Anm. Kapitalstocksindex är en del av konsumentprisindex som är avsedd att spegla hushållens genomsnittliga anskaffningspris för sina bostäder.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

SAMMA TILLVÄXT I ARBETSKOSTNAD PER TIMME I ALLA BRANSCHER

Ett viktigt antagande är att ökningstakten i arbetskostnaden per arbetad timme antas vara densamma i alla branscher. Det innebär att det bara är skillnader i produktivitet och i prisutvecklingen för insatsprodukter som styr produktpriset. Däremot så kan nivån på arbetskostnaderna per timme skilja sig mellan branscher. Relativa nivåskillnader i arbetskostnaden per timme mellan branscher antas alltså bestå. Eventuell variation i arbetskostnaden per timme på grund av förändring i efterfrågan på arbetskraft i olika branscher fångas inte i modellen.

BETYDELSEN AV KONSTANTA ARBETSKOSTNADSANDELAR

Ett annat centralt antagande är att arbetskostnadsandelen, och därmed även vinstandelen, är konstanta över tid i varje bransch. I beräkningarna betyder det att vinstandelen i varje bransch antas ligga kvar på den nivå som gällde i basåret, 2022. Nivån på arbetskostnadsandelen skiljer sig åt mellan branscher men antagandet innebär att inkomstfördelningen mellan arbetstagare och kapitalägare inom respektive bransch är konstant. Det är ett viktigt antagande och det innebär att förädlingsvärdepriset ökar lika snabbt som enhetsarbetskostnaden i varje bransch.

PRODUKTIVITETSANTAGANDEN

För samtliga branscher antas produktivitetstillväxten bli densamma som genomsnittet för perioden 1980 till 2023. En viss osäkerhet kring den historiska utvecklingen föreligger. Konjunkturinstitutet har länkat samman tidigare publicerade data för perioden 1980–1992 med aktuella data för åren 1993–2023. Tabell 17 och tabell 18 visar den antagna produktivitetstillväxten. En sammanvägning av tillväxttalen för branscherna ger en total produktivitetsutveckling på 1,6 procent per år för näringslivet. Det är samma aggregerade utveckling som Konjunkturinstitutet antagit för näringslivets potentiella produktivitetsutveckling från år 2027 i det senaste medelfristiga scenariot som presenterades i *Konjunkturläget september 2024* (se även diagram 36 och kapitlet ”Produktivitetsutvecklingen i Sverige”).

Diagram 36 Produktivitetstillväxt i näringslivet

Procentuell förändring

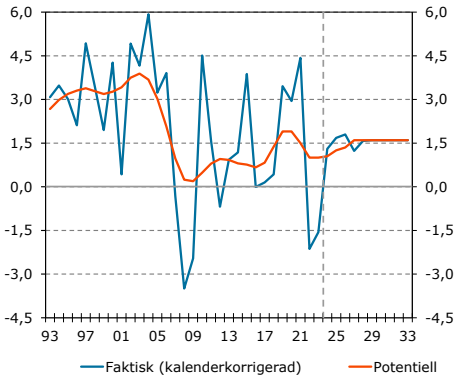

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

SKATTER OCH SUBVENTIONER PÅVERKAR RESULTATEN

Hur punktskatter och subventioner förändras påverkar resultaten, eftersom höjda produktskatter leder till en högre konsumentprisutveckling till en given prisutveckling i producentled. I beräkningen antas att punktskatterna på samtliga varor stiger med 2 procent årligen, i linje med inflationsmålet. Subventionerna antas däremot stiga eller falla i motsvarande grad som produktpriset i fråga. Det innebär en oförändrad subventionsgrad. Om till exempel produktpriset exklusive subvention på kollektivtrafik ökar med 10 procent antas att även subventionen stiger med 10 procent så att också konsumentpriset ökar med 10 procent (se förklaringsrutan ”Produktpris och konsumentpris” i marginalen).

SAMMA PRISUTVECKLING FÖR IMPORTPRISER SOM INHEMSKA PRISER I BASKALKYLEN

Prisutvecklingen på importerade produkter antas vara desamma som på motsvarande inhemskt producerade produkter. Antagandet motiveras av att beräkningarna avser att visa på långsiktiga samband. På lång sikt är det rimligt att anta att inhemska och utländska priser för likartade produkter har en snarlik prisutveckling uttryckt i gemensam valuta.

Produktpris och konsumentpris

Produktpriset, ibland kallat producentpris, är det pris producenten erhåller för sin vara eller tjänst. Konsumentpriset är det pris konsumenten betalar. Konsumentpriset är lika med produktpriset med tillägg för handelns påslag, eventuell punktskatt och moms, minus eventuell produktsubvention. Exempel på subventioner är miljöbilspremier för fordon eller tandvårdsbidrag.

Produktpriset kan beräknas inklusive eller exklusive handelns påslag (handelsmarginalen). För exempelvis kläder och skor kan handelsmarginalen utgöra en ganska stor andel av konsumentpriset. I modellberäkningen är det handelns kostnadsutveckling som styr handelsmarginalens utveckling. Eftersom handeln har en relativt hög produktivitetstillväxt i modellberäkningarna innebär det att konsumentpriset för många produkter ökar långsammare än produktpriset för motsvarande produkter.

Tabell 17 Produktivitetstillväxt för varor i baskalkyl

Årlig procentuell utveckling

SNI-kod	Bransch	Baskalkyl
A01	Jordbruk	2,1
A02	Skogsbruk	1,2
A03	Fiske	–1,7
B07–09	Gruvor	–0,7
C10	Livsmedel[1]	0,9
C11	Drycker[1]	0,9
C12	Tobak[1]	0,9
C13–15	Kläder och textilier	2,3
C16_18	Papper och trä	1,8
C19	Petroleumraffinering[2]	3,7
C20–21	Kemi och läkemedel[2]	3,7
C22	Gummi och plastvaror	0,8
C23	Icke-metalliska mineraliska produkter	1,8
C24	Stål- och metaller	0,2
C25	Bearbetade metallvaror	1,5
C26–27	Elektronik och elapparater	7,7
C28	Maskiner	2,7
C29–30	Transportmedel	3,8
C31–33	Möbler, leksaker och annan tillverkning	1,7
D351	Elproduktion och distribution[3]	0,4
D352-353	Gas, fjärrvärme och fjärrkyla[3]	0,4
E36–39	Vatten, avlopp, sanitet, återvinning	–0,2
F	Byggtjänster	0,6

Anm. Produktivitetsutvecklingen i baskalkylen har beräknats som det historiska geometriska genomsnittet från år 1980 till 2023. Data före 1993 har länkats av Konjunkturinstitutet. [1] Produktivitetstillväxten för hela C10–12 har använts för delbranscherna, för vilka data saknas. [2] Produktivitetstillväxten för hela C19–21 har använts för delbranscherna, för vilka data saknas. [3] Produktivitetstillväxten för hela D35 har använts för delbranscherna, för vilka data saknas.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Tabell 18 Produktivitetstillväxt för tjänster i baskalkyl

Årlig procentuell utveckling

SNI-kod	Bransch	Antagande
G	Handel	2,4
H491–492	Järnvägstransport[1]	1,0
H493	Landtransport passagerartrafik[1]	1,0
H494–495	Godstransport på väg och transport i rörsystem[1]	1,0
H50	Sjötransport[1]	1,0
H51	Lufttransport[1]	1,0
H52–53	Magasinering, stödtjänster till transport, post och kurirverksamhet[1]	1,0
I	Hotell och restaurangtjänster	–0,5
J	Informations- och kommunikationstjänster	3,3
K	Finans- och försäkring	2,0
L68B	Fastighetstjänster	-0,1
M, N	Företagstjänster	1,4
P, Q	Vård- och utbildning	–1,6
R, S, T	Kultur, nöje, fritid och annan serviceverksamhet	0,3

Anm. Produktivitetsutvecklingen i baskalkylen har beräknats som det historiska geometriska genomsnittet från år 1980 till 2023. Data före 1993 har länkats av Konjunkturinstitutet. [1] Produktivitetstillväxten för hela H49–53 har använts för delbranscherna, för vilka data saknas.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Redovisning av detaljerade modellresultat i baskalkylen

I detta avsnitt ges en utförlig redovisning av resultaten i baskalkylen. Utöver de summerade resultat som redovisats ovan så ger modellberäkningarna en mängd resultat avseende prisutvecklingen i ekonomin. Dessa modellresultat kan vara intressanta i sin egen rätt och som ett underlag för att se hur resultaten totalt sett hänger samman.

Tabell 19 visar prisutvecklingen för olika delaggregat inom KPI. Varupriserna stiger mindre än övriga priser eftersom produktivitetstillväxten är högre i de varuproducerande branscherna.

Tabell 19 KPIF och delaggregat i baskalkyl

Procentenheter respektive procentuell utveckling

	Vikt i modellen	Inflation	Genomsnitt 2000–2019
KPIF	100,0	2,0	1,6
KPI exklusive kapitalstocksindex/ räntor[1]	94,0	2,0	1,4
KPIF exklusive energi	91,6	2,0	1,4
Varor[2]	38,0	1,4	0,5
Tjänster[3]	34,1	2,2	1,9
Boende[4]	13,5	2,7	1,9
Kapitalstocksindex	6,0	2,8	5,3
Energi[5]	8,4	2,1	3,8

[1] Även benämnd KPI990. [2] Exklusive energi och reparationsvaror direkt knutna till boendet. [3] Exklusive boende. [4] Exklusive uppvärmning och kapitalstock. [5] El, drivmedel, uppvärmning. Den uppdelning i kategorierna varor, tjänster och boende som används här har ingen exakt motsvarighet i de aggregat som redovisas av SCB. Vikterna för de olika aggregaten i modellen är resultatet av en kombination av antagandet för vikten för räntor, konsumtionsvikter från nationalräkenskaperna och en bedömningsmässig fördelning av produkterna i nationalräkenskaperna till de olika kategorierna varor, tjänster, boende och energi som visas i tabellen. Därmed blir inte vikterna i modellen inte desamma som de senaste publicerade vikterna i KPI. Eftersom modellen bygger på data från nationalräkenskaperna i första hand så är överenstämmelsen med produktfördelningen i KPI inte perfekt. Historiska data avser aritmetiska genomsnitt.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Tabell 20 visar deflatorer och vinstandelar i baskalkylen. Genomsnittet för perioden 2000 till 2019 visas som jämförelse.

Tabell 20 Deflatorer och vinstandelar i baskalkyl och kalkyl med högre produktivitetstillväxt

Procentuell förändring respektive procentenheter per år

	Baskalkyl	Genomsnitt 2000–2019
Deflator fasta bruttoinvesteringar	1,6	1,9
Konsumtionsdeflator	2,0	1,4
Deflator offentlig konsumtion	3,0	3,1
Exportdeflator	1,3	1,1
Importdeflator	1,4	1,4
Bytesförhållande	-0,1	-0,3
BNP-deflator	2,1	1,8
Förändring justerad vinstandel i näringslivet exklusive små- och fritidshus	Antas oförändrad	-0,1

Anm. Modellberäknade vinstandelar är av tekniska skäl beräknade per produkt, inte per bransch. Det ger små skillnader jämfört med vad en branschvis beräkning för industrin skulle ge. Historiska vinstandelar avser däremot angiven bransch. De historiska utvecklingstalen är geometriska genomsnitt från år 1999 till år 2019, utom för vinstandelen och bytesförhållandet. Förändringen för vinstandelen avser slutvärdet 2019 i procent minus startvärdet 1999 i procent, delat på 20. För bytesförhållandet visas den totala procentuella förändringen från start- till slutår, delat på 20.

Källor: Konjunkturinstitutet.

HÄRLEDNING AV SAMBANDET MELLAN PRODUKTIVITET, PRISER, ARBETSKOSTNAD OCH ARBETSKOSTNADSANDEL

Arbetskostnadsandelen (*AN*) ges av den totala arbetskostnaden (*AK*) delat på det totala förädlingsvärdet i löpande priser (*FVL*):

$$AN = AK/FVL$$

Förädlingsvärdet kan delas upp i en volym (*FVF*) och en priskomponent (*FVP*). Om vi gör den uppdelningen och delar både nämnaren och täljaren med antalet arbetade timmar så får vi ett uttryck för arbetskostnadsandelen som en funktion av arbetskostnad per timme, produktivitet och pris. Detta eftersom produktiviteten (*PR*) är lika med förädlingsvärdet i volym delat på antalet arbetade timmar:

$$AN = \frac{AK/TI}{(FVF/TI) \cdot FVP} = \frac{AK/TI}{PR \cdot FVP}$$

Om vi analyserar två tidpunkter och visar nivån i den senare tidpunkten som en funktion av startvärden och utvecklingstal för arbetskostnaden per timme (g_{AKT}), produktivitet (g_{PR}) och förädlingsvärdepris (g_{FVP}) så får vi följande uttryck för förändringen i arbetskostnadsandelen:

$$\Delta AN = \frac{(1 + g_{AKT})AK_0/TI_0}{(1 + g_{PR})(1 + g_{FVP})PR_0 \cdot FVP_0} - \frac{AK_0/TI_0}{PR_0 \cdot FVP_0}$$

Uttrycket, det vill säga förändringen i arbetskostnadsandelen blir lika med noll endast om[41]

$$(1 + g_{AKT}) = (1 + g_{PR})(1 + g_{FVP})$$

Det vill säga

$$g_{AKT} = g_{PR} + g_{FVP} + g_{PR}g_{FVP}$$

Om både produktiviteten och förädlingsvärdepriset ökar långsamt kommer termen $g_{PR}g_{FVP}$ att vara ett mycket litet tal. Då kan man som en god approximation bortse från den termen och använda den approximativa ekvationen:

$$g_{AKT} \approx g_{PR} + g_{FVP}$$

Om exempelvis både produktivitet och förädlingsvärdepris ökar med 2 procent per år så blir det exakta ökningstalet för arbetskostnaden per timme 4,04 procent per år, medan den approximativa beräkningen ger 4,00 procent per år. Den prismodell som används för beräkningarna i detta kapitel är formulerad på ett sätt som motsvarar den exakta formeln.

[41] Uttrycket blir också noll om arbetskostnadsandelen i sig är noll som startvärde. Men i sådana fall är uttrycket oanvändbart eftersom man inte kan ange en relativ tillväxttakt för en variabel vars startnivå är noll.

Lönsamheten i näringslivet

Lönsamhet kan mätas på olika sätt och bilden av lönsamheten i det svenska näringslivet är inte entydig. Vinstandelen befinner sig på en hög nivå historiskt sett. Den höga vinstandelen drivs inte av en enskild bransch, utan vinstandelen är hög i många branscher. Däremot har andra lönsamhetsmått inte utvecklats lika starkt. Generellt sett är lönsamheten högre i tillverkningsindustrin än i tjänstebranscherna.

Detta kapitel analyserar utvecklingen av lönsamheten i det svenska näringslivet. Det finns flera olika mått på lönsamhet som mäter olika dimensioner av vinstläget i företagen. Måtten är förhållandevis grova och den underliggande statistiken revideras ofta. I detta kapitel redovisas flera olika mått på lönsamhet: vinstandel, rörelsemarginal, kapitalavkastning och lönsamhetsomdöme. Kapitlet inleds med en beskrivning av de tre första lönsamhetsmåtten och hur de beräknas. Det fjärde måttet, lönsamhetsomdömet, som är ett resultat från Konjunkturinstitutets Barometerundersökning, är mindre komplicerat konceptuellt sett och för en beskrivning av beräkningarna av dessa hänvisas till ”Metodbok för Konjunkturbarometern”.[42] Därefter redovisas utvecklingen av de olika lönsamhetsmåtten och hur situationen ser ut vid senast tillgängliga tidpunkt. Det framgår att de olika måtten ger olika bilder av lönsamheten i näringslivet. I ett historiskt perspektiv är vinstandelen hög medan rörelsemarginalen och lönsamhetsomdömena befinner sig på jämförelsevis låga nivåer.[43] Generellt sett är lönsamheten högre i tillverkningsindustrin än i tjänstebranscherna.

Hur beräknas de olika lönsamhetmåtten?

Förutom lönsamhetsomdömena tar de vinstbegrepp som används i den här rapporten sin utgångspunkt i nationalräkenskaperna (för en beskrivning av data, se bilagan ”Data för beräkningar av driftsöverskott och vinstandelar”).[44] Bruttoproduktionsvärdet i ett företag eller en bransch motsvarar värdet av den samlade produktionen, det vill säga inklusive kostnader för det som förbrukas i produktionsprocessen. I figur 1 delas värdet av bruttoproduktionen upp i tre beståndsdelar: insatsförbrukning,

[42] Metodbok för Konjunkturbarometern (konj.se)

[43] Kapitalavkastningen har uppvisat en nedåtgående trend under den undersökta perioden, vilket gör det svårt att relatera nivån till ett historiskt genomsnitt.

[44] De vinstbegrepp som används i detta kapitel är alltså inte desamma som den vinst som företagen redovisar i sina bokslut. Den bokslutsmässiga vinsten påverkas till exempel av olika former av bokslutsdispositioner och realisationsvinster och speglar därmed inte nödvändigtvis hur mycket av det mervärde som genereras i ett företag som tillfaller ägarna av företaget.

arbetskostnader och driftsöverskott.[45] I rutan ”Räkneexempel: ett litet bageri” förklaras hur bruttoproduktionens delar och de olika lönsamhetsbegreppen hänger ihop.

Figur 1 Bruttoproduktionens delar

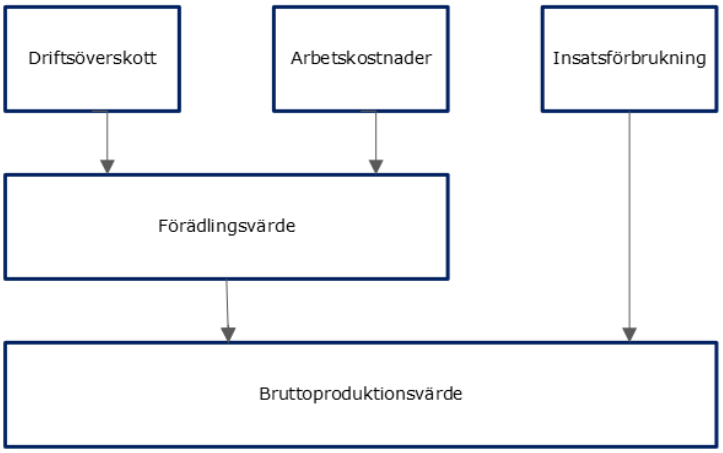

Insatsförbrukning är värdet av de varor och tjänster som används som insatser i produktionsprocessen. Dessa varor och tjänster kan antingen vidareförädlas eller förbrukas i produktionsprocessen.

Om värdet av insatsförbrukningen räknas bort från värdet av bruttoproduktionen erhålls *förädlingsvärdet*, det vill säga det mervärde som skapas i produktionen i företaget.[46] Detta mervärde fördelas sedan till de produktionsfaktorer som ingår i produktionen.

Arbetskostnaderna omfattar lön, inklusive sjuklön och förmåner, samt arbetsgivaravgifter enligt lagar och avtal. Arbetskostnaderna motsvarar alltså samtliga kostnader i företaget som kan hänföras till de anställda enligt de avtal och regler som gäller.

Driftöverskottet kan beräknas som värdet av bruttoproduktionen minus kostnader för insatsförbrukning och arbetskostnader. Driftöverskottet ska täcka finansieringskostnader för företagets lånade kapital, kostnader för att ersätta förslitet kapital, samt ge ägarna avkastning på det egna kapitalet.

Två olika vinstbegrepp kan kopplas till figur 1: vinstandelen och rörelsemarginalen.

Vinstandelen mäts som driftöverskottet som andel av förädlingsvärdet, båda uttryckta i löpande priser. Vinstandelen visar alltså hur stor andel av det förädlingsvärde[47] som skapas som inte går till kostnader för arbetskraften. Förädlingsvärdets andra andel, ofta kallad löneandelen, visar hur stor andel av

[45] Samtliga delar i bruttoproduktionen uttrycks i löpande priser, det vill säga i kronor.

[46] Det sammantagna förädlingsvärdet i ekonomin som helhet motsvarar BNP.

[47] Ibland talas det i stället om ”mervärde”. Mervärde och förädlingsvärde kan sägas vara synonymer där det förra är ett mindre exakt definierat och mer vardagligt begrepp, medan det senare är den benämning som används i till exempel nationalräkenskaperna.

förädlingsvärdet som utgörs av arbetskostnader (och egentligen är ”arbetskostnadsandel” en mer korrekt benämning).

Rörelsemarginalen mäts som driftöverskottet som andel av bruttoproduktionsvärdet, båda uttryckta i löpande priser.[48] Rörelsemarginalen är intressant eftersom den kan antas ligga närmare de mått de flesta företag själva fokuserar på än vad vinstandelen gör.

Ett tredje mått som kan sägas mäta lönsamhet är *kapitalavkastningen*. Vinstandelen och rörelsemarginalen är mått på ett företags eller en branschs överskott, medan kapitalavkastningen mäter vilken avkastning man får på kapitalstocken, det vill säga det produktiva kapitalet. Det mått som används för att mäta kapitalavkastningen i denna rapport utgörs av driftsöverskottet som andel av kapitalstocken.[49]

De olika vinstbegreppen kan ge olika bild av företagets vinster, vilket exemplifieras nedan.

Räkneexempel: Ett litet bageri

Antag att ett litet bageri producerar 200 bröd om dagen. Bröden säljs för 45 kronor per styck på plats i bageriet. Personalen består av två bagare som båda arbetar heltid. Arbetskostnaden för bagarna är 2 000 kronor per bagare och dag. Själva bageriet består av en lokal med diverse utrustning. I räkneexemplet antas utrustningen, eller företagets kapitalstock, bestå av en bakmaskin till ett återanskaffningspris av 25 000 kronor. För att baka bröden behövs insatsvarorna vatten, salt, jäst, mjöl och energi. Varje dag man bakar bröd används insatsvaror för 2 000 kronor. Hur ser då bruttoproduktionen och dess delar ut per dag i löpande priser, det vill säga i kronor räknat (jämför figur 1)? För enkelhets skull bortses från alla skatter, subventioner, avgifter och lokalhyra i räkneexemplet.

Bruttoproduktionsvärde:	200 bröd x 45 kr/bröd = 9 000 kr
Insatsförbrukning:	10 kr/bröd = 2 000 kr
Arbetskostnader:	2 bagare x 2 000 kr/bagare = 4 000 kr
Driftöverskott:	9 000 kr – 2 000 kr – 4 000 kr = 3 000 kr
Förädlingsvärde:	9 000 kr – 2 000 kr = 7 000 kr
Kapitalstock:	25 0000 kr

Rörelsemarginalen, det vill säga driftöverskottet dividerat med bruttoproduktionsvärdet, kan beräknas som 3 000 kronor / 9 000 kronor = 0,33 eller 33 procent.

[48] Kan även benämnas vinstmarginal. Denna definition av rörelsemarginal används ofta i nationalekonomisk litteratur, men det finns även andra sätt att definiera rörelsemarginal. I företagsekonomisk litteratur används flera olika mått. Basen, det vill säga nämnaren, är normalt bruttoproduktionsvärdet medan ”vinsten”, det vill säga täljaren, skiljer sig åt genom att olika kostnader som ska täckas av driftöverskottet räknas bort.

[49] Till rådande marknadsvärde.

Vinstandelen, det vill säga driftöverskottet dividerat med förädlingsvärdet, kan beräknas som 3 000 kronor / 7 000 kronor = 0,43 eller 43 procent.

Kapitalavkastningen, det vill säga driftöverskottet dividerat med kapitalstocken, kan beräknas som 3 000 kronor / 25 000 kronor = 0,12 eller 12 procent.

Vad händer med vinstandelen, rörelsemarginalen och kapitalavkastningen om insatsvarupriset ökar?

Eftersom det varit ett uppmärksammat fenomen de senaste åren visas här i ett exempel vad stigande insatsvarupriser implicerar för vinstandelar, rörelsemarginaler och kapitalavkastning. I beräkningarna antas att bageriet inte ändrar sin produktionsprocess, att arbetskostnaderna är oförändrade och att kunderna accepterar att priset på bröd höjs när produktionskostnaderna ökar. Anta att insatsvarupriset ökar med 100 procent, det vill säga från 10 kronor/bröd till 20 kronor/bröd. Hur mycket måste bageriet öka priset på ett bröd om de vill ha samma vinst som tidigare? Det beror på om man med vinst avser rörelsemarginal eller vinstandel.

Om bageriet vill *bibehålla rörelsemarginalen* på 33 procent behöver produktpriset höjas med 15 kronor till 60 kronor per bröd, det vill säga med 33 procent. Bruttoproduktionsvärdet ökar i så fall till 12 000 kronor. Då följer att:

Driftöverskott: 12 000 kr – 4 000 kr – 4 000 kr = 4 000 kr

Rörelsemarginalen kan nu beräknas som 4 000 kronor / 12 000 kronor = 0,33 eller 33 procent, det vill säga samma som före insatsvarupriset ökade.

Vinstandelen kan nu beräknas som 4 000 kronor / 8 000 kronor = 0,50 eller 50 procent, det vill säga 7 procentenheter högre än före insatsvarupriset ökade. Om bageriet väljer att bibehålla rörelsemarginalen när insatsvarupriset ökar, ökar alltså vinstandelen.

Kapitalavkastningen kan beräknas som 4 000 kronor / 25 000 kronor = 0,16 eller 16 procent. Kapitalavkastningen har alltså ökat.

Om bageriet i stället vill *bibehålla vinstandelen* på 43 procent behöver produktpriset bara höjas med 10 kronor, alltså lika mycket som insatsvarupriset ökade. Produktpriset blir då 55 kronor per bröd och har ökat med 22 procent. Bruttoproduktionsvärdet ökar i så fall till 11 000 kronor. Då följer att:

Driftöverskott: 11 000 kr – 4 000 kr – 4 000 kr = 3 000 kr

Rörelsemarginalen kan nu beräknas som 3 000 kronor / 11 000 kronor = 0,27 eller 27 procent, det vill säga 6 procentenheter lägre än före insatsvarupriset ökade.

Vinstandelen kan nu beräknas som 3 000 kronor / 7 000 kronor = 0,43 eller 43 procent, det vill säga samma som före insatsvarupriset ökade. Om bageriet väljer att bibehålla vinstandelen när insatsvarupriset ökar, minskar alltså rörelsemarginalen.

Kapitalavkastningen kan nu beräknas som 3 000 kronor / 25 000 kronor = 0,12 eller 12 procent. Kapitalavkastningen är alltså oförändrad.

Diagram 37 Vinstandel i näringslivet
Procent av förädlingsvärdet

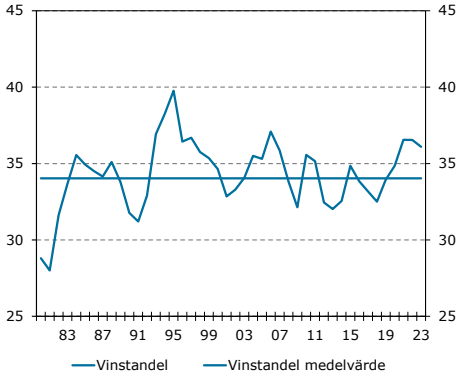

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Vinstandelen är hög i näringslivet som helhet

Vinstandelen i näringslivet har över tid rört sig runt sitt historiska medelvärde utan någon tydlig trend (se diagram 37). Dock varierar vinstandelen och avviker ofta från sitt medelvärde under ganska långa perioder. Som syns i diagram 38 har nivån överstigit medelvärdet de senaste åren, även om det skett en viss trendmässig nedgång de senaste två åren.[50]

Som nämnts ovan ska driftsöverskottet bland annat täcka finansieringskostnader.[51] Det finns alltså en del av driftsöverskottet som inte utgör avkastning eller ”vinst” i vardaglig mening, utan är en kostnad för kapitalägarna. I takt med att räntor har stigit har denna del av driftsöverskottet ökat i storlek för många företag. En annan komponent som ska täckas av driftsöverskottet och som inte heller är vinst i vardaglig mening är kapitalförslitningen. Även denna del av vinstandelen har ökat relativt snabbt de senaste åren, bland annat på grund av att marknadspriserna på företagens realkapital har stigit i en relativt snabb takt, vilket i sin tur innebär att det kostar mer än tidigare att ersätta utslitet realkapital.

Diagram 38 Vinstandel i näringslivet
Procent av förädlingsvärdet, säsongsrensade kvartalsvärden

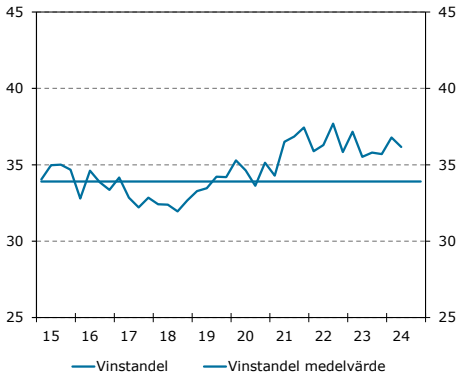

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

[50] Här avses de justerade vinstandelarna, det vill säga vinstandelarna justerade för ersättningen till egenföretagare samt i förekommande fall (näringslivet som helhet, näringslivet exklusive jordräntebranscherna och tjänstebranscherna) för förädlingsvärdet i små- och fritidshus. Vinstandelen i näringslivet som helhet mäts till faktorpris, medan övriga vinstandelar mäts till baspris. I bilagan ” Data för beräkningar av driftsöverskott och vinstandelar” visas de senare till faktorpris på helårsfrekvens till och med sista definitiva helårsutfall, vilket vid denna rapports publicering är 2022. För en utförligare beskrivning av data, se bilagan ” Data för beräkningar av driftsöverskott och vinstandelar”. De medelvärden som redovisas baseras på perioden 2000-2019.

[51] Det är inte möjligt att uppskatta finansieringskostnaderna med de data som används i beräkningarna i detta kapitel.

Stora revideringar av vinstandelen

I samband med publiceringen av nationalräkenskaperna för det första kvartalet 2024 gjordes ett antal revideringar som påverkade vinstandelens nivå. Revideringarna var en följd av den allmänna översynen av nationalräkenskaperna som SCB återkommande genomför samt att ny statistik hade beaktats i helårsberäkningen för 2022.[52] I många fall gick revideringarna långt tillbaka i tiden. Påverkan på vinstandelens nivå blev stor. De viktigaste revideringarna var som följer:

- Förädlingsvärdet i näringslivet reviderades ner.
- Arbetskraftskostnaderna i näringslivet reviderades upp.
- Egenföretagares arbetade timmar reviderades upp.

Samtliga tre revideringar bidrog till att sänka vinstandelens nivå och i alla tre fallen var revideringen för de senaste åren större än revideringen för tidigare år.[53] Det innebar dels att det historiska genomsnittet sänktes, dels att vinstandelen de senaste åren överstiger det (nya) historiska genomsnittet med mindre marginal än vad den gjorde före revideringarna (se diagram 39). Slutsatsen att vinstandelen har stigit till en hög nivå jämfört med det historiska medelvärdet består dock.

Diagram 39 Vinstandelar

Procent av förädlingsvärdet

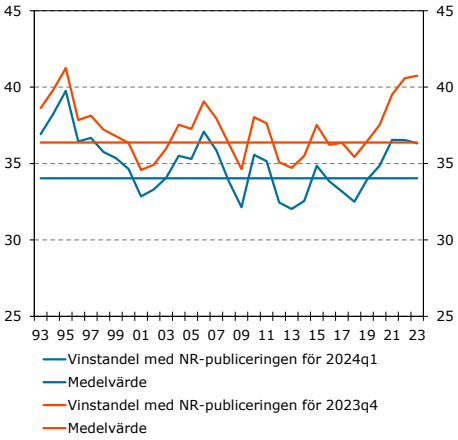

Anm. Medelvärdena baseras på perioden 2000–2019.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 40 Rörelsemarginal i näringslivet

Procent av omsättningen, kvartalsvärden respektive årsvärden

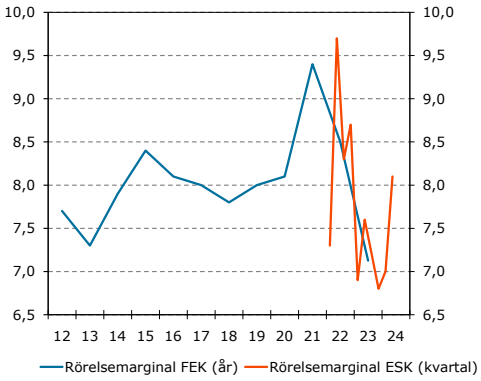

Anm. Utfall för 2022 och 2023 i årsserien (FEK) baseras på kvartalsserien i ESK.
Källa: SCB.

Företagens rörelsemarginaler sjönk 2023

Rörelsemarginalen, det vill säga driftsöverskottet som andel av rörelseintäkterna,[54] i näringslivet steg tydligt 2021 men har sedan dess fallit påtagligt (för en kort beskrivning av statistiken, se grårutan ”Ny SCB-statistik på rörelsemarginaler”).[55] Under 2023 låg rörelsemarginalen under det historiska medelvärdet (se diagram 40). Det andra kvartalet 2024 steg rörelsemarginalen till strax

[52] Se Allmän översyn av nationalräkenskaperna 1993–2021 (scb.se).

[53] Dessutom reviderades förädlingsvärdet i små- och fritidshus upp, vilket innebär att (den negativa) skillnaden mellan vinstandelen justerad för förädlingsvärdet i små- och fritidshus (vilket används i denna rapport) och mått på vinstandelar där inte denna justering görs ökade. Även vad gäller förädlingsvärdet i små- och fritidshus var revideringen större för de senaste åren än för tidigare år.

[54] Statistikbegreppen i Ekonomisk statistik på kvartal skiljer sig något åt från hur begreppen beskrivs i avsnittet ”Hur beräknas de olika lönsamhetsmåtten?” I det senare används bruttoproduktionen som täljare i måttet för rörelsemarginalen (och som bas för att beräkna förädlingsvärdet), medan det i Ekonomisk statistik på kvartal är rörelseintäkterna som är nämnare. Det förra är ett begrepp som ofta används i makroekonomiska sammanhang, som fokuserar på företagens produktion och innefattar allt som produceras, oavsett om det säljs eller inte (till exempel ingår produktion som läggs i lager). Rörelseintäkterna (ibland benämnt *omsättning*) fokuserar på företagens faktiska försäljning.

[55] Notera att serierna egentligen är väl korta för att man i hög utsträckning ska använda deras medelvärden som referenspunkt.

över medelvärdet, men åtminstone en del av uppgången var sannolikt resultatet av en säsongseffekt.[56]

En viktig förklaring till de fallande rörelsemarginalerna senaste åren är att kostnaderna för företagens insatsvaror har stigit snabbt. Det har inneburit att insatsvarukostnaderna utgör en större andel av bruttoproduktionsvärdet. Andelen har därmed stigit och bidragit till att pressa ner rörelsemarginalerna (se diagram 41).[57]

Diagram 41 Insatsvarukostnad som andel av bruttoproduktionen

Procent

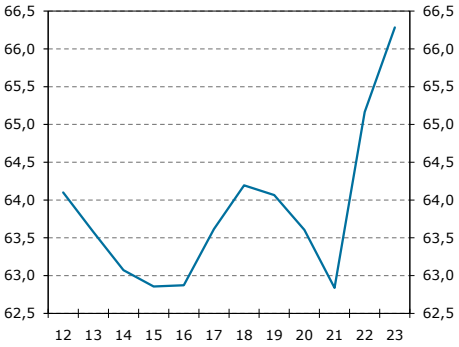

Anm. 2012–2021: FEK, 2022–2023: ESK, helårsvärden.
Källa: SCB.

Ny SCB-statistik på rörelsemarginaler

SCB har sedan maj 2024 publicerat data på rörelsemarginaler på kvartalsfrekvens där det sista utfallet är detsamma som för nationalräkenskaperna. Statistiken sträcker sig i dagsläget bara tillbaka till det första kvartalet 2022. Det finns dock statistik på helårsfrekvens som är jämförbar och sträcker sig från 2012 till och med 2021. I diagram 40 visas de båda serierna. De av SCB publicerade måtten på rörelsemarginaler är före av- och nedskrivningar och finansiella poster. Det innebär att hela rörelsemarginalen, liksom fallet är för vinstandelen, inte är att betrakta som vinst i vardaglig mening, utan även ska täcka diverse kostnader. Tillgången till data vad gäller rörelsemarginaler är än så länge inte lika god som för de övriga lönsamhetsmåtten som redovisas i detta kapitel.

Vad kan förklara skillnaderna i utvecklingen av vinstandelen och rörelsemarginalen?

Vinstandelen i näringslivet ligger alltså för närvarande på en hög nivå, medan rörelsemarginalen sedan början av 2023 legat under genomsnittet.[58] De senaste åren har insatsvarukostnaderna ökat markant, medan utvecklingen av arbetskraftskostnaderna har varit klart mer dämpad. I en sådan situation innebär en bibehållen rörelsemarginal att ökningen av försäljningspriset i kronor räknat blir större än ökningen av insatsvarukostnaderna i kronor räknat. För en bibehållen vinstandel krävs inte lika stora ökningar av försäljningspriset (se avsnittet ”Hur beräknas de olika lönsamhetsmåtten?”[59]). Med andra ord skulle en förklaring till att vinstandelen har varit förhöjd de senaste åren kunna vara att företagen, trots de dramatiska kostnadsökningarna, strävat efter att i

[56] Även 2022 och 2023 (det vill säga de år det finns data för) steg rörelsemarginalen mellan det första och det andra kvartalet och nivån det andra kvartalet var den högsta respektive år.

[57] Även vinstandelen påverkas negativt, allt annat lika, men i mindre omfattning i relativ bemärkelse.

[58] Genomsnitt beräknat från 2012.

[59] I avsnittet framgår det att en stigande vinstandel kan vara konsistent med en oförändrad eller till och med minskad rörelsemarginal.

möjligaste mån bibehålla sina rörelsemarginaler (eller andra, men liknande, mått). I vissa fall har det handlat om aktiva prishöjningar, i andra fall om att internationellt bestämda priser har stigit (omräknade till svenska kronor). Att prisökningarna i näringslivet som helhet de senaste kvartalen inte varit tillräckliga för att hålla rörelsemarginalen på en historiskt sett normal nivå är förmodligen en återspegling av storleken på den kostnadschock som drabbat både den globala och den svenska ekonomin. I många fall har förmodligen risken att förlora marknadsandelar inneburit att man avstått från större prishöjningar än de som implementerades (såväl i Sverige som internationellt). Här torde det faktum att många kunder var hårt pressade ekonomiskt sett ha spelat roll.[60]

En ytterligare anledning till att det uppstår skillnader är att måtten till stor del är baserade på olika datakällor.[61, 62]

Låg lönsamhet enligt många företag

Företagen själva bedömer inte lönsamheten som särskilt god enligt Konjunkturinstitutets Konjunkturbarometer.[63] Samvariationen mellan lönsamhetsomdömena och vinstandelarna i näringslivet är vanligtvis ganska hög, men trots att vinstandelarna fortsatte att stiga började lönsamhetsomdömena falla tillbaka i inledningen av 2022 (se diagram 42). De senaste kvartalen har det skett en stabilisering, men nivån är fortfarande klart lägre än de historiska genomsnitten.

En av förklaringarna till skillnaderna i utvecklingen av lönsamhetsomdömena och vinstandelarna skulle kunna vara att rörelsemarginalen i näringslivet varit relativt låg sedan inledningen av 2023 och att det måttet bättre speglar de mått företagen själva använder än vad vinstandelen gör. Notera dock att nedgången i lönsamhetsomdömet skedde tidigare än nedgången i rörelsemarginalen.

Diagram 42 Lönsamhetsomdöme
Säsongsrensade kvartalsvärden

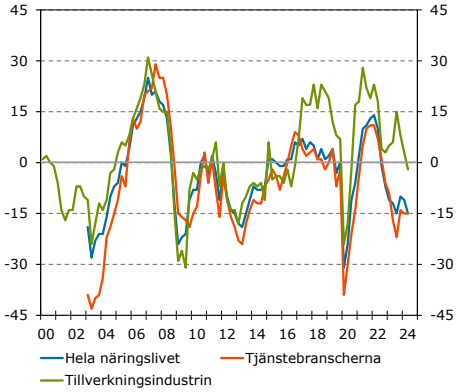

Källa: Konjunkturinstitutet.

[60] Dessutom begränsar ofta redan slutna kontrakt möjligheterna till prishöjningar på kort sikt.

[61] Avser respektive måtts nivå i förhållande till sitt historiska genomsnitt. Att det uppstår nivåskillnader mellan måtten är helt förväntat, eftersom de är konstruerade på olika sätt.

[62] Det senare gäller dock i princip alltid och Konjunkturinstitutet har ingen information som tyder på att denna källa till skillnader skulle vara extra stor under senare tid.

[63] Enkätbaserade lönsamhetsomdömen, som i den här rapporten kommer från Konjunkturbarometern, visar vad företagen själva i kvalitativ bemärkelse anser om sin lönsamhet.

Nödvändigt med tillräcklig kapitalavkastning på sikt

Vinstandelen och rörelsemarginalen är beräknade på liknande sätt, då de visar driftsöverskottet som andel av den löpande verksamheten (i form av utvecklingen av förädlingsvärdet respektive omsättningen eller bruttoproduktionen). Ett annat sätt att mäta lönsamhet är att studera avkastningen på de investeringar ett företag gjort eller avser att göra. På lite längre sikt finns restriktionen att denna så kallade kapitalavkastning måste vara tillräckligt hög för att ägarna ska kunna eller vilja upprätthålla och expandera verksamheten (se marginalrutan ”Kapitalavkastningen jämförs med avkastningskravet”). Det mått som används för att mäta kapitalavkastningen i denna rapport utgörs av driftsöverskottet som andel av kapitalstocken.[64] Ett problem med att studera mått som innehåller kapitalstockar är att de är svåra att mäta och värdera, vilket gör statistiken extra osäker.

Ett ändrat kapitalavkastningskrav kan påverka vilken nivå på vinstandelen som företagen anser sig behöva

Som visas i diagram 37 har vinstandelen visserligen varierat en hel del, men fluktuationerna har skett kring ett medelvärde så att exempelvis en hög vinstandel följs av en period då vinstandelen minskar. Kapitalavkastningen och vinstandelen samvarierar också normalt sett i ganska hög grad. Det finns dock tillfällen då sambanden är mer komplexa. Ett exempel är när ränteläget i ekonomin förändras (på ett varaktigt sätt) och därmed påverkar avkastningskravet. Ifall räntan till exempel blir högre[65] pressas överskottet för kapitalägarna, samtidigt som avkastningen på diverse alternativa placeringar stiger.[66] Kapitalägarna kommer att höja kapitalavkastningskravet, vilket innebär att kapitalets marginalproduktivitet måste höjas. Det innebär i sin tur att mer lågavkastande investeringar, av en typ som tidigare klarade avkastningskravet, inte kommer att genomföras. Resultatet blir en mindre kapitalstock och en högre kapitalavkastning. Eftersom arbetstagarna nu har mindre kapital att arbeta med blir deras produktivitet lägre och deras löner hålls tillbaka.[67, 68] Produktionen blir också lägre. Hur vinstandelen påverkas beror på företagets produktionsteknologi, men det är en rimlig hypotes att

Kapitalavkastningen jämförs med avkastningskravet

Avkastningen på det kapital[1] ett företag har investerat i eller funderar på att investera i behöver på sikt uppnå minst det så kallade avkastningskravet. Avkastningskravet anger den kapitalavkastning som företagets ägare förväntar sig att få som kompensation för att använda sina eller företagets resurser. På aggregerad nivå kan man definiera avkastningskravet så att det utgörs av avkastningen på en riskfri placering och en riskpremie.[2] Ifall ränteläget i ekonomin stiger (och denna förändring inte bedöms som tillfällig) och företagets finansieringskostnader därmed blir högre, ökar avkastningskravet. Det tas även hänsyn till hur snabbt kapitalet förväntas förslitas och också till hur marknadspriset på kapitalet kommer att utvecklas. Vid en hög kapitalförslitningstakt blir avkastningskravet högre eftersom kostnaderna för återinvesteringar blir större. Ju snabbare kapitalpriserna förväntas stiga, desto mer gynnsamt är det att investera i dag, vilket innebär att avkastningskravet blir lägre. Omvänt gäller att ju mer kapitalpriserna förväntas minska, desto mer gynnsamt är det att skjuta investeringen på framtiden och desto högre blir avkastningskravet (se Bilaga 6 till Långtidsutredningen 2008).

[1] Med kapital avses realkapital, det vill säga maskiner, programvara och annat som används i produktionsprocessen.

[2] Det är trivialt att avkastningen på alternativa placeringar påverkar avkastningskravet. Eftersom avkastningen på en investering i ett företags realkapital är mer osäker än avkastningen på till exempel en statsobligation kräver en investerare en premie för att investera i realkapital i stället för i en statsobligation. Premiens storlek begränsas av konkurrensen på den marknad företaget verkar, inklusive av att en omotiverat hög premie leder till att nya företag startas.

[64] Till rådande marknadsvärde.

[65] Och övriga intäkter och kostnader är opåverkade.

[66] För det enskilda företaget eller kapitalägaren är det kanske inte realistiskt att i stället investera i statsobligationer och inte heller i kapital i andra branscher och avkastningskravet kan sägas baseras på kostnaden för att finansiera den aktuella investeringen och en premie, samt på avkastningen på liknande investeringar i samma bransch.

[67] Avser de totala lönekostnaderna, vilka kan sänkas genom lägre lön och/eller färre anställda.

[68] Ifall konkurrensförhållandena på den marknad företaget verkar tillåter, kan även försäljningspriserna på den produkt man tillverkar höjas.

den återgår till sin ursprungliga nivå (se bilagan ”Ränteförändringar, produktionsfunktionen och vinstandelen”). Med andra ord samvarierar inte vinstandelen och kapitalavkastningen i det aktuella exemplet: kapitalavkastningen stiger, medan vinstandelen är oförändrad när kapitalstocken anpassats till det nya räntelläget. I detta exempel är det inte en låg nivå på vinstandelen som signalerar eller orsakar en kommande svag utveckling av lönerna, utan en ökning av räntorna i ekonomin och kapitalägarnas därmed höjda avkastningskrav.

Kapitalavkastningen har följt med räntorna ner de senaste 20 åren

I diagram 44 visas kapitalavkastningen i näringslivet och två olika mått på avkastningen på en riskfri placering.[69] Anledningen till att avkastningen på en riskfri placering visas är att riskpremien inte är direkt observerbar. Realräntenivån i den svenska ekonomin minskade kontinuerligt till och med 2022 och trots en ökning de senaste åren är den fortfarande låg i ett historiskt perspektiv. Även kapitalavkastningen har minskat under en stor del av perioden, vilket är i linje med resonemangen ovan. Den trendmässiga kapitalavkastningen slutade dock att följa med realräntan ner ungefär från 2010 och framåt. Realräntan hade vid det laget sjunkit till historiskt låga nivåer. En hypotes är att många företag har en undre gräns för hur låg kapitalavkastning man är beredd att acceptera och att den överskred den extremt låga realräntan[70] den aktuella perioden. Det skulle i så fall kunna bidra till att förklara varför inte kapitalavkastningen fortsatte att sjunka efter 2010, trots att realräntorna gjorde det. I och med att räntenedgången delvis var ett resultat av okonventionell penningpolitik världen över,[71] kan företagen åtminstone inledningsvis också ha uppfattat realräntenedgången som delvis av mer tillfällig karaktär än normalt.[72]

---

[69] I röd linje i diagram 44 utgörs avkastningen på en riskfri placering av räntan på en 10-årig svensk statsobligation minus den årliga tillväxten i implicitdeflatorn för kapitalstocken i näringslivet (exklusive små- och fritidshus). Det senare görs för att ta hänsyn till kapitalets prisutveckling. Även om denna deflator rent konceptuellt är tilltalande i det här sammanhanget är den inte så vanligt förekommande. Därför visas i grön linje räntan minus KPIF-inflationen. Egentligen är det förväntad prisutveckling som ska användas, men det har inte gjorts på grund av brist på data. Att använda samtida inflation överdriver sannolikt nedgången i realräntan framför allt 2021 och 2022 i de två diagrammen.

[70] Inklusive riskpremie.

[71] Centralbanker stödköpte statsobligationer, men även företagsobligationer. Även andra åtgärder vidtogs.

[72] Dessutom ökade skillnaden mellan de räntor som företag mötte och räntorna på statspapper på grund av ökade riskpremier, vilket innebär att nedgången i realräntorna på statsobligationer som syns i diagrammen i viss mån överdriver nedgången i företagens faktiska finansieringskostnader.

Att ett lägre kapitalavkastningskrav ledde till fler investeringar stöds av att kapitalkvoten[73] i näringslivet[74] har ökat trendmässigt sedan andra halvan av 1990-talet (se diagram 43).

Diagram 43 Kapitalkvot i näringslivet och realränta

Procent av förädlingsvärdet, löpande priser, respektive procent

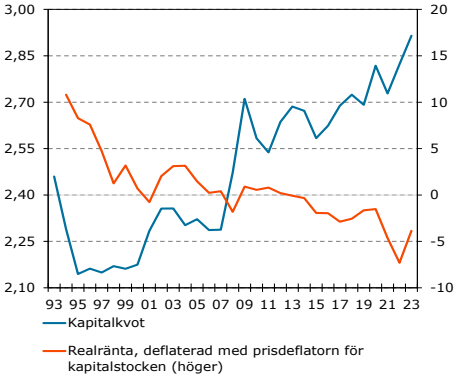

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 44 Kapitalavkastning i näringslivet och realränta

Procent av förädlingsvärdet

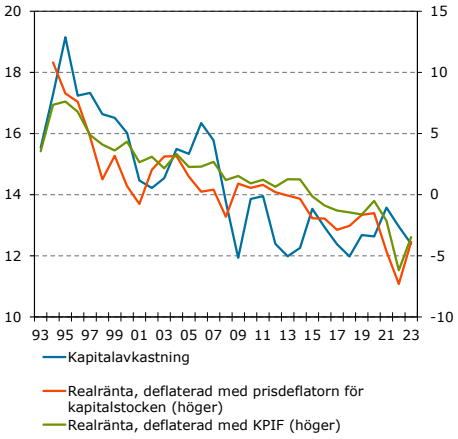

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

De senaste årens utveckling bryter mönstret

Den riskfria realräntan minskade ganska snabbt efter 2020 till nya rekordlåga nivåer.[75] Samtidigt utvecklades företagens driftsöverskott starkt och i stället för att följa med räntan ner steg kapitalavkastningen (se diagram 44). Att de tidigare mönstren bröts kan förmodligen förklaras av att den globala kostnadschocken var en ovanlig händelse. Många svenska företag lyckades kompensera sig för kostnadsökningarna genom att höja sina försäljningspriser och genom att exportpriser utvecklades starkt, bland annat till följd av den svaga kronan.[76] Försäljningsvolymerna utvecklades också starkt i en del branscher, särskilt inledningsvis. Samtidigt var löneutvecklingen förhållandevis återhållsam. Detta bidrog till att hålla uppe kapitalavkastningen.

Utvecklingen bröt även mot tidigare mönster 2023, men då på motsatt sätt: realräntan steg samtidigt som kapitalavkastningen minskade – dock till en nivå som fortfarande var förhöjd givet realräntans nivå.[77]

Lönsamheten varierar mellan branscher

När det gäller branschaggregat framgår det att vinstandelen i tillverkningsindustrin befinner sig högt över sitt historiska medelvärde. Många företag i tillverkningsindustrin har gynnats av höga globala priser och den svaga kronan. Rörelsemarginalen är också högre än medelvärdet, men med betydligt mindre marginal. Lönsamhetsomdömet i tillverkningsindustrin har legat på en hög nivå de senaste åren, men har på sistone minskat till ungefär det historiska medelvärdet. I tjänstebranscherna är vinstandelen något högre än det historiska medelvärdet, medan rörelsemarginalen är förhållandevis låg. Lönsamhetsomdömet har också minskat till en nivå som ligger under medelvärdet. För en mer

[73] Kapitalkvoten utgörs av kvoten mellan kapitalstocken och förädlingsvärdet i löpande priser.

[74] Exklusive små- och fritidshus.

[75] Det faktum att det är den samtida prisutvecklingen som används i måttet på realräntan överdriver sannolikt nedgången i realräntan framför allt 2021 och 2022.

[76] Se specialstudien ”Konsumentpriserna har inte ökat mer än vad som kan motiveras av ökade kostnader – indikerar modellberäkningar”, Konjunkturinstitutet (2022). Notera att även om det huvudsakliga budskapet i rapporten var att *konsumentpriserna* generellt sett inte befanns ha ökat mer än vad som kunde motiveras av kostnaderna, hade företagens produktpriser i flertalet branscher ökat lika mycket eller mer än vad som motiverades av kostnadsökningarna.

[77] Baserat på genomsnittet av resultat från ett par enkla ekonometriska modeller där kapitalavkastningen i huvudsak bestäms av realräntan.

detaljerad beskrivning, se bilagan ”Lönsamheten i några branschaggregat”. [78]

Bilaga – Data för beräkningar av driftsöverskott och vinstandelar

Statistiken som använts för att beräkna driftsöverskott och vinstandelar kommer från nationalräkenskaperna. Det innebär att måtten avgränsas till svenska produktionsenheter. I avsnittet ”Vinstandelen är hög i näringslivet som helhet” beräknas vinstandelen för näringslivet som helhet till faktorpris.[79] Det allra mesta av den data som används kommer från produkträkenskaperna. För 2023 och de två första kvartalen 2024 används preliminära siffror på skatter och subventioner för näringslivet som helhet från sektorsräkenskaperna. För de två första kvartalen 2024 används även framskrivningar av de skatter som krävs för att skapa vinstandelen för små- och fritidshus, vilket i sin tur behövs för justeringen av vinstandelen i näringslivet som helhet.

För att beräkna vinstandelar till faktorpris krävs data på övriga produktionsskatter och övriga produktionssubventioner. Eftersom dessa saknas på branschnivå efter det senaste så kallade definitiva utfallet från nationalräkenskaperna (2022 vid denna rapports publicering) är vinstandelarna för övriga branscher och aggregat beräknade till baspris. I och med att nettot av produktionssubventioner och produktionsskatter för de relevanta aggregaten sedan ett par decennier är väldigt litet bedöms vinstandelar beräknade till baspris hålla tillräckligt hög kvalitet för den analys som görs här. Dock innebär de åtgärder som vidtogs i form av skattereduktioner och, framför allt, subventioner för att stötta företagen under pandemin att vinstandelar för vissa branscher beräknade till baspris blir ganska tydligt lägre än vad vinstandelar beräknade till faktorpris var under perioden då stöden utgick. Den direkta effekten av stödåtgärderna syns alltså inte i vinstandelarna för de nämnda branscherna och aggregaten. I nationalräkenskaperna gäller det framför allt för 2020 men även för 2021. Under perioden första kvartalet 2000 till och med andra kvartalet 2024 har vinstandelen beräknad till faktorpris i genomsnitt varit 0,5 procentenheter högre än vinstandelen beräknad till baspris för näringslivet som helhet. 2020 var vinstandelen till

Diagram 45 Vinstandel i näringslivet exkl. jordräntebranscher

Procent av förädlingsvärdet

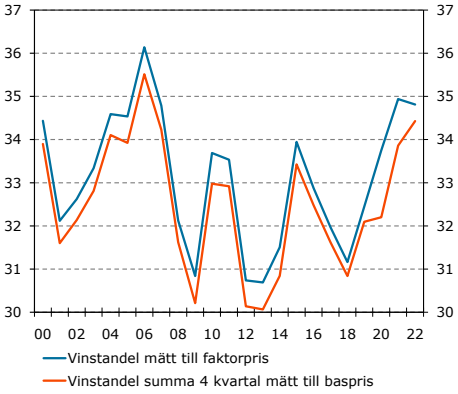

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

[78] Statistik på kapitalstockar på branschnivå är så pass osäker att kapitalavkastningen inte redovisas i detta stycke. Dessutom har inte kapitalavkastningen fluktuerat kring ett medelvärde, något vinstandelen och lönsamhetsomdömena gjort, vilket försvårar jämförelser med historiska medelvärden.

[79] Förädlingsvärdet till baspris avser värdet av producerade varor och tjänster minus värdet på insatsvarorna/tjänsterna som har använts i produktionen utan justering för produktionsskatter och produktionssubventioner. Förädlingsvärdet till faktorpris avser värdet av producerade varor och tjänster minus värdet på insatsvarorna/tjänsterna som har använts i produktionen. Dessutom adderas produktionssubventioner och produktionsskatter dras ifrån. Det vanligast förekommande måttet på förädlingsvärde, förädlingsvärdet till marknadspris, avser värdet av producerade varor och tjänster minus värdet på insatsvarorna/tjänsterna som har använts i produktionen. Dessutom adderas produktskatter och produktsubventioner dras ifrån.

faktorpris i genomsnitt 1,4 procentenheter högre och 2021 var den i genomsnitt 0,8 procentenheter högre än vinstandelen till baspris. Det är inte självklart att vinstandelar beräknade till faktorpris skulle ge en mer rättvis bild av den underliggande utvecklingen, detta bland annat då åtgärderna var temporära och relativt generellt utformade. Sammanfattningsvis kan man säga att marknadskrafterna under 2020 och 2021 till viss del var satta ur spel, dels till följd av påtvingade efterfrågerestriktioner, dels till följd av offentliga stödåtgärder, och att vinstandelsmåtten under dessa år är behäftade med mer osäkerhet än vanligt. Eftersom perioden med stödåtgärder är över är skillnaden mellan vinstandelen beräknad till faktorpris respektive baspris sedan 2022 åter normal. De senaste kvartalen har den till och med varit mindre än normalt. I högermarginalen visas diagram 45 till och med diagram 48 med vinstandelar beräknade till faktorpris baserade på definitiva helårsutfall. Observera att sista utfall är 2022. För att underlätta jämförelser visas i diagrammen även helårsvärden för vinstandelar till baspris skapade av medelvärdet av respektive års fyra kvartal av de vinstandelar till baspris på kvartalsfrekvens som visas i diagrammen i huvudtexten.

Då förhållandena under pandemin var så pass speciella baseras de medelvärden för vinstandelar, enhetsvinster och enhetsarbetskostnader som används som jämförelse i text och diagram på kvartalsdata perioden 2000–2019.

I näringslivets förädlingsvärde ingår förädlingsvärdet för små- och fritidshus. Eftersom denna bransch inte har några anställda och i vardaglig mening inte är någon bransch exkluderas den i de beräkningar för driftsöverskott, vinstandelar och enhetsvinster som redovisas här. Justeringen berör näringslivet som helhet och tjänstebranscherna.

I nationalräkenskaperna ingår ersättningar till egenföretagare inte i arbetskostnaderna utan i driftsöverskottet. I den analys som görs här justeras driftsöverskottet så att ersättningar till egenföretagare räknas som arbetskostnad. Justeringen görs genom att använda antalet arbetade timmar utförda av egenföretagare och i beräkningarna anta att egenföretagare i genomsnitt har samma timarbetskostnad som anställda.

Det är viktigt att ha i åtanke att datamaterialet efter 2022 som används kommer från de så kallade preliminära nationalräkenskaperna, vilka är osäkra, och att definitiva helårsuppgifter beräknas av SCB först med ett par års eftersläpning.

Diagram 46 Vinstandel i tjänstebranscherna

Procent av förädlingsvärdet

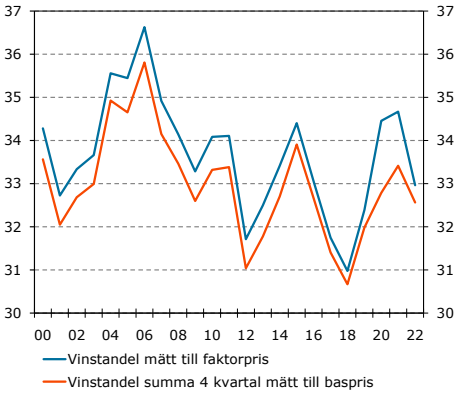

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 47 Vinstandel i tillverkningsindustrin

Procent av förädlingsvärdet

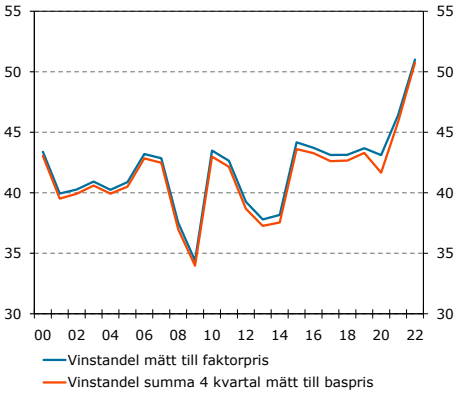

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 48 Vinstandel i exportbranscher

Procent av förädlingsvärdet

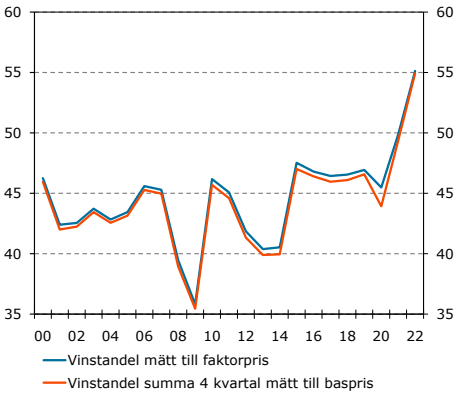

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Bilaga – Ränteförändringar, produktionsfunktionen och vinstandelen

Hur vinstandelen utvecklas när räntan och därmed kapitalavkastningen förändras beror på näringslivets produktionsteknologi eller produktionsfunktion. Om kapitalavkastningen stiger på grund av ett högre avkastningskrav minskar företaget sin

kapitalstock och kapitalkvoten (det vill säga värdet på kapitalstocken som andel av förädlingsvärdet) i näringslivet minskar. Det motverkar uppgången i vinstandelen genom att kapitalförslitningskostnaderna minskar och mängden kapital som kräver avkastning minskar (även om avkastningen per enhet har stigit). I teoretiska modeller antar man ofta att produktionsfunktionen är av formen Cobb-Douglas. Med en sådan produktionsteknologi är substitutionselasticiteten mellan produktionsfaktorerna kapital och arbetskraft ett. Det innebär att förändringar i produktionsfaktorernas relativpriser helt motverkas av förändringar i produktionsfaktorernas relativa kvantiteter. Om till exempel priset på kapital stiger kommer företaget att minska volymen investeringar exakt så mycket att kostnadsandelen för det numera dyrare kapitalet kommer att vara oförändrad. Därmed kommer det högre ränteläget ha medfört att kapitalavkastningskravet och kapitalavkastningen har höjts, kapitalstocken i volym blivit mindre, produktionen blivit mindre, lönerna blivit lägre, medan vinstandelen är oförändrad. Som visas i diagram 37 har vinstandelen i det svenska näringslivet efter avvikelser alltid återgått till sitt historiska medelvärde. Det ska dock även noteras att perioderna med avvikelser ibland varit relativt långa. I produktionsfunktioner där substitutionselasticiteten är högre än ett resulterar ett högre relativpris på kapital i en lägre vinstandel, medan den resulterar i en högre vinstandel om substitutionselasticiteten är mindre än ett.

Bilaga – Lönsamheten i några branschaggregat

TJÄNSTEBRANSCHERNA

Vinstandelen i tjänstebranscherna har stigit sedan 2018 och befann sig det andra kvartalet 2024 över sitt historiska medelvärde (se diagram 49). Det är dock viktigt att notera att aggregatet tjänstebranscher är stort och innehåller företag som bedriver väldigt olika typer av verksamhet och där utvecklingen av vinstandelarna skiljer sig åt en hel del. Exempelvis är vinstandelen i företagstjänster och information och kommunikationsverkasamhets förhållandevis hög, medan den är låg i transporttjänster. Vinstandelen i hotell- och restaurangtjänster föll dramatiskt i samband med pandemin, men har återhämtat sig och befinner sig på en historiskt sett normal nivå.[80]

Rörelsemarginalen i tjänstebranscherna har på sistone varit lite lägre än medelvärdet sedan 2012 (se diagram 50). Lönsamhetsomdömet har också minskat till en nivå som ligger under medelvärdet (se diagram 42). Rörelsemarginalen i

Diagram 49 Vinstandel i tjänstebranscherna

Procent av förädlingsvärdet, säsongsrensade kvartalsvärden

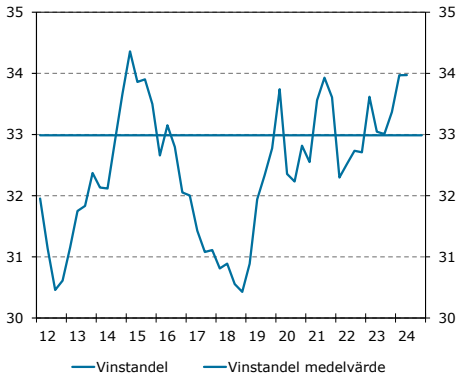

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 50 Rörelsemarginal i tjänstebranscherna

Procent av omsättningen, kvartalvärden respektive årsvärden

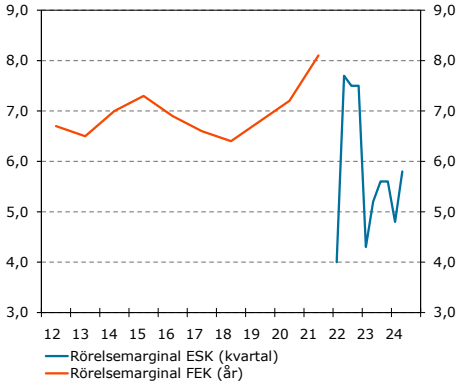

Anm. Medelvärde för 2012–2019 är 6,8 procent och medelvärde för 2012–2023 är 6,8 procent.
Källa: SCB.

[80] Tillgången till och kvaliteten på de underliggande data som används för att beräkna de olika måtten innebär att vinstandelen visas för fler aggregat än vad som är fallet när det gäller rörelsemarginalen och kapitalavkastningen.

transporttjänster och företagstjänster har varit låg de senaste kvartalen, medan den efter en viss svacka 2023 var på en historiskt sett normal nivå det första halvåret i år för information och kommunikationsverkasamhet. Rörelsemarginalen i hotell och restaurang har varit förhållandevis låg det första halvåret i år. Kvartalsdata för enskilda branscher är i många fall volatil.

TILLVERKNINGSINDUSTRIN

Vinstandelen i tillverkningsindustrin började stiga senare än vinstandelen i tjänstebranscherna, men när den väl började stiga det andra halvåret 2020 gick det snabbt (se diagram 51). Vinstandelen i tillverkningsindustrin har minskat något de senaste kvartalen, men låg det andra kvartalet 2024 klart över sitt medelvärde. Många av företagen i tillverkningsindustrin har gynnats av höga globala priser och den svaga kronan.

I tillverkningsindustrin steg rörelsemarginalen till höga nivåer under slutet av pandemin. På sistone har rörelsemarginalen minskat, men ändå med undantag för något enstaka kvartal varit något högre än medelvärdet sedan 2012 (se diagram 52). Lönsamhetsomdömet i tillverkningsindustrin har legat på en hög nivå de senaste åren, men har på sistone minskat till ungefär det historiska medelvärdet (se diagram 42).

För att studera effekterna av höga globala priser och den svaga kronan ytterligare kan det vara intressant att lyfta ut företag som säljer extra mycket av sin produktion på export.[81] I diagram 53 visas vinstandelen i ett antal branscher där en stor del av försäljningen sker till utländska kunder.[82] I diagrammet framgår det att vinstandelen var hög det andra kvartalet 2024. Det framgår också att vinstandelen i exportbranscherna från att ha överstigit sitt historiska medelvärde mer än vad fallet var för tillverkningsindustrin som helhet efter en ganska tydlig nedgång de senaste kvartalen nu ligger ungefär lika mycket över snittet.

NÄRINGSLIVET EXKLUSIVE JORDRÄNTEBRANSCHER[83]

Det finns branscher inom näringslivet där vinstandelen i hög grad beror på prisutvecklingen på världsmarknaden, på väder eller på tillgången till naturresurser då en del av bruttoöverskottet de facto är ersättning för mark och andra naturtillgångar. Dessa branscher kallas här jordräntebranscher. De branscher som klassas som jordräntebranscher i denna rapport är jordbruk, skogsbruk och fiske, gruvdrift samt el, gas, värme, vatten. Höga vinster i dessa branscher kan ses som att det ökar avkastningen på

Diagram 51 Vinstandel i tillverkningsindustrin

Procent av förädlingsvärdet, säsongsrensade kvartalsvärden

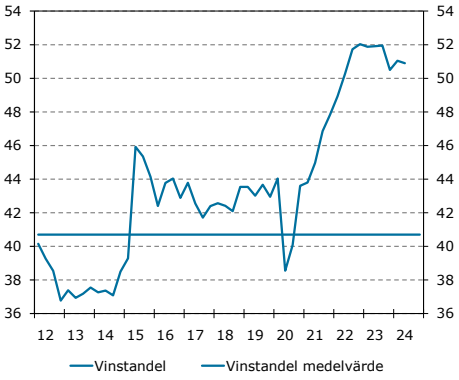

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 52 Rörelsemarginal i tillverkningsindustrin

Procent av omsättningen, kvartalsvärden respektive årsvärden

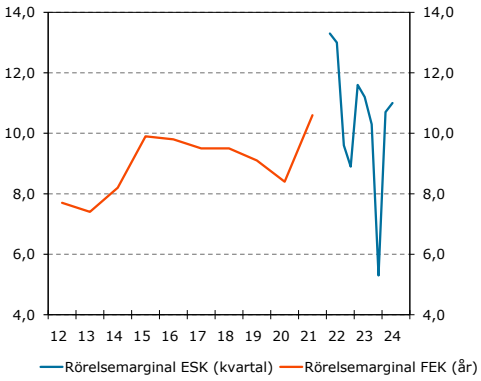

Anm. Medelvärde för 2012–2019 är 8,9 procent och medelvärde för 2012–2023 är 9,3 procent.
Källa: SCB.

Diagram 53 Vinstandel i exportbranscher

Procent av förädlingsvärdet, säsongsrensade kvartalsvärden

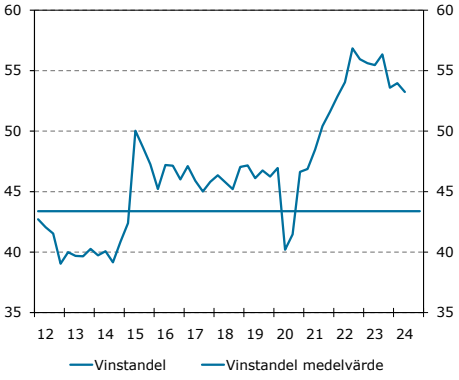

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

[81] Eftersom det saknas data för vissa delbranscher redovisas inte rörelsemarginalen.

[82] Dessa branscher är textil och kläder (SNI13–15), trä- och pappersvaror (SNI16–18), kemi, petroleum och läkemedel (SNI19–21), stål och metall (SNI24–25), datorer, elektronik och elapparater (SNI26–27), övrig maskinindustri (SNI28), samt motorfordon och andra transportmedel (SNI29–30). Samtliga av dessa branscher tillhör tillverkningsindustrin.

[83] Eftersom det saknas data för vissa delbranscher redovisas inte rörelsemarginalen.

den begränsade produktionsfaktorn ”land” (till exempel odlingsmark, skog, vattenmagasin och gruvor). Det kan därför ge en bättre bild av lönsamhetsläget i den del av i näringslivet som är relevant för arbetsmarknaden ifall dessa branscher exkluderas från vinstandelen i näringslivet som helhet. Av diagram 54 framgår att vinstandelen i näringslivet exklusive jordräntebranscherna under 2021 och 2022 utvecklades lite svagare än vinstandelen inklusive dessa branscher. Det beror på att vinstandelen i gruvnäringen 2021 och el, gas, värme, vatten 2022 gynnades av de stora prisrörelserna som skedde i kölvattnet av pandemin, fortsatta nedstängningar i Kina och Rysslands anfallskrig mot Ukraina. Efter 2022 har utvecklingen i stället varit den omvända då vinstandelarna i många företag i jordräntebranscherna fallit tillbaka. Det första halvåret 2024 översteg måttet exklusive jordräntebranscherna sitt historiska medelvärde med mer än vad måttet för hela näringslivet gjorde. Med andra ord är vinstandelen hög för närvarande oavsett om jordräntebranscherna exkluderas eller inte.

Diagram 54 Vinstandelar

Procent av förädlingsvärdet, säsongsrensade kvartalsvärden

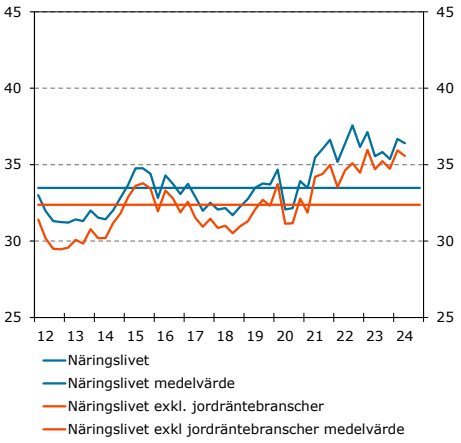

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Svensk arbetsmarknad i ett internationellt perspektiv

Svensk arbetsmarknad karakteriseras i en internationell kontext av en hög arbetslöshet bland grupper av utrikes födda. Trots en stark sysselsättningsutveckling bland utrikes födda har skillnader i arbetslöshet efter härkomst på svensk arbetsmarknad kvarstått och till och med ökat över de senaste tio åren. Den svenska arbetsmarknaden kännetecknas därför i allt högre utsträckning av en dubbelhet: allt fler individer, oberoende av härkomst, är sysselsatta, samtidigt som arbetslösheten blir alltmer koncentrerad till individer födda utanför Sverige och mer specifikt utanför Europa.

I detta kapitel ges en deskriptiv bild av den svenska arbetsmarknadens funktionssätt, med fokus på arbetslöshetens sammansättning. Lönebildningen är nära förbunden med arbetsmarknadens strukturella utveckling. Om lönebildningen inte reagerar i tillräcklig utsträckning på långsiktiga förändringar i utbud och efterfrågan på arbetskraft på delarbetsmarknader kan det bidra både till en ökad strukturell arbetslöshet och en ökad strukturell brist på arbetskraft.

Statistiken ger en motstridig bild av svensk arbetsmarknad relativt andra länder

Sverige har en mycket hög sysselsättningsgrad i befolkningen 20–64 år jämfört med medelvärdet för EU-länderna (se diagram 55).[84] Sysselsättningsgraden har en stark positiv korrelation med arbetskraftsdeltagandet, som också är mycket högt i Sverige (se diagram 56). Den genomsnittliga faktiska arbetstiden per vecka är ligger i nivå med genomsnittet för EU:s 27 medlemsländer (se diagram 57), medan arbetsproduktiviteten i Sverige placerar sig i den övre delen av fördelningen bland EU:s medlemsländer (se diagram 58). En betydande andel av Sveriges vuxna befolkning arbetar således nära heltid med produktiva jobb, vilket bidrar till välfärd både för den enskilde och för samhället i stort. Samtidigt står en relativt stor del av arbetskraften utan arbete, arbetslösheten i Sverige är bland de högre i EU (se diagram 59).

Fokus på individer i åldrarna 20–64 år, årsstatistik för 2023

För att minska betydelsen av skillnader i utbildnings- och pensionssystemens utformning mellan länder begränsas de internationella jämförelserna till åldersgruppen 20–64 år, i stället för 15–74 år som ofta används vid analyser av arbetsmarknaden.

Kapitlets ambition är att belysa strukturella nivåer och skillnader på arbetsmarknaden, vilket innebär att det är önskvärt att jämföra arbetsmarknader som befinner sig i ett balanserat konjunkturläge, alternativt genomsnitt av arbetsmarknadsstatistik över längre tidsperioder. Möjligheten att använda ett flerårsgenomsnitt har dock begränsats av ett tidsseriebrott i Eurostats Labour Force Survey (LFS) 2021, vilket gör en stor del av den internationella arbetsmarknadsstatistiken svår att jämföra över tid.

Den statistik som jämförs är därför främst årsdata för 2023. De senaste bedömningarna från OECD (2024), IMF (2024) och Europeiska kommissionen (2024) visar att euroområdet befann sig i en högkonjunktur 2022 och rörde sig mot en mild lågkonjunktur eller ett balanserat konjunkturläge under 2023. Europeiska kommissionen bedömde att EU som helhet var i ett balanserat konjunkturläge 2023. När det gäller Sverige uppskattade Konjunkturinstitutet i sin senaste rapport (Konjunkturläget september 2024) att arbetsmarknaden befann sig i ett balanserat konjunkturläge under 2023.

Det fanns dock, som alltid, skillnader i konjunkturläget mellan länder under 2023. Även om konjunkturbedömningar ofta präglas av stor osäkerhet är det uppenbart att de skillnader i arbetsmarknadsutfall som redovisas för olika länder i detta kapitel även innehåller en konjunkturell komponent.

Diagram 55 Sysselsättningsgrad 20-64 år, 2023

Procent av befolkningen

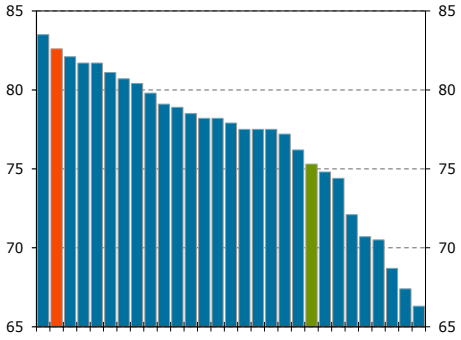

Anm. Sverige i rött, medelvärde för EU i grönt.
Källa: Eurostat.

[84] I diagram 55 och diagram 57–59 redovisas statistik för samtliga medlemsländer i EU, samt Norge och ett befolkningsviktat genomsnitt för EU. Se även bilagan ”Diagramunderlag för stapeldiagram över arbetsmarknadsstatistik”, sist i detta kapitel för en mer detaljerad förklaring.

Inget tydligt samband mellan arbetskraftsdeltagandet och arbetslöshetens nivå i EU

År 2023 var arbetskraftsdeltagandet (20–64 år) i Sverige det högsta i EU, samtidigt som den svenska arbetslösheten var en av de högre i EU. Att en betydande andel av den vuxna befolkningen i arbetsför ålder vill delta på arbetsmarknaden kan tänkas rendera i en hög arbetslöshet. Något sådant samband syns dock inte bland EU:s medlemsländer (se diagram 60).[85] Något sådant samband förväntas inte heller enligt enkel nationalekonomisk analys där priser och löner är helt rörliga. Orsaken är, förenklat, att mängden jobb i ekonomin påverkas av arbetskraftens storlek. Om arbetskraften ökar blir det enklare för arbetsgivare att hitta rätt personer att anställa, samtidigt som arbetskostnaden hålls ner till följd av ökad konkurrens om jobben. Det innebär sammantaget att det blir mer lönsamt att anställa, och eftersom anställningsbeslut baseras på lönsamhet ökar antalet anställda.

I tabell 21 och tabell 22 jämförs arbetslösheten och sysselsättningsgraden för olika grupper på den svenska arbetsmarknaden med motsvarande grupper i våra grannländer och länder vars ekonomier har likheter med den svenska, samt genomsnittet för EU. Fokus är på individer i åldrarna 20–64 år (se marginalruta).

Av tabell 21 framgår det att Sverige utmärker sig med en relativt hög sysselsättningsgrad oavsett härkomst, utbildningsnivå och kön. Den höga sysselsättningsgraden i Sverige relativt övriga Europa kan därför sägas gälla i breda grupper. Samtidigt finns det betydande skillnader i sysselsättningsgrader mellan olika grupper på den svenska arbetsmarknaden. Skillnaderna liknar dock dem i jämförelseländerna. Sysselsättningsgraden är lägre bland kvinnor än bland män, även om gapet är något mindre i de nordiska länderna än i EU som helhet. Vidare är sysselsättningsgraden högre bland inrikes än utrikes födda i samtliga länder, och skillnaden efter härkomst är större än skillnaden efter kön. Som störst är dock skillnaden i sysselsättningsgrad mellan de med endast förgymnasial utbildning och de med eftergymnasial utbildning; ett mönster som går igen i EU som helhet och i jämförelseländerna.

[85] Det gäller även för den utrikes födda och den utomeuropeiskt födda befolkningen

Diagram 56 Arbetskraftsdeltagande och sysselsättningsgrad, 20–64 år

Procent av befolkningen, 2023

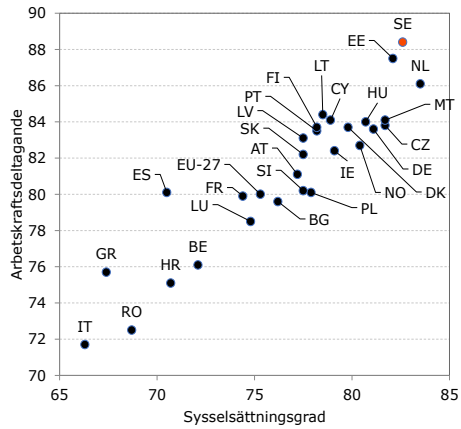

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 57 Medelarbetstid 20–64 år, 2023

Timmar per vecka

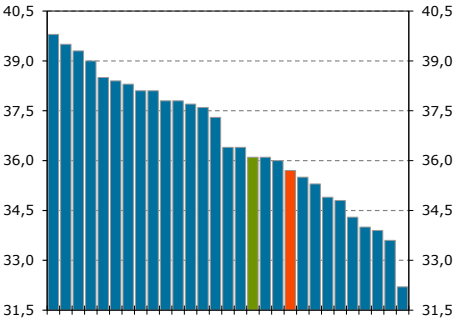

Anm. Sverige i rött, medelvärde för EU i grönt.
Källa: Eurostat.

Diagram 58 Produktivitet, 2022

Produktion per arbetat timma, procent av genomsnitt för EU27 (baserat på PPS löpande priser)

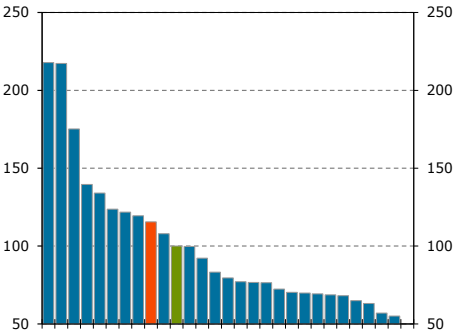

Anm. Sverige i rött, medelvärde för EU i grönt. PPS står för Purchasing Power Standard. PPS är en fiktiv valuta, beräknad på så vis att 1 PPS är likställt med köpkraften av 1 euro i euroområdet. Diagrammet illustrerar följaktligen den relativa nivån i den köpkraftsjusterad produktiviteten.
Källa: Eurostat.

Tabell 21 Sysselsättningsgrad

Helårssiffror 2023, procent av befolkningen

	SE	DK	NO	FI	DE	NL	EU27
15–74 år	**69,4**	**68,4**	**70,1**	**63,9**	**67,8**	**73,1**	**61,3**
20–64 år	**82,6**	**79,8**	**80,4**	**78,2**	**81,1**	**83,5**	**75,3**
Kvinnor	**80,2**	77,0	77,8	78,1	77,2	79,6	70,2
Män	**84,9**	82,6	82,8	78,3	84,9	87,4	80,4
Inrikes födda	**85,5**	80,8	82,5	79,3	84,0	85,9	76,3
Utrikes födda	**74,9**	72,9	73,5	70,2	71,8	72,6	69,9
Förgymnasial utbildning	**61,8**	61,7	60,9	55,0	66,1	69,7	58,3
Eftergymnasial utbildning	**89,5**	88,4	88,2	88,2	88,3	89,5	86,3

Källa: Eurostat, Labor Force Survey.

Diagram 59 Arbetslöshet 20–64 år, 2023

Procent av arbetskraften

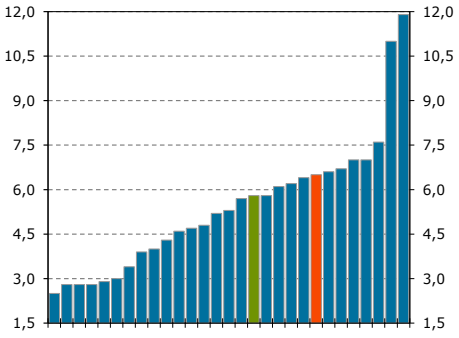

Anm. Sverige i rött, medelvärde för EU i grönt.
Källa: Eurostat.

Vad gäller arbetslösheten framgår det av tabell 22 att skillnaderna efter härkomst och utbildning är större i Sverige än i andra länder.[86] Medan arbetslösheten bland inrikes födda i Sverige är på en likartad nivå som för motsvarande grupp i jämförelseländerna, är arbetslösheten bland utrikes födda mycket hög i ett internationellt sammanhang. Ännu större är skillnaden i arbetslöshet efter utbildningsnivå. I Sverige har gruppen med högst förgymnasial utbildning en arbetslöshet som är mer än fem gånger så stor som arbetslösheten för gruppen med eftergymnasial utbildning. Inget annat av länderna i tabell 22 kommer i närheten vare sig det gäller arbetslöshetens nivå bland de med kortare utbildning eller skillnaden i arbetslöshet mellan de med kortare utbildning och de med längre utbildning.

För svensk del finns ett betydande överlapp mellan utbildning och härkomst, där utrikes födda är överrepresenterade i gruppen med endast förgymnasial utbildning, och mer så än i andra länder.[87] Jämförs arbetslösheten mellan inrikes och utrikes födda inom olika utbildningskategorier sticker Sverige också ut (se tabell 23). Arbetslösheten bland inrikes födda med högst förgymnasial utbildning är ca 9 procent i Sverige. Motsvarande siffra för utrikes födda är närmare 28 procent, vilket ger ett gap på ca 19 procentenheter. För de med gymnasial och eftergymnasial utbildning är skillnaden också märkbar, men mer i linje med motsvarande gap i jämförbara länder.

Diagram 60 Arbetskraftsdeltagande och arbetslöshet, 20–64 år

Procent av befolkningen respektive arbetskraften, 2023

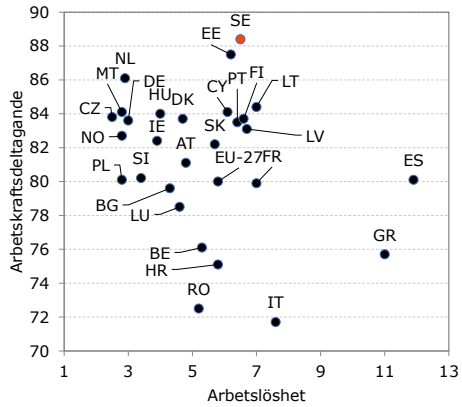

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

[86] I Sverige består en inte försumbar del av arbetslösheten av heltidsstuderande som söker jobb. Äldre statistik från Eurostat indikerar dessutom att denna typ av arbetslöshet är mer vanligt förekommande i Sverige än i andra länder. För svensk del rensar vi dock bort en betydande del av denna effekt genom att vi jämför åldersgrupperna 20–64 år. 2023 stod heltidsstuderande arbetslösa 15–19 år för ca 15 procent av totala arbetslösheten 15–74 år. Motsvarande siffra för arbetslösa heltidsstuderande i åldrarna 20–24 år var ca 7 procent.

[87] I Sverige utgör utrikes födda ca 27 procent av totala befolkningen i åldrarna 20–64 år och 60 procent av gruppen med högst förgymnasial utbildning i samma åldersspann. För EU är motsvarande siffror 15 respektive 27 procent (Danmark - 12/16, Tyskland – 24/50, Nederländerna – 18/29, Finland – 12/28, Norge – 24/33).

Tabell 22 Arbetslöshet

Helårssiffror 2023, procent av arbetskraften

	SE	DK	NO	FI	DE	NL	EU27
15–74 år	**7,7**	5,1	3,6	7,2	3,1	3,6	6,1
20–64 år	**6,5**	4,7	2,8	6,6	3,0	2,9	5,8
Kvinnor	**6,7**	4,8	2,7	5,7	2,8	3,1	6,2
Män	**6,4**	4,6	3,0	7,5	3,2	2,7	5,6
Inrikes födda	**3,7**	4,2	1,8	5,7	2,4	2,5	5,2
Utrikes födda	**14,2**	8,5	6,3	13,2	5,3	5,2	9,3
Förgymnasial utbildning	**20,5**	7,2	5,7	13,8	6,2	3,5	11,6
Eftergymnasial utbildning	**3,9**	3,9	2,2	4,0	2,2	2,7	3,8

Källa: Eurostat, Labor Force Survey.

Tabell 23 Arbetslöshet efter utbildning och härkomst

Helårssiffror 2023, procent av respektive arbetskraft

	SE	DK	NO	FI	DE	NL	EU27
Förgymnasial utbildning							
Utrikes födda	**27,6**	10,3	9,7	17,1	6,4	5,2	12,3
Inrikes födda	**8,7**	6,7	3,7	12,5	6,1	2,9	11,2
Gymnasial utbildning							
Utrikes födda	**12,5**	8,9	5,8	13,8	4,2	5,5	8,8
Inrikes födda	**4,6**	4,1	1,9	6,9	2,3	2,6	4,9
Eftergymnasial utbildning							
Utrikes födda	**8,2**	7,6	5,5	9,7	5,4	5,1	7,3
Inrikes födda	**2,4**	3,4	1,4	3,4	1,4	2,2	3,2

Källa: Eurostat, Labor Force Survey.

Tabell 21 och tabell 22 ger en delvis motstridig bild av svensk arbetsmarknad relativt jämförbara länder. Sysselsättningsgraden är hög relativt omvärlden såväl för inrikes som utrikes födda. Samtidigt är arbetslösheten i Sverige i högre grad koncentrerad till de med kortare utbildning och utländsk härkomst än i jämförbara länder.

Sysselsättningsgraden har ökat och arbetslösheten har minskat över tid

Ett gemensamt drag för länderna i EU är att sysselsättningsgraden har ökat under de senaste tio åren, samtidigt som arbetslösheten har minskat (se diagram 61). För EU som helhet drivs ökningen i sysselsättningsgraden primärt av att kvinnor och äldre i allt högre utsträckning deltar på arbetsmarknaden, framför allt i de länder där deltagandet tidigare har varit lågt (Eurofund 2024).

Diagram 61 Sysselsättningsgrad, 20–64 år

Procent av befolkningen

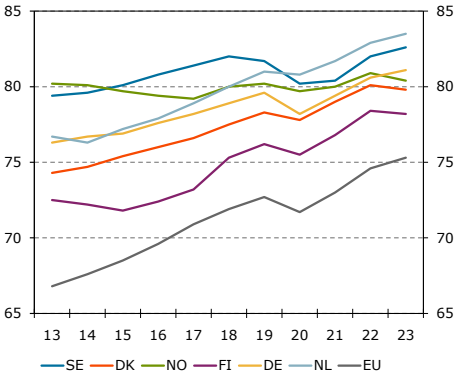

Källa: Eurostat.

Diagram 62 Arbetslöshet, 20–64 år

Procent av arbetskraften

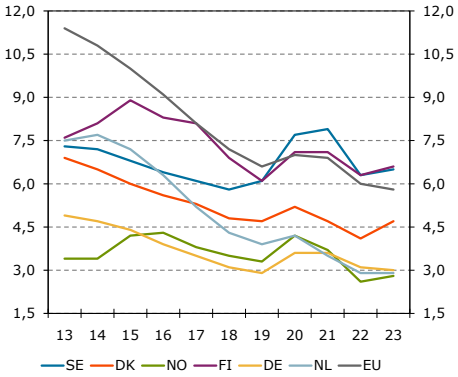

Källa: Eurostat.

Diagram 63 Förändring arbetskraftsdeltagande och arbetslöshet 2014–2019, 20–64 år

Förändring i procentenheter

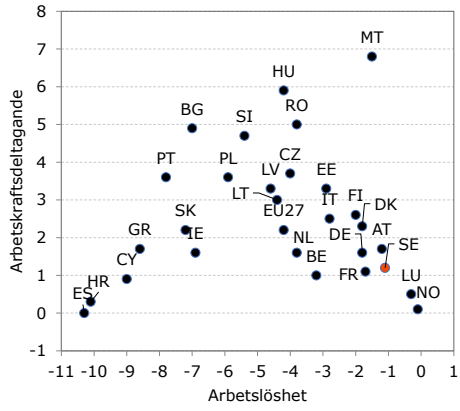

Källa: Eurostat.

I Sverige är det framför allt utrikes födda som bidragit till ökningen i sysselsättningsgraden.[88] Det gäller särskilt den period av återhämtning på arbetsmarknaden som följde efter pandemins första år (Konjunkturinstitutet 2023).

Arbetslöshetens utveckling under de senaste tio åren har dock inte varit lika tydligt nedåtgående i Sverige som i jämförelseländerna (se diagram 62). Samtidigt som sysselsättningsgraden trendmässigt har stigit har arbetslösheten endast minskat marginellt och befinner sig på vad som kan betraktas som en hög nivå i ett europeiskt perspektiv.

TILLVÄXT I ARBETSKRAFTEN KAN HÖJA ARBETSLÖSHETEN PÅ KORT SIKT

I Sverige har arbetskraftsdeltagandet ökat kontinuerligt de senaste tio åren. Det är en trend som går igen i övriga EU. Ett ökat arbetskraftsutbud skapar förutsättningar för långsiktigt högre sysselsättning, men på kort sikt kan en snabb uppgång i arbetsutbudet medföra att jämviktsarbetslösheten stiger då många individer kommer ut på arbetsmarknaden samtidigt. Det beror på att det tar tid för arbetsmarknaden att anpassa sig till det större utbudet av arbetskraft.[89, 90] Även om denna effekt skulle vara förklaringen till en del av arbetslöshetens relativt höga nivå över de senaste tio åren i Sverige så är det värt att notera att det skett likartade ökningar i arbetskraftsdeltagandet i en rad andra länder, samtidigt som arbetslösheten i dessa länder minskat mer än i Sverige (se diagram 63 och diagram 64).[91] Det gäller även för de år som följde den stora flyktinginvandringen till Sverige och Europa under mitten av 2010-talet (se diagram 65).

ARBETSLÖSHETEN HAR KONCENTRERATS TILL UTRIKES FÖDDA OCH PERSONER MED KORTARE UTBILDNING

Kontrasten mellan sysselsättningsgraden och arbetslöshetens utveckling i Sverige beror till stor del på att sysselsättningsgraden bland utrikes födda ökat samtidigt som arbetslösheten, bortsett från pandemiåren, varit relativt oförändrad de senaste tio åren. (se diagram 66 och diagram 67).[92] Därtill har arbetslöshetsgapet mellan inrikes och utrikes födda ökat de senaste tio åren (se

Diagram 64 Förändring arbetskraftsdeltagande och arbetslöshet 2019–2023, 20–64 år

Förändring i procentenheter

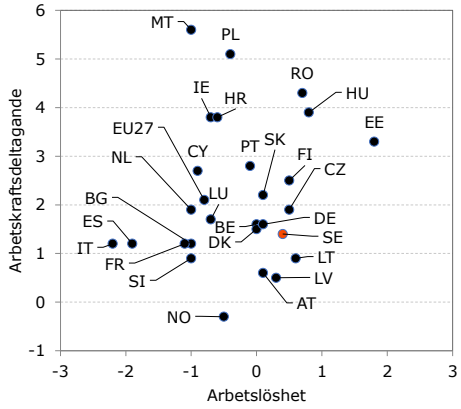

Anm. Grekland har exkluderats i syfte att minska skalorna.

Källa: Eurostat.

Diagram 65 Förändring arbetskraftsdeltagande och arbetslöshet 2015–2017, 20–64 år

Förändring i procentenheter

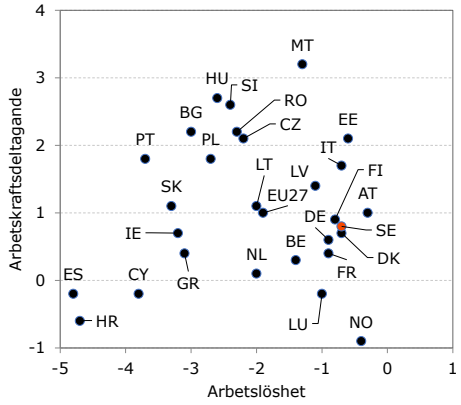

Källa: Eurostat.

Diagram 66 Sysselsättningsgrad utrikes födda, 16–64 år

Procent av befolkningen

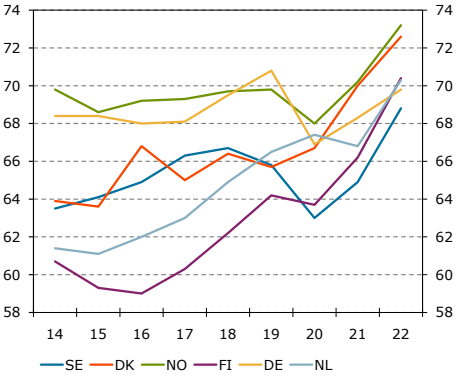

Källa: OECD.

[88] Sysselsättningsgraden har ökat med ca 9 procentenheter bland utrikes födda sedan 2014. Motsvarande siffra för kvinnor och äldre (55–64 år) är 3 respektive 5 procentenheter.

[89] Det skulle gälla även om ekonomin var i balans och nytillkommande på arbetsmarknaden hade samma kvalifikationer som de i den befintliga arbetskraften.

[90] Se Konjunkturinstitutets Lönebildningsrapporten 2012 för en längre genomgång om hur förändringar i arbetskraftens storlek påverkar jämviktsarbetslösheten.

[91] Konjunkturinstitutet bedömer att effekten av hög tillväxt i arbetskraften hade en marginell betydelse för jämviktsarbetslösheten 2023.

[92] Tidsserier som bryter ner statistiken över härkomst är inte tillgänglig hos Eurostat till följd av tidsseriebrottet 2021. Det är skälet till att mer aggregerad statistik från OECD används i diagram 66 och diagram 67.

diagram 70).[93] I jämförelseländerna syns en annan trend där såväl arbetslösheten bland utrikes födda som arbetslöshetsgapet mellan inrikes och utrikes födda minskat över tid.

Sverige är även det land i jämförelsen där skillnaden i arbetslösheten bland dem med kortare utbildning relativt dem med längre utbildning har ökat mest (se diagram 69och diagram 70). Sverige och Tyskland är vidare de enda länderna med en tydligt uppåtgående trend i andelen av de arbetslösa som endast har förgymnasial utbildning (se diagram 71).

Flera faktorer förklarar skillnad i arbetsmarknadsutfall mellan inrikes och utrikes födda

Det finns en omfattande litteratur om orsakerna till att arbetsmarknadsutfall skiljer sig åt mellan inrikes och utrikes födda, samt varför dessa gap skiljer sig åt mellan länder.[94] Eriksson (2011)[95] sammanfattar litteraturen med att orsakerna till skillnader i arbetsmarknadsutfall mellan in- och utrikes födda i Sverige kan delas upp i överlappande utbuds-, efterfråge- och policyrelaterade orsaker.

Inom *utbudsrelaterade* orsaker ryms bland annat det faktum att humankapitalet, det vill säga förmågor hos arbetstagarna som är användbara för produktion av varor och tjänster, kan skilja sig åt mellan inrikes och utrikes födda. Delar av humankapitalet är landspecifikt, så som språk och lokalkännedom, och inte helt överförbart mellan länder. En annan utbudsrelaterad orsak är skillnader i tillgång till informella och formella nätverk mellan inrikes och utrikes födda.

Efterfrågerelaterade orsaker har med arbetsgivares krav på anställningsbarhet att göra. Det kan handla om språkkunskaper, men det kan även handla om utbildning och kvalifikationer i en bredare bemärkelse. Dessa krav kommer av arbetsgivarens bedömning kring huruvida det är lönsamt att anställa en viss person, vilket i sin tur påverkas av lönebildningen. Arbetsgivares uppfattning om en utrikes född individs anställningsbarhet kan även vila på en diskriminerande bedömning. Diskrimineringen kan vara statistisk, det vill säga att arbetsgivaren antar att individen har gruppens genomsnittliga produktivitet, eller preferensbaserad, det vill säga att arbetsgivaren inte vill anställa individen på grund av exempelvis etnicitet eller religion.

Med *policyåtgärder* hänvisar Eriksson (2011) till att de integrations- och arbetsmarknadspolitiska insatser som

Diagram 67 Arbetslöshet utrikes födda, 16–64 år

Procent av arbetskraften

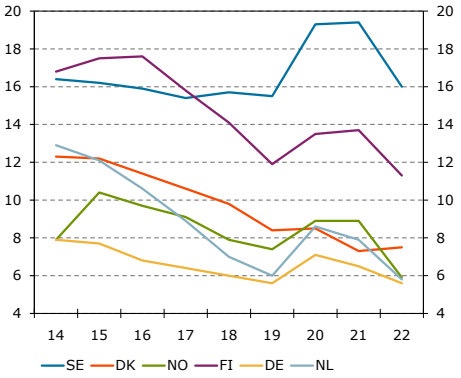

Källa: OECD.

Diagram 68 Skillnad arbetslöshet efter härkomst, 16–64 år

Procentenheter

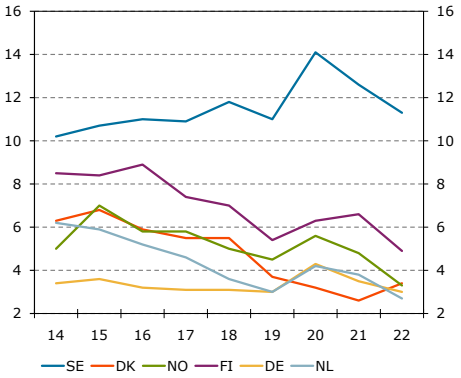

Källa: OECD.

Diagram 69 Skillnad arbetslöshet förgymnasial utbildning och eftergymnasial utbildning, 20–64 år

Procentenheter

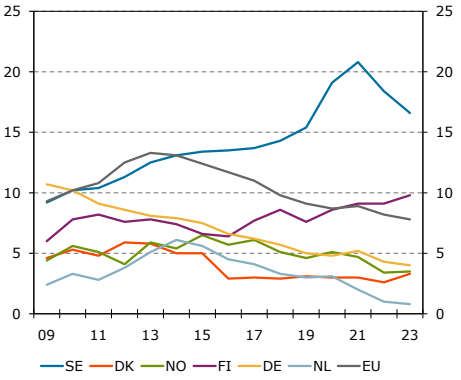

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

[93] 2023 var Sverige det land i EU* med störst arbetslöshetsgap mellan inrikes och utrikes födda (20–64 år). Det gäller både för kvinnor och män. * Statistik saknas för Bulgarien, Rumänien och Slovakien.

[94] För en översikt se Drinkwater (2017).

[95] Bilaga 4 till Långtidsutredningen 2011 (SOU 2011:11).

utrikes födda möter i vissa fall kan vara kontraproduktiva, och försena eller förhindra etablering på arbetsmarknaden.

Betydelsen av dessa orsaker skiljer sig åt mellan länder, varför skillnader i arbetsmarknadsutfall mellan inrikes och utrikes födda även skiljer sig åt mellan länder. Dels skiljer sig invandrargrupper åt efter humankapital mellan länder. Det beror på att faktorer så som arbetsmarknadens struktur, de migrationspolitiska reglerna, transfereringssystemets utformning och skattepolitiken tillsammans skapar incitament som påverkar vilka invandrargrupper som söker sig till ett land. Dels skiljer sig lönestrukturen och lönebildningen åt mellan länder, vilket innebär att möjligheten att anställda individer med annars likartad produktivitet skiljer sig åt mellan länder. Slutligen spelar skillnader i värdländers integrations- och arbetsmarknadspolitik stor roll.

Diagram 70 Skillnad arbetslöshet förgymnasial utbildning och gymnasial utbildning, 20–64 år

Procentenheter

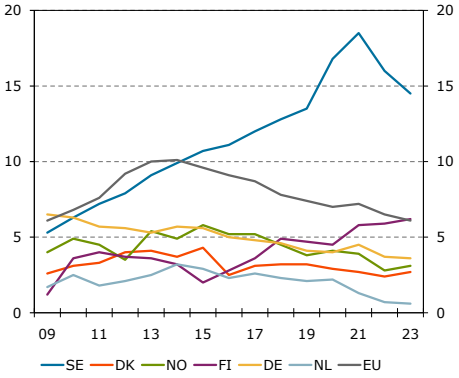

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Betydande skillnader i sammansättningen av utrikes födda mellan länder

En betydligt högre andel av de utrikes födda i den svenska arbetskraften har invandrat av asyl- och familjerelaterade skäl än i andra länder, medan andelen som invandrat på grund av arbete är relativt låg i Sverige (se tabell 24). Skillnaden jämfört med andra länder har förstärkts under 2010-talet, en period då Sverige hade en betydligt större asylinvandring som andel av befolkningen än jämförelseländerna (se diagram 72). Vad gäller invandringen som helhet var den mer likartad den i övriga länder i norra Europa under motsvarande period (se diagram 73). Utomeuropeiskt födda som andel av utrikes födda i arbetskraften är också högre i Sverige än i grannländer och EU i stort. Bland de utomeuropeiskt födda är det vidare i Sverige en större andel som har invandrat från länder med lågt HDI (se tabell 24).[96]

När det kommer till sammansättningen efter vistelsetid är den tillgängliga jämförbara statistiken mellan länder knapphändig. Den statistik från Eurostat som finns att tillgå visar att andelen av de utrikes födda som år 2023 hade vistats mindre än fem år i Sverige var ca 17 procent. Det är i linje med EU, högre än i Danmark och Norge, men lägre än i Tyskland, Nederländerna och Finland. Under merparten av 2010-talet var Sverige dock det land i jämförelsen med klart högst andel utrikes födda som vistats kort tid i landet.

Diagram 71 Andel av arbetslösheten som utgörs av individer med som högst förgymnasial utbildning, 20–64 år

Procent av totalt antal arbetslösa

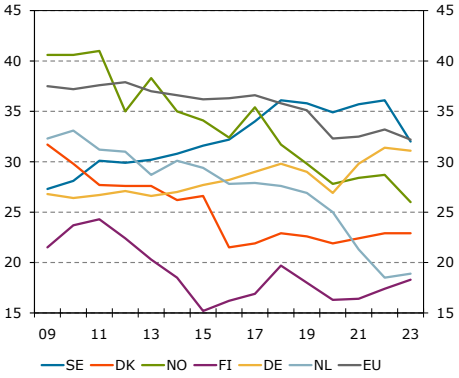

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 72 Nya ansökningar om asyl

Per tusen invånare

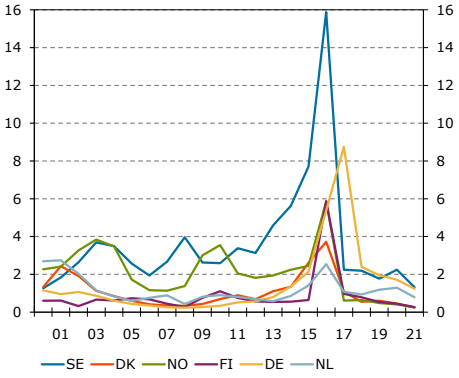

Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

[96] Human Development Index (HDI).

Tabell 24 Den utrikes födda arbetskraftens sammansättning

20–64 år. Helårssiffror 2023, procent av den utrikes födda arbetskraften

	SE	DK	NO	FI	DE	NL	EU27
Skäl till invandring							
Asyl och familjeskäl	68,6	40,6	58,3	48,0	54,8	52,9	50,3
Arbete	14,1	17,6	24,6	30,7	24,6	20,3	32,2
Utbildningsnivå							
Högst förgymnasial	23,7	20,2	18,8	22,4	33,0	24,1	30,5
Minst eftergymnasial	47,8	47,0	47,2	32,4	30,2	40,6	33,5
Härkomst							
Utanför EU	77,3	66,6	58,4	69,6	65,5	69,6	71,2
Inom EU	22,7	33,4	41,6	30,4	34,5	30,4	28,8
Vistelsetid*							
Färre än fem år	17,2	14,1	14,2	21,2	22,9	20,2	18,1
Invandring från tredje land**							
Lågt HDI	14,5	4,7	10,9	8,9	6,6	5,6	
Medel HDI	28,3	13,7	18,1	18,9	16,9	18,8	
Högt/Mycket högt HDI	17,7	17,0	15,0	24,0	18,4	18,9	
Invandring frå EU, EFTA eller kandidatländer	39,5	64,6	56,0	48,2	58,1	56,7	

*Andel av utrikes födda befolkningen, 20–64 år

**Andel av total invandring, samtliga åldrar. Genomsnitt för perioden 2013–2022. Statistik saknas för EU.

Källa: Eurostat, Labor Force Survey

Diagram 73 Inflöde utrikes födda

Per tusen invånare

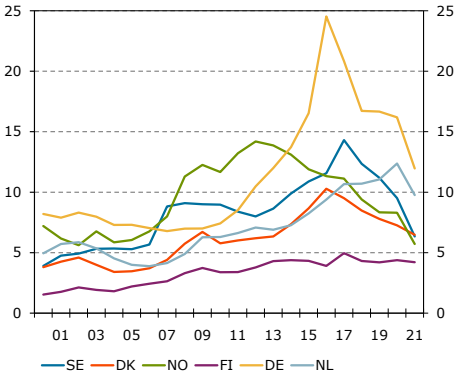

Källa: OECD och Konjunkturinstitutet.

STORA SKILLNADER I ARBETSMARKNADSUTFALL INOM GRUPPEN UTRIKES FÖDDA MELLAN LÄNDER

Arbetslösheten för de grupper av utrikes födda som kan antas ha en svagare anknytning till arbetsmarknaden är högre i Sverige än i andra länder. Mer specifikt gäller det utrikes födda med som högst förgymnasial utbildning, utomeuropeiskt födda, och utrikes födda som invandrat av asyl- och familjeskäl (se tabell 25).

Sysselsättningsgraden i dessa grupper, med undantag för utrikes födda med kortare utbildningsnivå, är dock relativt hög i Sverige i förhållande till i jämförelseländerna. Exempelvis är sysselsättningsgraden bland gruppen som har invandrat av asyl- och familjeskäl nästan tio procentenheter högre än för EU i stort. Skillnaden mot EU är dessutom betydligt större för kvinnor än för män.

Tabell 25 Sysselsättningsgrad bland olika grupper av utrikes födda

20–64 år. Helårssiffror 2023, procent av befolkningen

	SE	DK	NO	FI	DE	NL	EU27
Skäl till invandring							
Asyl och familjeskäl	71,8	65,5	67,1	66	65,2	63,5	62,7
Arbete	90,7	84,6	86,6	85,8	88	89,2	81,4
Utbildningsnivå							
Högst förgymnasial	57,8	57,8	56,7	56,8	63,2	62	60,8
Minst eftergymnasial	84,8	84,6	81,2	80,6	76,6	80,5	78
Härkomst							
Utanför **EU**	71,7	69,7	68,2	66,4	67,1	68,3	67
Inom **EU**	86,6	80,4	82,3	79,9	82,3	84,4	77,6

Källa: Eurostat, Labor Force Survey

Tabell 26 Arbetslöshet bland olika grupper av utrikes födda

20–64 år. Helårssiffror 2023, procent av arbetskraften

	SE	DK	NO	FI	DE	NL	EU27
Skäl till invandring							
Asyl och familjeskäl	16,8	9,5	7,8	15,8	6,4	7,2	10,8
Arbete	6	7,4	4,8	6,7	3	2,6	7,7
Utbildningsnivå							
Högst förgymnasial	27,6	10,3	9,7	17,1	6,4	5,2	12,3
Minst eftergymnasial	8,2	7,6	5,5	9,7	5,4	5,1	7,3
Härkomst							
Utanför **EU**	16,6	8,6	7,6	15,4	6,3	5,9	10,6
Inom **EU**	6,4	8,1	4,5	8,4	3,4	3,6	6,3

Källa: Eurostat, Labor Force Survey

I Sverige bestod arbetslösheten 2023 till ca 28 procent av långtidsarbetslösa[97] (se diagram 74). Det är en betydligt högre andel än i Danmark och Norge, men något lägre än i EU. Till skillnad från i EU är en klar majoritet av de långtidsarbetslösa i Sverige utrikes födda, ca 73 procent. Av dessa är ca 93 procent födda i ett land utanför EU. Andelen utrikes födda i arbetskraften är dock högre i Sverige än i jämförelseländerna, varför det är mer relevant att jämföra långtidsarbetslösheten inom grupper. Även i en sådan jämförelse framstår den svenska långtidsarbetslösheten som mer segmenterad efter härkomst än i andra länder (se diagram 75).

Diagram 74 Långtidsarbetslöshet (>12 mån), 20–64 år

Procent

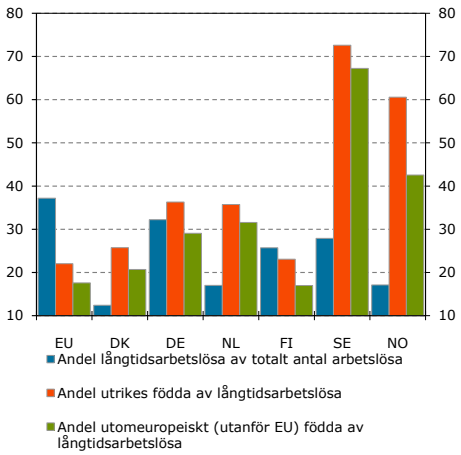

Diagram 75 Långtidsarbetslöshet (>12 mån), 20–64 år

Procent av arbetskraften i respektive grupp

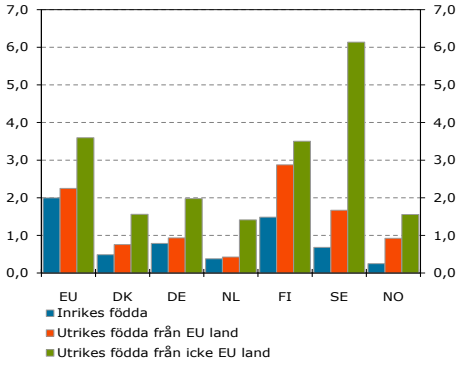

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

[97] Arbetslöshet i 12 månader eller mer.

TIDEN TILL FÖRSTA ARBETE ÄR LIKARTAD MELLAN LÄNDER

Ett annat mått på hur väl arbetsmarknadsetableringen fungerar för utrikes födda är den tid det tar från det att en individ kommit till landet till det att individen kommer i sysselsättning. Statistik från Eurostat[98] indikerar att tiden för utrikes födda att få sitt första jobb är likartad i Sverige, Norge och Danmark, men längre än för EU som helhet. För svensk del var det bland de som svarat ca 70 procent som hade en betald sysselsättning inom ett år (se diagram 76).

Bland de som invandrat från ett icke-EU land till Sverige och vistats i landet i mindre än fem år var dock sysselsättningsgraden 2023 något högre i Sverige än i EU som helhet (se diagram 77). Vad gäller arbetskraftsdeltagande var det för motsvarande grupp betydligt högre i Sverige än i jämförelseländerna, bortsett Danmark, och således var även arbetslösheten i denna grupp hög 2023.

En nackdel med Eurostats statistik är att den fångar samtliga utrikes födda, även de som kommit till Sverige just för att arbeta. I en nyligen publicerad studie undersöker Liljeberg (2023) tiden det tar att komma i sysselsättning för flyktingar och deras anhöriga. Arbetsmarknadsutfall för Sverige jämförs med Danmark och Norge. Studien visar att flyktingar och deras anhöriga finner sysselsättning något snabbare i Norge än i Sverige, men att andelen sysselsatta är likartad efter tio år. I Danmark är sysselsättningsnivåerna något lägre på tio års sikt.

För svensk del har det skett en förbättring under de senaste tjugo åren vad gäller den tid det tar för flyktingar och deras anhöriga att hitta förvärvsarbete.[99] För de som invandrade till Sverige under den första halvan av 2000-talet tog det ca tio år till dess att mer än hälften hade ett förvärvsarbete. Motsvarande tid var ca fem år för de som invandrade till Sverige under första halvan av 2010-talet (se diagram 78). Det kan bero på skillnader i konjunkturen och/eller att sammansättningen av senare kohorter var sådan att sannolikheten att komma i förvärvsarbete ökat, men det kan även bero på underliggande förbättringar i ekonomin och arbetsmarknadens funktionssätt.[100]

Statistiken indikerar, sammantaget, att de utrikes födda som kommer till Sverige finner sysselsättning i samma utsträckning som i jämförbara länder. Däremot förefaller det vara en större andel som söker sig till arbetsmarknaden i Sverige än i andra länder, vilket kan vara en förklaring till att arbetslösheten, på kort sikt, är högre bland utrikes födda i Sverige än i andra länder.

Diagram 76 Månader från invandring till första arbete bland utrikes födda, 20–64 år

Procent av svarande

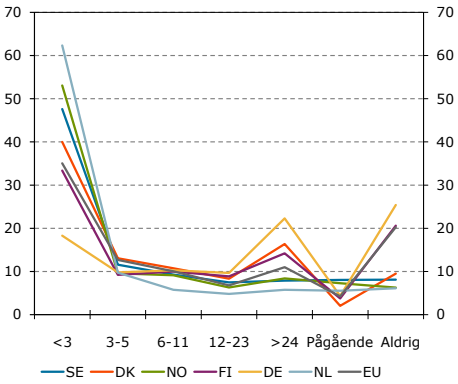

Anm. Statistik från 2021.
Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 77 Arbetsmarknadsstatus bland nyligen invandrade från icke-EU länder, 20–64 år. Årsdata för 2023.

Procent av arbetskraften respektive befolkningen

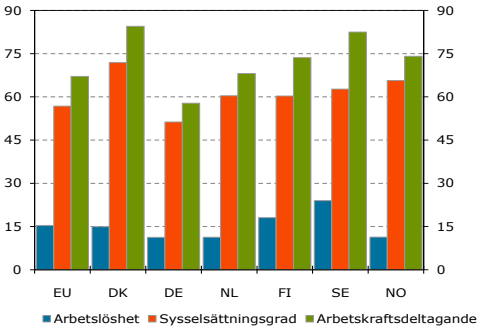

Anm. Med nyligen invandrad avses individer som vistats mindre än fem år i värdlandet. Procent av svarande som uppgett svarsalternativ.
Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 78 Andel förvärvsarbetande flyktingar och anhöriga efter mottagningsår, 20–64 år

Procent av respektive kohort

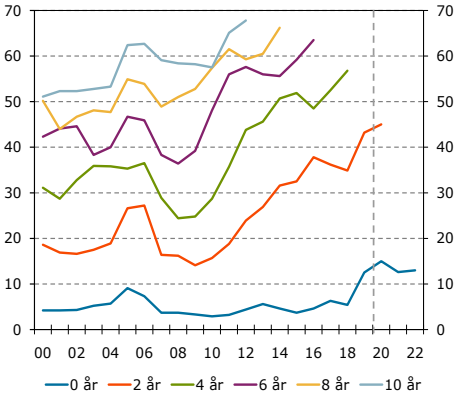

Anm. Tidsseriebrott 2019.
Källor: Delmi, SCB och Konjunkturinstitutet.

[98] Statistiken är hämtad från en enkätundersökning som genomfördes inom ramen för de europeiska arbetskraftsundersökningarna (LFS) av Eurostat år 2021.

[99] Avser personer folkbokförda i Sverige 31 december under undersökningsåret.

[100] Ruist (2018) undersöker sysselsättningsutvecklingen för olika kohorter av flyktingar, kontrollerat för ursprungsland, och finner att det skedde en viss förbättring efter 90-talskrisen, men att den predikterade sysselsättning för flyktingar som befunnits sig tre år i Sverige därefter har varit jämförelsevis stabil.

Om det råder en hög grad av löneflexibilitet på arbetsmarknaden påverkas inte arbetslösheten nödvändigtvis på längre sikt av att en högre andel av de nyligen invandrade söker sig till arbetsmarknaden. Det faktum att arbetslösheten verkar ha bitit sig fast i vissa grupper indikerar dock att det finns individer på den svenska arbetsmarknaden som saknar, eller uppfattas sakna, de förmågor som krävs för att erbjudas anställning till rådande löner.

Den svenska arbetsmarknaden kännetecknas av högkvalificerade jobb

Den svenska arbetsmarknaden kännetecknas av en hög andel högkvalificerade jobb. Det gäller även relativt jämförbara länder, vilket, bland annat, syns i att kvoten mellan antalet jobb som kräver höga kvalifikationer[101] och antalet jobb som kräver lägre kvalifikationer[102] är högre i Sverige än i jämförelseländerna (se fördjupningen ”Näringslivets struktur och efterfrågan på arbetskraft” i denna rapport för en mer detaljerad jämförelse). Vidare indikerar statistik från Eurostats enkätundersökning om arbetsuppgifternas innehåll att det är en något högre andel av de sysselsatta i Sverige vars jobb involverar kognitivt komplicerade uppgifter[103] än i andra länder (se tabell 27).

Bilden som ges i Tabell 27kan ses som en ögonblicksbild av en mer långsiktig förändring på svensk arbetsmarknad, där efterfrågan förflyttats mot mer högkvalificerade arbetskraft de senaste decennierna (Adermon och Gustavsson 2015, Hensvik och Nordström Skans 2019).[104,105] Följaktligen är den jobbpolarisering som dokumenterats för andra utvecklade ekonomier, och som uppstått till följd av strukturomvandling och mer specifikt faktorer som offshoring och automatisering (Acemoglu och Autor 2011), inte nödvändigtvis lika närvarande på den svenska arbetsmarknaden.

[101] ISCO 3–4 – motsvarar eftergymnasial utbildning.

[102] ISCO 1 – motsvarar grundskoleutbildning.

[103] Definierat som arbetsuppgifter som antingen involverar relativt komplexa matematiska beräkningar eller relativt komplex läsning av arbetsrelaterade dokument.

[104] Det är dessutom en process som väntas fortgå kommande decennier (Hensvik och Nordström 2019).

[105] Betydelsen av att efterfrågan förflyttats mot mer högkvalificerade arbetskraft diskuteras närmare i Eriksson (2011), Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2016) och Finanspolitiska Rådet (2024).

Tabell 27 Jobbens karaktär

20–64 år. Helårssiffror 2023, procent av total sysselsättning i respektive land

	SE	DK	NO	FI	DE	NL	EU27
Kvalifikationsnivå							
ISCO 3–4	**59,9**	52,9	55,6	51,1	48,1	58,4	44,3
ISCO 2	**36,6**	37,8	41,2	43,0	44,7	36,4	47,5
ISCO 1	**3,6**	9,3	3,2	5,9	7,2	5,2	8,2
Uppgifter*							
Kognitiva	**23,3**	12,7		11,8	17,1	20,5	20,6
Manuella	**21,8**	22,8		27,3	31,7	26,7	21,8
Sociala	**48,8**	54,5		47,6	54,5	25,1	45,4

*Andelen av de sysselsatta vars arbetstid till minst hälften utgörs av dessa arbetsuppgifter. Statistik från enkätundersökning genomförd under 2022. För mer information om hur manuella, kognitiva och sociala arbetsuppgifter definieras, se https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/lfso_22_esms.htm. Statistik saknas för Norge.

Källa: Eurostat, Labor Force Survey.

Det faktum att det skapas jobb är i sig ett tecken på att arbetskraftens förmågor på det stora hela matchar mot företagens efterfrågan i Sverige. När arbetskraftens sammansättning efter utbildning relateras till jobbens sammansättning efter kvalifikationer framgår det dock att Sverige, Norge och Nederländerna sticker ut med ett underskott av jobb som kräver högst förgymnasial utbildning (se diagram 79). Arbetslösheten bland gruppen med högst förgymnasial utbildning är dock avsevärt mycket lägre i Norge (5,7 procent) och Nederländerna (3,5 procent) än i Sverige (20,5 procent).

Kombinationen av en kontinuerlig förflyttning av efterfrågan mot mer högkvalificerad arbetskraft och en betydande flyktinginvandring innebär utmaningar för lönebildningen och politiken i en bredare bemärkelse. Dels kan det orsaka strukturell brist på arbetskraft, dels kan det leda till att den strukturella arbetslösheten ökar. Förenklat finns det två möjliga sätt att motverka detta. Det ena är insatser för att stärka humankapitalet bland de med störst arbetslöshetsrisk. Det andra är att minska anställningskostnaden för denna grupp.

Diagram 79 Antal jobb per individ i arbetskraften efter kvalifikationsnivå/utbildningsnivå, 20–64 år

Årsdata för 2023

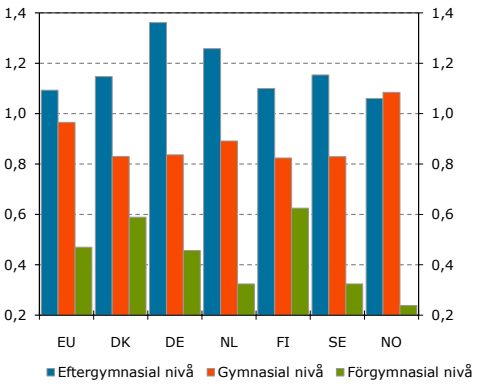

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Bilaga – Diagramunderlag för stapeldiagram över arbetsmarknadsstatistik

Tabell 28 Arbetsmarknadsstatistik

Sysselsättningsgrad		Medelarbetstid		Produktivitet		Arbetslöshet	
NL	83,5	GR	39,8	IE	217,8	CZ	2,5
SE	82,6	RO	39,5	NO	217,3	MT	2,8
EE	82,1	PL	39,3	LU	175,2	PL	2,8
CZ	81,7	BH	39	DK	139,6	NO	2,8
MT	81,7	CY	38,5	BE	134,0	NL	2,9
DE	81,1	LV	38,4	NL	123,7	DE	3,0
HU	80,7	LT	38,3	DE	121,8	SI	3,4
NO	80,4	HR	38,1	AT	119,4	IE	3,9
DK	79,8	SI	38,1	SE	115,5	HU	4,0
IE	79,1	CZ	37,8	FI	107,9	BG	4,3
CY	78,9	HU	37,8	EU	100,0	LU	4,6
LT	78,5	PT	37,7	IT	99,8	DK	4,7
PT	78,2	SK	37,6	ES	92,2	AT	4,8
FI	78,2	MT	37,3	SI	83,3	RO	5,2
PL	77,9	EE	36,4	MT	79,5	BE	5,3
LV	77,5	ES	36,4	CY	77,1	SK	5,7
SI	77,5	EU	36,1	CZ	76,6	EU	5,8
SK	77,5	IT	36,1	SK	76,5	HR	5,8
AT	77,2	FR	36,0	LT	72,4	CY	6,1
BG	76,2	SE	35,7	RO	70,3	EE	6,2
EU	75,3	IE	35,5	EE	69,8	PT	6,4
LU	74,8	LU	35,3	HU	69,3	SE	6,5
FR	74,4	BE	34,9	HR	68,7	FI	6,6
BE	72,1	FI	34,8	PT	68,1	LV	6,7
HR	70,7	DK	34,3	PL	64,9	FR	7,0
ES	70,5	DE	34	LV	63,1	LT	7,0
RO	68,7	NO	33,9	GR	57,0	IT	7,6
GR	67,4	AT	33,6	BG	55,1	GR	11,0
IT	66,3	NL	32,2	FR	…	ES	11,9

Källa: Eurostat.

FÖRDJUPNING

Näringslivets struktur och efterfrågan på arbetskraft

Det finns betydande skillnader i näringslivets struktur även mellan likartade länder. Det kan handla om vilka branscher som dominerar produktionen och vilka sorters företag som utför produktionen. Dessa skillnader kan bidra till att förklara vilka typer av arbetskraft som efterfrågas i olika länder.

SKILLNADER I NÄRINGSLIVETS STRUKTUR

Sverige och andra västeuropeiska länder har i hög utsträckning jämförbara näringslivsstrukturer, men det finns ändå skillnader.[106] Då länder har olika komparativa fördelar specialiserar de sig på olika typer av produktion, vilket innebär att olika branscher dominerar i olika länder. Eftersom branscherna också har olika stordriftsfördelar innebär detta att olika företagsstorlekar är vanligast i olika länder.

I Sverige står stora företag och högkvalificerade branscher för en relativt hög andel av BNP.[107] Stora företag utgör ungefär hälften av det svenska näringslivet, medan andelen medelstora företag är relativt låg (se diagram 80).[108] I detta avseende är Sverige likt Tyskland och Frankrike, som också är industri- och exporttunga länder. Vidare kommer nästan hälften av svensk BNP från branscher som kan klassas som högkvalificerade, och en lägre andel än i jämförbara länder produceras av branscher som kan klassas som lågkvalificerade (se diagram 81). Till exempel står informations- och kommunikationsverksamhet, teknik, forskning och analys[109] för 16 procent av svensk BNP, att jämföra med 11 procent i genomsnitt i Västeuropa.

I Sydeuropa står högkvalificerade branscher för en mindre andel av BNP, och lågkvalificerade branscher för en större andel (se diagram 81). Stora företag är också mindre dominerande i Sydeuropa, medan små företag utgör omkring 40 procent av näringslivet.

Diagram 80 Andel av nettoomsättning efter företagsstorlek

Procent, 2022

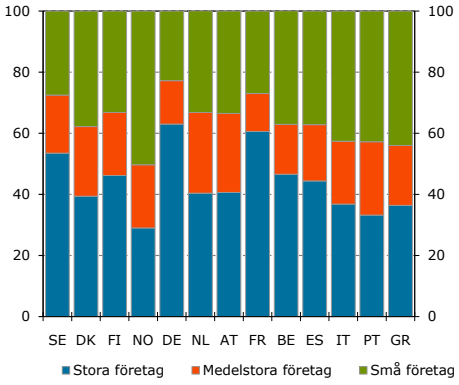

Källa: Eurostat.

Diagram 81 Andel av förädlingsvärde efter kvalifikationsgrad

Procent, 2022

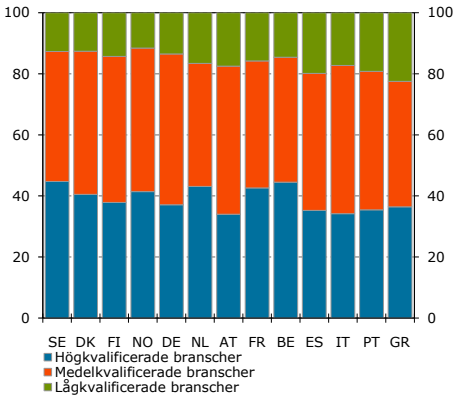

Källa: Eurostat.

Diagram 82 Andel av anställda efter kvalifikationsgrad

Procent, 2022

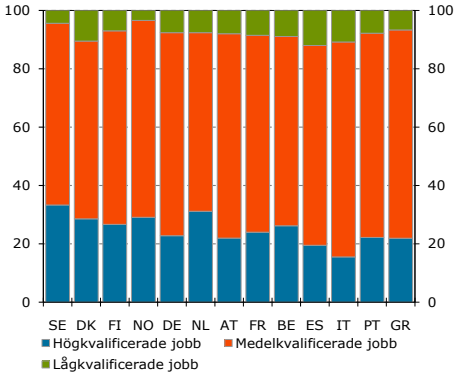

Källa: Eurostat.

---

[106] Denna fördjupning jämför större västeuropeiska länder. Storbritannien exkluderas på grund av brist på data; Schweiz och Irland exkluderas eftersom de är länder med en hög andel banker och multinationella företag, vilket gör det svårt att beräkna och tolka deras makroekonomiska data.

[107] Branscher med en högre än genomsnittlig andel högkvalificerad arbetskraft (i hela EU) räknas här som högkvalificerade, medan branscher med en högre än genomsnittlig andel lågkvalificerad arbetskraft räknas som lågkvalificerade. ISCO-08 klassificerar olika yrkens kvalifikationsgrad på en fyrgradig skala enligt krav på utbildning och specialisering. Yrken med den högsta kvalifikationsgraden räknas här som högkvalificerade jobb, medan yrken med den lägsta graden räknas som lågkvalificerade. Resterande yrken räknas som medelkvalificerade.

[108] Detta gäller oavsett om man mäter utifrån omsättning eller antal anställda.

[109] Avser SNI-kod J och M.

En annan tydlig skillnad mellan olika länders näringslivsstruktur ligger i hur och var man arbetar. I Italien och Grekland är exempelvis egenföretagandet särskilt högt, medan man i de nordiska länderna arbetar i offentlig sektor i högre utsträckning (se tabell 29).

Något som inte skiljer sig åt särskilt mycket mellan länderna är kapitalintensiteten och arbetskostnadsandelen (se tabell 29). I de sydeuropeiska länderna är kapitalintensiteten i genomsnitt 2,5 och arbetskostnadsandelen i genomsnitt 57,4 procent, medan den är 2,8 respektive 54,7 procent i de nordiska länderna.

EFTERFRÅGAN PÅ OLIKA TYPER AV ARBETSKRAFT

Då produktionen av olika varor och tjänster behöver olika mycket och olika typer av arbetskraft har ett lands branschsammansättning betydelse för vilken arbetskraft som efterfrågas. Ekonomier som domineras av högkvalificerade branscher kan alltså förväntas efterfråga mer högkvalificerad och mindre lågkvalificerad arbetskraft. Detta samband reflekteras i data. De nordiska länderna har en hög andel högkvalificerade jobb och, förutom Danmark, en låg andel lågkvalificerade jobb, medan motsatsen gäller i framför allt Sydeuropa (se diagram 82, diagram 83 och diagram 84).[110]

Sambandet är tydligare mellan högkvalificerade jobb och högkvalificerade branscher än för lågkvalificerade jobb och branscher (se diagram 83 och diagram 84). Detta beror främst på Danmark, som har en högre andel lågkvalificerade jobb än vad som hade kunnat förväntas av den låga andelen lågkvalificerade branscher, samt Grekland där det omvända gäller.

ÄVEN LÖNESTRUKTUREN SKILJER SIG ÅT

Det finns också andra aspekter som skiljer sig mellan länderna. Till exempel är lönespridningen generellt sett lägre i Norden än i Sydeuropa. Det är därmed i Norden jämfört med Sydeuropa relativt sett billigare att anställa högkvalificerade personer och relativt sett dyrare att anställa lågkvalificerade personer. Denna skillnad korrelerar också med faktumet att andelen högkvalificerade

Diagram 83 Lågkvalificerade jobb och lågkvalificerade branscher

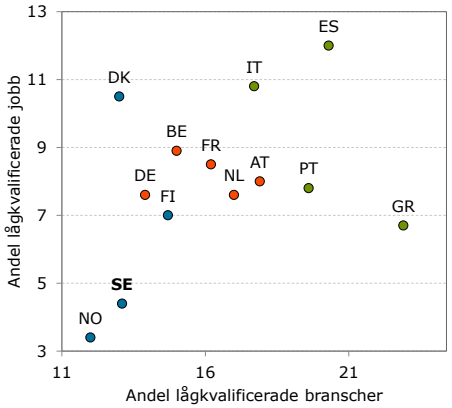

Anm. Nordiska länder är blåmarkerade och sydeuropeiska grönmarkerade.
Källa: Eurostat

Diagram 84 Högkvalificerade jobb och högkvalificerade branscher

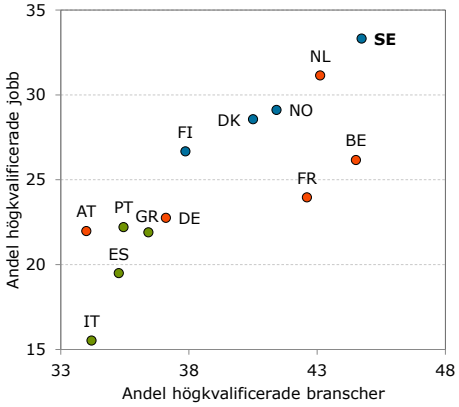

Anm. Nordiska länder är blåmarkerade och sydeuropeiska grönmarkerade.
Källa: Eurostat.

Diagram 85 Lågkvalificerade jobb och lönespridning mellan p10 och p50

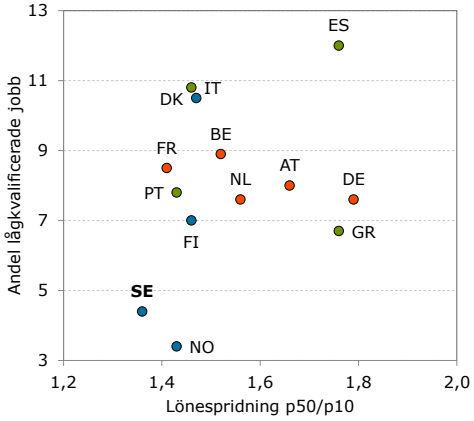

Anm. Nordiska länder är blåmarkerade och sydeuropeiska grönmarkerade.
Källa: Eurostat.

[110] Det ska dock noteras att andelen låg- respektive högkvalificerade jobb som används här är andelar av det totala antalet jobb i landet. Detta gör att länder med högre sysselsättningsgrad, såsom de nordiska, får lägre andelar. Om man i stället definierar efterfrågan på lågkvalificerad arbetskraft i termer av antalet lågkvalificerade jobb per capita är skillnaden mellan länder betydligt mindre. Till exempel är Sverige betydligt närmare det västeuropeiska snittet mätt med antalet lågkvalificerade jobb per capita än med måttet som används här.

jobb är högre i Norden och andelen lågkvalificerade jobb generellt sett lägre (se diagram 85 och diagram 86).[111, 112]

De variabler som diskuteras här påverkar alla varandra, och dessutom oftast åt båda håll. Ett lands branschsammansättning formar efterfrågan på arbetskraft, men arbetskraftsutbudet spelar också roll för hur mycket olika branscher kan producera. Lönestrukturen påverkar vilka typer av arbetskraft som är lönsamma att anställa, samtidigt som den relativa efterfrågan på olika typer av arbetskraft har konsekvenser för lönefördelningen. Detta innebär att det är svårt att dra enkla slutsatser om orsakssamband.

Diagram 86 Högkvalificerade jobb och lönespridning mellan p90 och p50

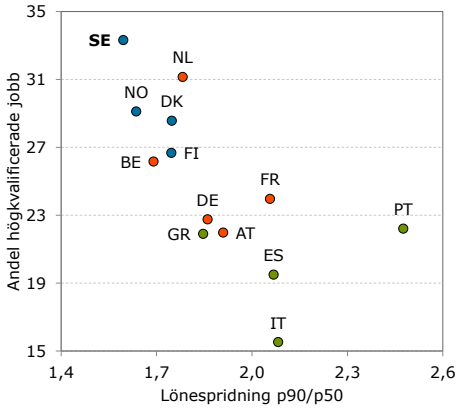

Anm. Nordiska länder är blåmarkerade och sydeuropeiska är grönmarkerade.
Källa: Eurostat.

Tabell 29 Jämförelsetal för näringslivets struktur

Procent respektive kvot

	Andel egenföretagare 2022	Andel offentligt anställda 2021	Sysselsättningsgrad 2022	Arbetskostnadsandel 2019	Kapitalintensitet 2019
Sverige	8,5	29,3	68,8	53,6	2,8
Danmark	7,6	28,0	68,2	57,5	2,5
Finland	11,1	25,4	63,9	54,3	3,0
Norge	4,1	30,9	70,3	53,3	2,9
Tyskland	7,7	11,1	67,5	62,5	2,6
Nederländerna	14,8	12,1	72,2	60,9	2,5
Österrike	10,4	17,0	65,3	58,4	2,9
Frankrike	12,2	21,1	58,6	59,6	2,9
Belgien	14,6	18,4	58,0	62,1	2,7
Spanien	15,1	16,6	56,4	59,2	2,5
Italien	19,5	13,5	52,2	59,1	2,8
Portugal	12,9	15,0	62,5	55,4	2,5
Grekland	27,3	16,1	52,8	55,9	2,4

Anm. Kapitalintensitet syftar på kvoten mellan stocken av produktivt kapital och BNP (i 2017 års USD).

Källor: Eurostat, IMF, OECD och FN.

[111] Lönespridningen mäts här som kvoter mellan den 10:e, 50:e och 90:e percentilerna (p10, p50, p90) i lönefördelningen.

[112] Lönespridningen mellan p90 och p50 i Sverige underskattas i viss mån i och med omvandlingen av löne- till kapitalinkomst under 3:12-reglerna.

Referenser

Abraham, Katharine G., and Justine Mallatt (2022), ”Measuring Human Capital.” *Journal of Economic Perspectives, 36 (3): 103–30.*

Acemoglu, D. (2024), “The Simple Macroeconomics of AI”, *Economic Policy, forthcoming.*

Acemoglu, D., and P. Restrepo. (2018), ”The Race between Man and Machine: Implications of Technology for Growth, Factor Shares, and Employment.”*American Economic Review, 108 (6): 1 488 –1 542.*

Acemoglu, D. och D. Autor (2011), ”Skills, tasks and technologies: Implications for employment and earnings”. I Handbook of Labor Economics, Vol. 4B, Card, D och O. Ashenfelter (red), pp. 1043-171. Amsterdam: Elsevier.

Adermon, A. och M. Gustavsson (2015), ”Teknisk utveckling och jobbpolarisering”. SNS Analys, nr 28.

Aksoy, C.G., Barrero, J.M., Bloom, N., Davis, S.J., Dolls, M. och Zarate, P. (2022), ”Working from Home Around the World. NBER Working Paper Series, No. 30446. National Bureau of Economic Research.

Almerud, J., Eisensee, T., Forsfält, T., Glans, E. (2015), ”Sveriges ekonomi – scenarier fram till år 2060”. Bilaga 1 Långtidsutredningen 2015. SOU 2015:106. Regeringskansliet.

Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2016), ”Dags för större lönespridning?” Arbetsmarknadsekonomisk rapport 2016.

Arce, O., A. Consolo, A. Dias Da Silva. (2023), ”More jobs but fewer working hours”, The ECB Blog. 7 juni 2024. Tillgänglig på ecb.europa.eu.

Astinova, D., D. Romain, Hansen, N.-J. Park, B., Shibata, I., och Toscani, F. (2024), ”Dissecting the Decline in Average Hours Worked in Europe”. IMF Working Paper No. 2024/002. Internationella valutafonden.

Bilaga 6 till Långtidsutredningen ”Timmar, kapital och teknologi – vad betyder mest?”, SOU 2008:14 (2008).

Brynjolfsson, E., Li, D., och Raymond L. R., (2023), ”Generative AI at Work”. NBER Working Paper No. 31 161. National Bureau of Economic Research.

Carlsson, M., Dahl, G. B., Öckert, B., och Rooth, D. O. (2015), ”The effect of schooling on cognitive skills”. *Review of Economics and Statistics, 97(3), 533-547.*

CBO, Congressional Budget Office (2023), ”The 2023 Long-Term Budget Outlook” U.S. Congress

Chui m.fl., (2023). ”The Economic Potential of Generative AI - The Next Productivity Frontier”. McKinsey och Co.

Cunha, F., och Heckman, J. (2007), ”The technology of skill formation”. *American Economic Review, 97(2), 31-47.*

Cunha, F., Heckman, J., och Schennach, S. M. (2010), ”Estimating the technology of cognitive and noncognitive skill formation”. *Econometrica, 78(3), 883-931.*

Deming, D. J. (2017), ”The growing importance of social skills in the labor market”. *The Quarterly Journal of Economics*, *132*(4), 1593-1640

Drinkwater, S (2017), ”Why does unemployment differ for immigrants?”. IZA World of Labor 2017: 376

ECB (2022), ”Minimum wages and their role for euro area wage growth”. Publicerad som del av ECB Economic Bulletin, Issue 3/2022.

ECB (2023), ”Wage dynamics across euro area countries since the start of the pandemic”. Publicerad som del av ECB Economic Bulletin, Issue 8/2022.

Economic Report of the President (2024), The White House

Edin, P. A., Fredriksson, P., Nybom, M., och Öckert, B. (2022), ”The rising return to noncognitive skill”. *American Economic Journal: Applied Economics, 14(2), 78-100.*

Emanuel, N., Harrington, E. och Pallais, A. (2023), ”The Power of Proximity to Coworkers: Training for Tomorrow or Productivity Today?”. NBER Working Paper No. w31880. National Bureau of Economic Research.

Eurofund (2024), ”The changing structure of employment in the EU: Annual reviews 2023”. Eurofund research paper, Publications Office of the European Union.

Europeiska kommissionen (2023), ”Labour market and wage developments in Europe 2023”. Publications office of the European Union, 2023.

Felstead, A. och Reuschke, D. (2023), ”A flash in the pan or a permanent change? The growth of homeworking during the pandemic and its effect on employee productivity in the UK”. *Information Technology & People, 36(5), 1960–1981*

Finanspolitiska rådet (2024), ”Svensk finanspolitik”. Finanspolitiska rådets rapport 2024.

Fredriksson, P., G. Graetz, L. Hensvik och D. Seim (2023), ”Konjunkturrådets rapport 2023. Strukturomvandling på Svensk Arbetsmarknad: Konsekvenser och policyåtgärder”. Studieförbundet näringsliv och samhälle.

Giannone, D. G.E. Primiceri (2024), ”The drivers of post-pandemic inflation”. Working paper presenterat på ECB Forum on Central Banking 2024.

Gill, A och O. Nordström-Skans (2024), ”Working from home in the Nordic Region? More than a remote possibility”. Del av: Calmfors, L och S. Sánchez Gassen (red) *Economic Policy beyond the Pandemic in the Nordic Countries*. Nordregio

Glans, E. (2019a), ”PRIOR – NIER’s input-output based cost push price model”, promemoria, 26 september 2019. Tillgänglig på konj.se.

Glans, E. (2019b), ”The contribution of owner-occupied dwellings to productivity growth in Sweden”, promemoria, 4 oktober 2019. Tillgänglig på www.konj.se.

Gottfries, N. (2019), ”Europanormen saknar relevans. Om sambandet mellan lönebildning, penningpolitik, växelkurs och konkurrenskraft. ”Lönebildning för jämlikhet 7. Fackförbund i samverkan.

Hall, C, I. Hardoy och M. Lundin (2022), ”Schoolling in the Nordic countries during the covid-19 pandemic”. Working paper 2022:13. Institutet för arbetsmarknadsekonomisk- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU).

Hensvik, L. och O. Nordström Skans (2019), ”Jobbpolarisering och efterfrågan på olika förmågor på framtidens arbetsmarknad”. IFAU Rapport 2019:30.

IMF (2024). ”World Economic Outlook. Steady but Slow: Resilience Amid Divergence”. Internationella valutafonden

Kim, Y. E., och Loayza, N. (2019), ”Productivity growth: Patterns and determinants across the world.” World Bank Policy Research Working Paper 8 852. Världsbanken.

Konjunkturinstitutet (2018), ”Lönebildningsrapporten 2018”

Konjunkturinstitutet (2023), ”Internationell jämförelse av prisutvecklingen i olika produktgrupper”. Specialstudie.

Konjunkturinstitutet (2023), ”Utrikes föddas uppåtgående sysselsättning; Hur mycket förklaras av demografi?” Specialstudie.

Korinek, A., och Suh, D. (2024), ”Scenarios for the Transition to AGI” Working paper No. 32 255. National Bureau of Economic Research.

Kügler, A., Schönberg, U., och R. Schreiner (2018), ”Productivity growth, wage growth and unions”. Working paper presenterat på ECB Forum on Central Banking 2018.

Kärnä, A. (2022), ”En alltmer välutbildad administration inom högre utbildning: Avlastning eller belastning?”. SNS analys 87. Studieförbundet näringsliv och samhälle (SNS)

Liljeberg, L. (2023), ”Arbetsmarknadsetablering bland flyktingar och deras anhöriga i Sverige, Norge och Danmark”. IFAU rapport 2023:18.

LKAB, 2024. HYBRIT: Världens första fossilfria stål färdigt för leverans - LKAB. Nyhet, 18 augusti 2021, LKAB.com.

Långtidsutredningen (2015), ”Huvudbetänkande”. SOU 2015:104. Regeringskansliet

Markowski, A. Nilsson, K och Widén, M. (2011), ”Strukturell utveckling av arbetskostnad och priser i den svenska ekonomin”, Working Paper no. 106, Konjunkturinstitutet.

Medlingsinstitutet (2023a), ”Löneläget oktober 2024”.

Medlingsinstitutet (2023b), ”Hur har reallönerna utvecklats?”. Tillgänglig på https://www.mi.se/nyheter/2023/hur-har-reallonerna-utvecklats/.

Miller, R. E. och Blair, P. D. (2009), *Input-Output Analysis, Foundations and Extensions*, Cambridge University Press.

Myndigheten för arbetsmiljökunskap (2022), ”Distansarbete – översikt av internationella forskningen om arbetsmiljö och hälsa, balans i livet och produktivitet före och under covid-19 pandemin med särskilt beaktande av kvinnors och mäns villkor. ”Kunskapssammanställning 2022:2

Noy, och Zhang, W. (2023), ”Experimental evidence on the productivity effects of generative artificial intelligence.” *Science, 381(6 654), 187-192.*

Office for budget responsibility (2020), ”Economic and fiscal outlook”. CP 230.

Parker, M. (2023), ”Economic Bulletin - How climate change affects potential output”. European Central Bank Bulletin 2023:6.

Peng, S., Kalliamvakou, E., Cihon, P., och Demirer, M. (2023), ”The impact of AI on developer productivity: Evidence from Github copilot”. Working paper. arXiv:2 302 .06 590.

Persson, L., K. Edmark, P.-J. Norbäck och E. Prawitz (2024), ”Konjunkturrådets rapport 2024. Näringslivets produktivitetsutveckling”. Studieförbundet näringsliv och samhälle.

Ruist, J (2018), ”Tid för Integration – En ESO-rapport om flyktingars bakgrund och arbetsmarknadsetablering.” Expertgruppen för Studier i Offentlig Ekonomi, 2018: 3. Finansdepartementet.

SCB (2022), ”Beskrivning av korgeffekten” Fördjupningspromemoria, 2022-02-18. Tillgänglig på www.scb.se.

SCB (2024) ”Korgeffekten 2024” Informationsmaterial publicerat i samband med statistiknyheten för KPI januari 2024, 2024-02-19.

SCB (2024b), *Statistikens framställning – Konsumentprisindex*.

SFS 1994:1776. *Lag om skatt på energi*. Tillgänglig på riksdagen.se.

SFS 2023:810 *Lag om ändring i lagen (1994:1776) om skatt på energi*. Tillgänglig i Svensk författningssamling.

SOU (1999:124), *Konsumentprisindex, betänkande från utredningen om översyn av konsumentprisindex,* Justitiedepartementet.

SOU 2008:14. ”Timmar, kapital och teknologi – vad betyder mest? Bilaga 6 till Långtidsutredningen 2008”. Regeringskansliet

SOU 2011:11. ”Utrikes födda på den svenska arbetsmarknaden – Bilaga 4 till Långtidsutredningen 2011”. Regeringskansliet.

SOU 2020:30. ”Vuxenutbildning för arbetsmarknaden – underlag till utredningen om en moderniserad arbetsrätt”. Regeringskansliet.

SOU2024:29. ”Goda möjligheter till ökat välstånd”. Delbetänkande till Produktivitetskommissionen. Regeringskansliet.

Stanford University, (2023), *Artificial Intelligence Index Report 2023*.

Stansbury, A. M., och Summers, L. H. (2018), ”Productivity and Pay: Is the link broken?” NBER working paper No. w24165. National Bureau of Economic Research.

Tillväxtanalys (2024), ”Arbetskrafts- och kompetensbrist – en kunskapsöversikt”. Tillväxtanalys rapport 2024:01.